דיס מולבת ד"ש

נר לנשמת

אוסטרובצה

מֵחָרְבוֹת הָאָדָם וְהַבַּיִת,
מִזַּעֲקוֹת דְּמֵי אַתַּי עַד שָׁמַיִם...

אֶל הָאָרֶץ הַהִיא, הַיְחִידָה,
אֶל הַטּוֹב, הַלּוֹטֵף, הַבָּהִיר...
/דודו [illegible]ק

לזכרם של קדושי אוסטרובצה
שנספו בשואה.

אנו מתייחדים עם זכרם של
האחים והאחיות, בני קהילת
אוסטרובצה, שהוכרעו בקדושת
מעונים לטבח ולאבדן ע"י
הנאצים ועוזריהם.

אנו מתייחדים עם זכרן של
הקהילות ובתי-האב מבית
יעקב, שהושמדו ונחרבו מתוך
מזימת רשע למחוק את שם ישראל
ותרבותו מתחת השמים.

היה הייתה עיירה...

אוסטרוביץ היום-

אחד מרחובות העיר. כל הבתים והחנויות ברחוב זה היו שייכים ליהודים. כיום אין אף יהודי בעיר, שמס יהודיה לפני השואה היה כ-17 אלף, יותר מ50% מכלל האוכלוסיה.

ב' במרחשון 10.11.42
נאספו בכיכר השוק
כל יהודי העיר, ומשם
הובלו לבית-הקברות היהודי
ונורו למוות.
לזכר כל ההרוגים,
הוקמה מצבה זאת.

מגילת הנצחה

בי"ס "מולדת"

בבאר-שבע במדינת ישראל.

מצהיר בזה חגיגית כי ביום כ"ו לחודש ניסן התשמ"ד, קיבל עליו את המשימה הקדושה להנציח את זכר הקהילה-

אוסטרובין בארץ פולין

שנחרבה בשנות השואה ע"י קלגסי הנאצים הטמאים וגרוריהם.

תלמידי ביה"ס יעשו כמיטב יכולתם, וימשיכו בפעולה שהחלו בה, להעלות לזכר עולם את הקהילה בחייה ובפועלה- עד לשואה, וכן בסבלה, במאבקה וכליונה שאם אינו מוחלט יש להודות על שגם מן הדליקה ההיא קמה מדינתנו.

בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת בַּדֶּרֶךְ הַזֹּאת

אַתְּ אֵם יְלָדַי שֶׁאָבְדוּ מִי בַּאֵשׁ מִי בַּיַּעַר וּמִי עוֹמֵד וְלֹא נִפְתַּח

לוֹ שַׁעַר אַתְּ אֵם יְלָדַי הַיָּפִים שֶׁלֹּא נוֹלְדוּ

לְמַעֲנָם הָלַכְתְּ אַחֲרֵיךְ עַד קֵץ הַבְּדָיָה

אֶרֶץ לֹא זְרוּעָה

אֵין קֵץ

לָהּ

אבא קובנר.

בְּיוֹם שֶׁהוּא קַץ הַיָּמִים/דודו ברק

קרועי שרשיהם התפזרו על פני ארץ רבה
לתור עקבות מהוהים ושריד ופליט,
למצא את הגר הבוער אשר טרם כבה
את דף הגמרא וכנפי מעילון וטלית.

קרועי שרשיהם נאחזו בכל אבן דרכים
אמרו מן הסלע לטלל את מימי השתיה,
היו ערבות כוכיות מגל קבר אחים
תלו כנורות על נהר ועל עין התחיה.

ובאו אל קץ העתים
שם קמו עצמות המתים
מטיט ומאפר

והמה היו כחולמים
ביום שהוא קץ הימים
חרוט עלי ספר.

ילדי "מולדת" ואנשי אוסטרובצה היקרים !

הספר "נר לנשמת אוסטרובצה " יוצא לאור בימים הנוראים הללו,בהם נערך בבירתנו משפט מדינת ישראל והעם היהודי נגד אירגון האימים.

יום יום ושעה שעה עולים שוב בזיכרון-האומה המראות,שלא יעלו על הדעת,כי יקירנו, בנינו ובנותינו, אמותינו ואבותינו,טפינו וסביונו,עברו.

מראות,שכדברי אחד העדים במשפט,טרם הומצאה השפה שתוכל לתאר אותם,שתוכל לתאר את אשר ארע שם.

בסיפרנו זה קראנו לימי השואה "המלחמה ",לא מלחמת העולם השניה.-לעם היהודי זאת היתה מלחמה שנועדה להשמידו,להכחידו ! לא עמדנו מול אויב כשווים ונלחמנו בו עד הכרעה....ברמיזה ובהשפלה, בהטעיה ובבזוי נורא הובלנו אל מחנות ההשמדה,בידיים כבולות מבלי יכולת לשאת ראש.בכל מקום בו היתה עמידה על צלם ודאגה למשפחה ולחבריה, בכל פעם שהיה נסיון הצלה בעזרת הגויים או בלעדיהם,בכל עת שיכולנו להרים יד נגד הקלגסים-היו אלה מעשי גבורה עילאיים שאין להם שיעור.

כל שנה קבוצת ילדים שלנו תקבל לידיה ספר זה ותישא את שם אוסטרובצה על שיפתותיה,תכיר, תלמד ותתגעגע אל אשר לא הכירו ורק מן הכתוב ניבט בהם.

שלוש משאלות יש לי היום:

האחת ששם וזכר יקירי וקדושי-אוסטרובצה ישמר לעד.

השניה שאשר היה שם לא ישכח,כי לא נוכל להבין את חיינו עד שלא נדע את חייהם שלא חיינו שם.

ומשאלה שלישית שיגיע יום ואפשר יהיה שיחיה אדם בארצנו,את כל חייו מבראשית ועד תומם ולא ידע דבר על מלחמה.

עדנה גיא

מנהלת כית-הספר

" אני מאמין
באמונה שלמה "....

אנשי אוסטרובצה יקרים!

אני בת לניצולי שואה.בתקופת השואה היו הורי ילדים שנתיתמו זמן קצר לאחר תחילת המלחמה.בביתי לא שמעתי קינה ואבל על משפחה שהיתה ואיננה,לא שמעתי בכי נכאים על אחים ואחיות שנטבחו ביד אכזרית.
בביתי גדלתי על כרכי הורים באים שיכלו לנדראה שבמלחמות ועל הבטחה שנשמת האדם, נשמת אדם יהודי,תעמוד לה לנצח.
אנשי אוסטרובצה יקרים,בכם אני רואה את ההשתקפות של רוח האדם שאינה נשברת,אלא נושאת כנאוה דבראש מורם את ה-"ואף על פי כן,ולמרות הכל"....." "לו יהי חלקי עמכם"...
באתם לבית-ספרנו ולבבכם נפתח אלינו,שיתפתם אותנו ואת ילדינו,תלמידינו,ברגשיכם הקשים ביותר,בחוויות מן המוות ומן החיים אשר חזרתם והעליתם שוב ושוב לעיננו.
חזרתם ופצעתם לבבכם בהעלותכם את המראות הקשים והנוראים,בהחיותכם מחדש את מראות העיירה ואת בית אמא ואבא.
מטרתם לבבכם בידי נערים ונערות פעורי פה שאינם מבינים ותוהים " אלו ניצולי השואה"...
מאין לוקחים כל כך הרבה כוחות לעמוד ולהמשיך ?....להתמסר כך מתוך אמונה שילדים אלו שמסרנו את עצמנו בידיהם,יזכרו ולא ישכחו וימשיכו ברוח זו את נס תקומתנו,"אני מאמין ".

שלכם

נחמה להב

ילדי "מולדת",

הקשר שלי אל השואה החל זמן רב לפני שאמצנו בבית-ספר "מולדת" את קהילת אוסטרובצה.

אני,מה שנקרא,"דור שני לשואה".

ילדה שנולדה בארץ לאם שחוותה את אימת המוות במחנות העבודה בברגן-בלזן ובמחנות ההשמדה באושוויץ.

ילדה שחיה בצילה של אם שותקת...

ילדה שחיה על יד אם שלא מצאה את מקומה בבית כתקופת משפט אייכמן.

ילדה שראתה אם אילמת כיום השואה....

ילדה שראתה אם שהמשיכה לחיות לאחר שנקרעה ילדתה חנהל'ה מזרועותיה ונלקחה למעגה לעולם באקציית הילדים בגטו.

ילדה הקרויה על שמה של אותה חנהל'ה,אחותה,שחידת לידתה ומותה מלווים,וילוו, אותה לעולם.

השואה היא,ותהיה,דבר שחי בתוכי,זורם בדמי,חלק מאברי כל חיי.

שמחתי שהיתה לי הזכות להיות המורה של ישראל גולדווסר,שהביא יום אחד את ספר הקהילה ואמר:"את הספר הזה מצאתי בארון הספרים שלנו.אבא שלי הוא יוצא קהילת אוסטרובצה " זאת היתה יחוליה החדשה שפתחה וסגרה מעגל נוסף בליבי.

מאז הכנתי עם הילדים שלי פעמיים את טקס הזיכרון לשואה ולגבורה ולזכרון קהילת אוסטרובצה.בפעם הראשונה המחזנו תמונות מחיי הקהילה,ולפני שנה(בתשס"ו)בניתי עם הילדים בובות-חוטים שהילדים הפעילו.הבובות והילדים שיחקו דמויות שחיו והתהלכו בעיירה.

היום כשאני מכינה עם אותן הילדים את מסיבת סיום לימודיהם בבית-הספר,מסיבה המורכבת מתמונות מחזיהם כמחזור בי"ס,ההצעה הראשונה שהציעו היתה שאחת מן התמונות במסיבה תהיה משהו מתוך טקס הזיכרון לקהילת אוסטרובצה.

אימוץ קהילת אוסטרובצה בבית-ספרנו הוא דבר חי שנבנה על תלי האפר של המומתים.

ההיכרות עם אנשי הקהילה היתה לגבי פגישה מחודשת עם סבא וסבתא שלי עם דודי ועם דודתי.החום והאהבה הזורמים מאנשי הקהילה כלפי וכלפי הילדים קושר אותי אליהם בקשרי משפחה,בכל פגישה מחדש.

חנה נחום.

מולי בארוסטרובצה

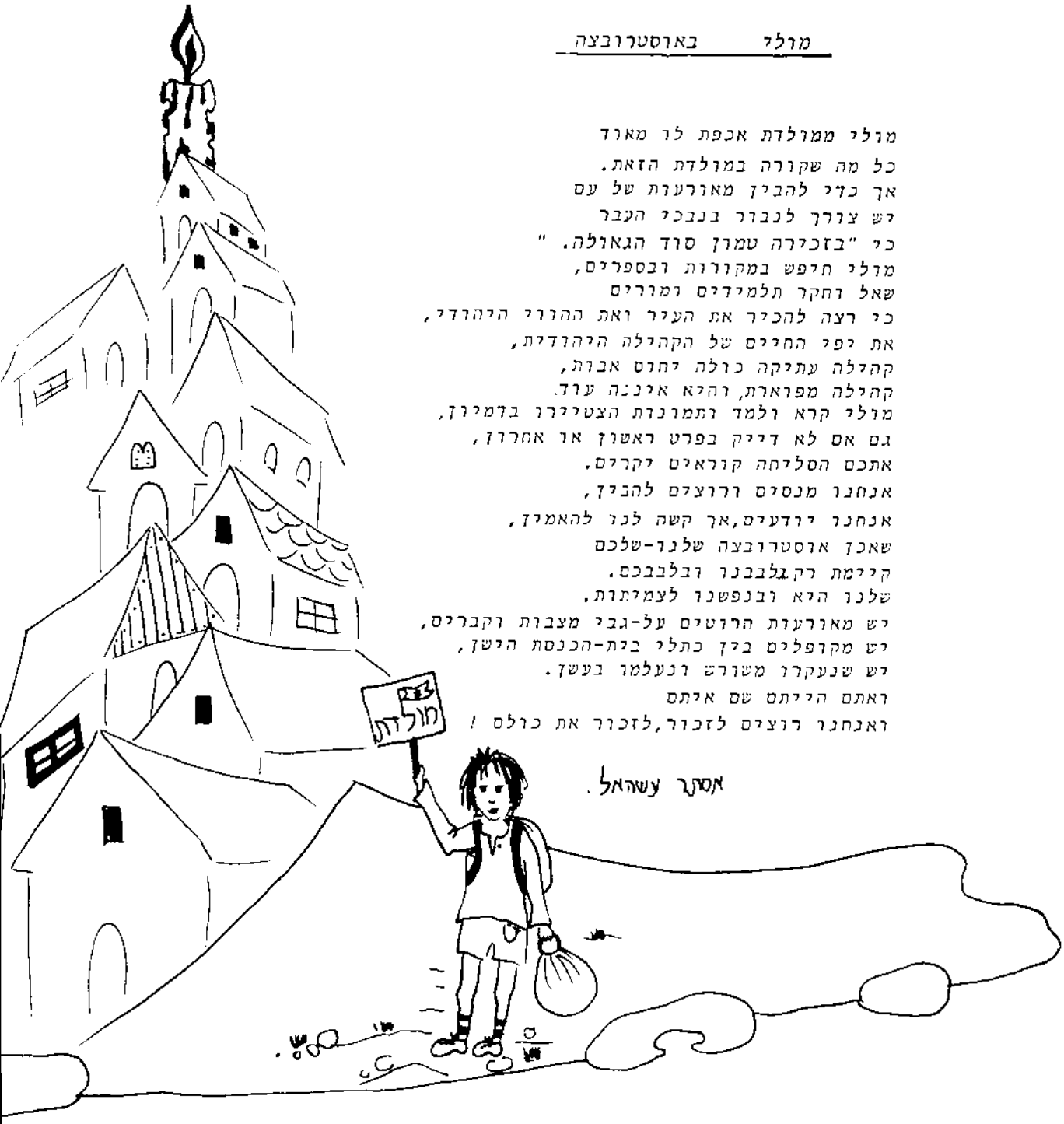

מולי ממולדת אכפת לו מאוד
כל מה שקורה במולדת הזאת.
אך כדי להבין מאורעות של עם
יש צורך לגבור בנבכי העבר
כי "בזכירה טמון סוד הגאולה."
מולי חיפש במקורות ובספרים,
שאל וחקר תלמידים ומורים
כי רצה להכיר את העיר ואת ההורי היהודי,
את יפי החיים של הקהילה היהודית,
קהילה עתיקה כולה יחוס אבות,
קהילה מפוארת, והיא אינה עוד.
מולי קרא ולמד ותמונות הצטיירו בדמיון,
גם אם לא דייק בפרט ראשון או אחרון,
אתכם הסליחה קוראים יקרים.
אנחנו מנסים ורוצים להבין,
אנחנו יודעים, אך קשה לנו להאמין,
שאכן ארוסטרובצה שלנו-שלכם
קיימת רק בלבנו ובלבבכם.
שלנו היא ובנפשנו לצמיתות.
יש מאורעות הרוטים על-גבי מצבות וקברים,
יש מקופלים בין כתלי בית-הכנסת הישן,
יש שנעקרו משורש ונעלמו בעשן.
ואתם הייתם שם איתם
ואנחנו רוצים לזכור, לזכור את כולם!

אסתר עשהאל.

אוסטרובצה -
היה היתה עיירה
כולה-יהוס אבות.
אף לנוכרי אז עוד היה אלוה,
ותרנגולותיו -לכפרות שמשו.

מי ידע
מה רחוק ומה קרוב הוא
האם מאות שנים חלפו...?
הכל היום כמראה תעתועים הוא,
מעורפל...מעורפל באופק,
בזכרון.
ולספר זאת מי יוכל...?

ואולי אתחיל סיפורי במקום
בו כל קיר,כל אבן
כה מוכרת...
או שמא אספר על התקופה
בה הסבל גיבור העיר הוא ?
ושמא אל בית המדרש אלך
אשק כל דף גמרא קרוע
אטפס לי אל עזרת הנשים
ומשם אל בית הקברות אביטה.
כל אבן פה מוכרת...

ועומדים שם יהודים
זה אומר כה וזה אומר כה
ואנחה עמוקה(לא נשמעת):
הנה קשישה נושאת משאה.
והשדכן-למה מטריה לו ?
היום נאה בהיר הוא
והשדכן רק זרוג יחפש...
לנשום אויר,והדמעות זולגות
כל אבן פה מוכרת...

שקשוק עגלות אני שומע
ה"צוי" נוסע ליריד -
ויהודי מה יחפש שם ?
אולי דגים לשבת הוא זקוק.
נחום-בעל העגלה ילטף סוסתו...
מה אספר כאן,מה יש לומר ?
כל אבן פה מוכרת...

אשר היה היה.
בית כבר איננו בית.
בבית המדרש אין רב ואין קהל...
והנערים המושכים בצמות
האם עודם מתרוצצים ביער ?
והקטנטנים לבית-הספר ילכו,
וכלל אינם שומעים בקול אמא...
כל אבן פה מוכרת...

כזו היתה עיירתי
אוסטרובצה
רבות אוכל לספר עוד
אי,אי,אי
הכל-זכרונותי.
כל אבן פה מוכרת...

פעם אכלנו ופעם צמנו
(היום איש אינו בודק את הלשון)-
לשדכן היש לו עוד כתובות ?!
כל אבן פה מוכרת...

כל איש הן בא יומו
איש אינו חי לעולמים
אבל היתה מצבה ואמרו "קדיש "
והנותרים-איזה דור יפה היה זה!
כל אבן פה מוכרת...

היום יש רק זכרונות-אף הם
נעקרו משורש
היהיה לנו יורש?!...
כל אבן פה מוכרת...

למעשיה זאת יש סוף-הן הכל סופר כבר.
זאב הוא זאב והטלה רק צאן,
וצאן כשר הוא לקרבן,ככל שיעלוהו למולך...
והשטן שפתיו ילקק-לשוא...לשוא...
כי שמע והאזן לקולות:
מן המזבח גאולה עולה
ואף פה כל רגב כה מוכר !

היה הייתה עיירה

עומדים אנו לפני התגלמותו,של חלום,של רעיון.
אנו שעברנו וחזינו את נבואתו של יחזקאל הנביא על בשרנו,ראינו את הבקעה מלאה עצמות יבשות כדברי הנביא: "ויוציאנו ברוח ה' ויניחנו בתוך הבקעה, והיא מלאת עצמות" ואנו,בהסתכלנו אז על גופנו המצומק,שאלנו את השאלה: "התחיינה העצמות האלה?!"
והנה קרה הנס,ואנו שומעים עכשיו את חלקת נחמתו של הנביא באזנינו: "הנבא על העצמות האלה,ואמרתי אליהם:העצמות היבשות,שימעד דבר ה',כה אמר ה' לעצמות האלה,הנה אני מביא בכם רוח וחייתם.ונתתי עליכם גידים,והעליתי עליכם בשר,וקרמתי עליכם עור,ונתתי בכם רוח וחייתם ".

רוח אחינו ואחיותינו,תרבות העיר אוסטרובצה תקום לתחיה,בליבותיהם ובפיהם של ילדיכם הטהורים,בבית-ספרכם,בעיר האבות,בארץ ישראל המתחדשת.אכן התרוממות רוח! וזכות גדולה לנער היקר ישראל גולדוסר שהיה המקשר של הרעיון היפה הזה, ועליו אפשר לומר את דברי חנה לאלי הכהן:
אל הנער הזה התפללתי".
ולכם ילדים יקרים שמהיום אתם הלומדים את תולדות עירנו,ואת הורי החיים בה ושואת חורבנה,נספר חלק ממה שקרה אתנו שם.

אריה ז'בנר

בתוך הבקעה / אריה סיון

בואי הרוח ופחי בהרוגים שלנו
עד מתי הם יכולים עוד לחכות ההרוגים
עד מתי נוכל אנחנו לחכות

ממתינים פה בבקעה המלאה באבנים
רפים כענפים על מצבות ועל קברים
בימי שרב לא-נשברים,ערים

אנחנו כמו שעוני-קוקיה שבורים
שנעצרו מחוגיהם בחלל שבחזה
מסמנים זמנים שלא מן העולם הזה

שנים אנחנו בבקעה חונים
מאמינים כי לא תרחק העת עד צאת
רוח האבות על הבנים

בימים הזכרון לשואה ולגבורה נשא דברים מר יחזקאל אראלי-ירו"ר

ארגון יוצאי אוסטרובץ

בפרשת השבוע הקודם-פרשת שמיני-בה מסופר על מות שני בני אהרון נאמר "ואחיכם כל בית-ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ד'".

צו זה עומד בעינו,חובה זו מוטלת עלינו, ואינה משה מאיתנו לאור השריפה הכבדה,הדליקה האיומה שנפלה במחנה ישראל בגולת אירופה.הדור שלנו,שהיה עד לשואה האיומה של רציחת שישה מליונים יהודים,הינו כעת נד לפעילות ניאו- נאצית שמטרתה להכחיש את עצם הטרגדיה הנוראה ולהלבין את חטאי הפושעים.

דמויות הוריינו,אחינו ואחיותינו שהובלו לטבח זרבעות מאיתנו "אל תשכח", "זכור את אשר עשה לך עמלק".

ארבעים השנים שחלפו לא הפכו את התאריך לזמן עבר,אזור שיהפכוהו לזמן עבר, כי השואה היא טראומה,שינמונתה לא תמוש מנגד עינינו בפרט לאור המגמה להכחיש את השואה או להקטין את מימדיה.

יהא זכר הקדושים ברוך! ומי יתן ועמלכם,ילדי בית-ספר "מולדת",הנושאים שם אוסטרובצה על שפתותיכם-ישא פרי!

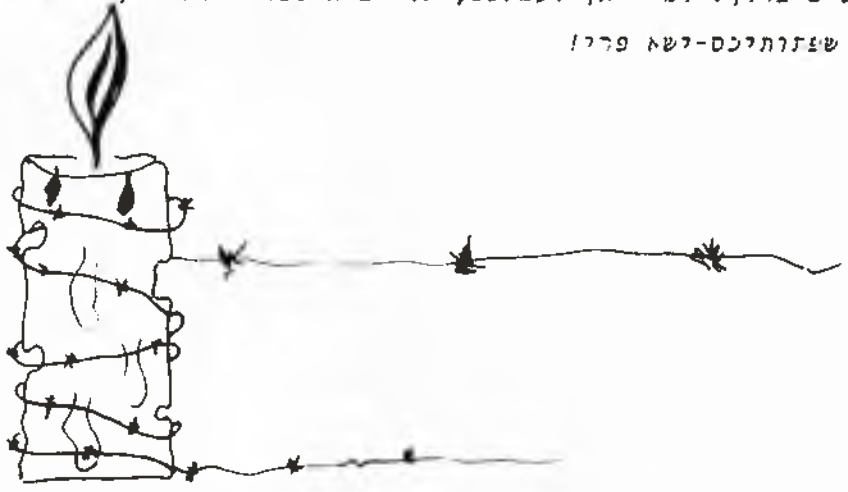

חזרה לעיר הולדתי ואירוע ב"מולדת"

צרוף מקרים בלתי רגיל הביאני לבית-סבתכם וצרוף מקרים זה עורר בי מחשבות כדבר משמעות ארועים היסטוריים בחיי העם ותרבותו.שנים דחיתי את הרעיון לשוב אי-פעם לפולין,אותה עזבתי בהיותי ילדה קטנה ושטמלה בעבורי את גיא ההריגה של עמנו במאה העשרים.כשהחלטתי לנסוע לפולין,עשיתי זאת מטעמי סקרנות מחקרית בלבד ושוב לא עלה בדעתי לבקר בעיר הולדת הורי ובעיר בה נולדתי אני,עיר שמלבד שמה שהתנוסס בתעודות הרשמיות שלי-לא אמרה לי דבר.ובכל זאת נסעתי לאוסטרובצה,סיירתי ברחובותיה,רגלי נשאו אותי אל כיכר השוק,אליה נאספו היהודים ע"י הנאצים ובה מצאו רבים מהם את מותם בצורה אכזרית ואיומה,ואל בית-הקברות.התמונה היתה כואבת וכמעט בלתי מציאותית. מתוך חשש שמא מעוצמת החוויה לא אזכור את אשר דואות עיניי,צילמתי בכל רחוב,כל בית, כל פינה,המזכירה את העבר היהודי.כעבור שבועיים שבתי הביתה ומראות העיר לידו אותי בכל חריפותן,בטיילי ברחובות ירושלים.מישהו סיפר לי שבבי"ס "מולדת" בבאר-שבע (כמה סמלי שמו של בי"ס בצרוף ארועים זה) ,ילדי כיתה ח',אימצו,לצורך לימוד,את העיירה אוסטרובצה ומציגים תמונות מהודי העיירה שלפני המלחמה.לכבוד הארוע הזמינו את יוצאי העיירה בארץ.

מה לי ולעיירה זו ?,חשבתי לעצמי.בעצם מלאתי איזה שהוא חוב מוסרי או עניתי על סקרנות בלתי מוסברת כנוסעי לעיירה זו.ובכל זאת החלטתי לנסוע לבאר-שבע,(נדמה לי שבפעם הראשונה בחיי) ולחזות בבירת הנגב בקטעים מתוך הודי אוסטרובצה,שהוצגו ע"י ילדים ואת המילים "גולה" ו"עיירה מזרח אירופית " ידעים מספרי הסטוריה בלבד. התלוו אלי גב' אייזנברג ובעלה(היא עצמה ילידת אוסטרובצה)החיים כעת בצרפת. נכנסנו לכניין ביה"ס הכנרי על חולות וסביבו גינת נרי נאה ומטופחת.נוה מדבר. נכנסנו באיחור כשההצגה בעיצומה.מיד זיהיתי את המורות בקהל.ההתרגשות,השתתפות בחוויה העוברת על התלמידים המציגים,עשרות שעות עמל בחזרות,כהעמדת התפאורה ובתכנון הרב, הסגירו אותן מיד.שילוב המורות כהופעת התלמידים ורציונותן בעת ההצגה,נתנו תחושה של משפחה יוצרת,בית ספר המחנך והמלמד כאחד.צוות בית-ספר הקים לתחיה את בית-הקברות ההרוס של יהודי אוסטרובצה,בפני יהודי העיירה שחלקם עדיין חיים בנפשם את חיי העיירה. רק השפה שונה והקהל הזדקן בכמה עשרות שנים.

יתכן וילדים בגיל ארבע-עשרה אינם מביניים עדיין את משמעות הארוע לעומקו ואינם זוקפים איזה חוב גדול פרעו לקדושי העיירה באותו יום סמלי. למצבה נאה מזאת לא יכלו לצפות חמישה עשר אלף יהודי העיירה שמקום קבורתם לא נודע.

לאה באלינט.

בעקבות מפגש -

ילדי "מולדת" ונצולי אושוויץ-בירקנאו

דבריה של אילנה זלברמן לאחר שכל הכיתה נפגשה,עם מיטב בומברג

כאשר בומברג בא לכיתה שלנו
וסיפר לנו איך הוא ניצל בשואה
ומה קרה לו בדרך, היינו סקרנית
ורציתי לדעת זה יהיה הסוף.
כאשר בומברג סיפר שאחרי המלחמה
הוא לא מצא את אחיו,וכיצד הטביעו בו
את המטפר היינו מאוד עצובה.ורציתי שהסוף
יהיה טוב ושבומברג ימצא את אחיו.
ובשינת ההוצאה לאור של חוברת זאת,מיטב כבר
איננו איתנו,יהי זכרו ברוך.

אילנה

כרגע שראיתי את פני האנשים, את המטפר החרוט בזרוע,
את הקעקועים,את החיוך וההתעוות עברו לעיני כל אותם
דברים שעברו עליהם.

גלינה רוזין

זאת היתה חויה לשמוע מן האיש ומן האשה שבקבוצה
שלנו שהנוער של אז,היה כדומה כמו הנוער שלנו שהם
טיילו,יצאו,ובילו וכו'.

שרונה צנגאוקר

אין לי ארץ אחרת.....

הפגישה עם אנשי אוסטרובין

היתה הפגישה המרגשת והחשובה בחייי.

זו היתה הפגישה חשובה גם להם וגם לי.

ובגלל זה זה היה יפה

כי שיתפנו פעולה יחדיו.

באו אנשים שהוריהם,ילדיהם,אחיהם,דודיהם היקרים להם-ניספו.

והסיפורים שהם הביאו אתם,אלינו, היו כואבים מאוד.

היו אנשים שאמרו:" למה שלא נזכיר להם את האמת שגם הם ידעו ?"

(הם-זה אנחנו ילדי "מולדת")

אך אחרים התחמקו כי לא רצו שנדע את צלצא הכאב והסבל שסבלו.

בשבלם סימלנו את כל ילדי ישראל לא רק את ילדי "מולדת".

שרית נהן.

את המפגש הזה לעולם לא אשכח

כי זאת הייתה ההתמודדות הרציונית הראשונית

שלנו עם נושא כאוב כמו השואה.

שושנה ריף

לא הרבה נקודות אור מזדמנות בחיינו.זכיתי

באקראי לנקודת אור זו שמלאה אותי בהתרגשות

רבה,תבואו על הברכה כל מחנכי בית-הספר.

גרבר אסתר

הטכס שהכנו לאנשי העיירה ריגש אותי מאוד.
הירגשתי שאני חלק מאנשי העיירה והם חלק מאיתנו.
לפני הטכס חשבתי שאתרגש ושאולי יצחקו על כגדי
אך לא כך היה הוא הדבר,להיפך אנשי אוסטרובצה
נודדו אותנו להמשיך בטכס ולהצליח בו.

ששעון ספוז'ניקוב

" אני לובפלד ישראל,יליד אוסטרובצה, ניצול השואה
נרגש מאוד מהטכס שערכתם לנו,ותודה רבה ".

ישראל לובפלד

לאחר שנפגשתי עם ניצולי השואה מאוסטרובצה למדתי רבות
על העיירה ועל כל מה שקרה להם, והדברים שעברו עליהם
אכזריים מאוד.
אך האנשים אמרו לנו שאפילו שכל זה עבר עליהם הם האמינו,
בתקוה הקטנה שנותרה,והם נילחמו עד טיפת דמם האחרונה.

דודי גופר

למרות הנסיבות העצובות שבגללן ניפגשנו אני מאוד שמחה
שהפגישה התקיימה.הרגשתי וחוויתי את החיים בעיירה וראיתי
את הגוש המאוחד שנישאר ואני מקוה שישאר גם בעתיד.
אני מאוד מקוה שכל הצדדים נהנו ויזכרו את הערב הזה לתמיד.

אורה ברבוי

כשאמרו לנו שאנחנו מאמצים את קהילה מאוסטרובצה,לא בדיוק
הבנתי מה זה.וכשהם באו לביקור,והיו רק חמישה מכל הקהילה,
התרגשתי מאוד.אבל בטקס אפילו בכיתי מרוב התרגשות.לדעתי
גם הם התרגשו,הם הודו לנו על הטכס ועל קבלת הפנים.
אני שמחה שאימצנו אותם ולדעתי גם הם שמחים.

ליאורה קורטין

"השואה" הוא דבר רחוק בשבילי כי אף פעם לא התעניינתי אצל
הורי,שעברו את השואה.אך כאשר התחלנו ללמוד על העיירה אוסטרובצה
שמחתי להיפגש עם אנשים שעברו תקופה זו ויכולים לספר לנו על כך.
בעקבות המפגש גיליתי את קורות משפחתי בשואה.

אנה אדלשטיין

"פה בארץ חמדת אבות
נתגשמנה כל התקוות"
כך בפרוש אומר השיר
שכל אחד,כמעט,מכיר.
אכן,הרבה תקוות פה התגשמו
אך גם הרבה תקוות כלו.
בארץ ישראל חיים אנחנו
אך כ"צברים" כמעט שכחנו
את כל היסודות,השורשים
שבזכותם אנחנו פה חיים!

ואנו,
אנחנו,כן יודעים,
בזכר קבוצה של נערים
שאנחנו חלק מן הדור
שדווקא הוא חייב לזכור,
את אוסטרובצה,ועוד קהילות כמוה
נקודה שכן נצליח,
את זכרם פה להנציח.

גיל רייטר

הרעיון הנפלא הזה לאמץ קהילה שחרבה בשואה,ולעלות זכרונות,להפגיש אנשים שלא ראו אחד את השני שנים רבות.

נקווה שיהיו בתי-ספר נוספים שיאמצו קהילות ושבית יצרנו ימשיך במשימה שנטל על עצמו ויצליח בה.

רחל בלבן

אחרי "הערב" שערכנו אתמול אני מרגיש כחלק בלתי נפרד מהקהילה אותה אימץ בית-ספרנו.

ההתרגשות הייתה גדולה.אין ספר שיוכל להסביר לנו סיפור בריחה מרכבת כמו הסיפור האישי מפי האיש,שקפץ מהרכבת,עצמו.

ירון סעדון

כשהערב הסתיים אמרתי לעצמי...

לעולם לא אשכח את היום הזה ואפילו

אספר אותו לילדי.

מיכל רוזנטל

קבלתי את מכתבך בשמחה.הנני אסירת תודה לכלכם בעבור קבלת הפנים היפה שערכתם לנו ניצולי השואה,שארית הפליטה מן העיר אוסטרובצה.העבודה הרבה שהשקעתם על מנת שהתלמידים יכירו וילמדו את נולדות עירנו,ואת אורח חייהם בה,היתה מרשימה.הענידין והרגישות אותם גילו צוות המורים,ולא פחות מהם התלמידים,על מנת להעלות את זכר הקדושים אשר נלקחו מאתנו באכזריות כה רבה, ניכרו היטב וריגשו אותנו.

גוטה גריפל

היתה עירה... / חיים לנסקי

אָנָּא, יְלָדִים, הַבָּיְתָה !
פְּבַר הִתְחִילוּ בָּאֲוִיר לָשׁוּט
חוּט וָחוּט - קוּרֵי שִׁלְהֵי דְקִיטָא.
שָׁט אִתָּם קוֹל-אֵם אִלֵּם, מָרוּד:
-אָנָּא, יְלָדִים, הַבָּיְתָה!

צַר עָלַיִךְ, עֲיָרָה גוֹסֶסֶת!
יְלָדִים הָיוּ-אַיָּם? מִי הֵם ?
לְוַאי גַּם בָּאוּ לֹא לִשְׁמֵךְ -לָרֶשֶׁת..
עַד לִבְכּוֹת חֲבָל עָלַיִךְ, אֵם-
עֲיָרָה גוֹסֶסֶת !

בְּנֹגַהּ הַחַמָּה הַמִּסְתַּלֶּקֶת,
לְאֹרֶךְ הַשְּׂדֵרָה הָעֲגוּמָה
מִתְהַלֵּךְ הַסְּתָו. מַדְלֶקֶת
תִּדְהָרִים פְּנֵרוֹת-נְשָׁמָה
הַחַמָּה הַמִּסְתַּלֶּקֶת.

לִמְרַאֲשׁוֹת הָעֲיָרָה לַנַּחַל
עֲרָבָה שִׁלְחָה בַּדִּים לִפְרֹק;
מִנַּהֲרַת גִּזְעָה הִיא נֶאֱנַחַת
וְלוֹחֶשֶׁת מַעֲבַר -יַבֹּק
לִמְרַאֲשׁוֹת הָעֲיָרָה לַנַּחַל.

עֲיָרָה הָיְתָה...הָיְתָה וְאֵינֶנָּה.
רוּחַ יַעֲבוֹר פַּסַּר בַּלָּאט,
יִתְלֹשׁ חָצִיר יָבֵשׁ וְיִזְרְקֶנּוּ
אַחַר גֵּוּוֹ כִּלְאַחַר-יָד- -
עֲיָרָה הָיְתָה וְאֵינֶנָּה.
(25.7.26)

תמצית תולדות חייה של אוסטרובצה

העיר אוסטרובצה החלה ככפר קטן שבאחוזת הנסיך אוסטרובסקי,הוכרזה לפני 500 שנה כעיר בשם אוסטרובצה.במשך השנים התפתח בה ישוב יהודי ער ותוסס שמנה כ-17,000 נפש.והרי תולדות הקהילה המצוארת הזאת,שנעקרה מן השורש כשואת יהודי פולין.

העיר אוסטרובצה נוסדה במחצית הראשונה של המאה ה-16,העיר מיסודה היתה נחלת אדונים,בעלים ממעמד אצילים שברובם ראו בעין יפה את המתיישבים היהודים בעיירתם, אם בגלל התועלת הכלכלית שהביאו ואם בשל החדוש שבהליכות חייהם,מנהגיהם ושפתם. עד 1713 לא ידוע הרבה על יהודי אוסטרובצה מלבד העובדה שהם עברו את שואת ת"ח-תט,ואחריה את מלחמת השוודים בפולין.אך בשנה זאת שוקמה אוסטרובצה משרפה שפקדה את העיר,ומכל בתיה נותרו לפליטה בית המדרש ובית הכנסת הישן. היהודים שפצו את בית הכנסת אשר שימש מרכז רוחני וציבורי ליהודים במשך שנים רבות.זה היה המקום היחיד בו שפכו היהודים את ליבם בפני אביהם שבשמים בתחינה ובבקשה בימי צרה,בברכה ובהודיה בימי ישועה.בשנים אלה קמה באוסטרובצה תנועת חסידים שהביאה נחמה להמוני העם.והיא נעשתה במשך הזמן לעיר חסידית מובהקת,מלאה בתי תפילה של חסידים.

יהודי אוסטרובצה עסקו במסחר ובמלאכה,כשהם משמשים גורם מתווך בין העיר לבין הכפר. מצבם של היהודים היה נוח יחסית,יותר מזה של היהודים במקומות אחרים.משום שהישוב היה כה צעיר,ואדוני העיר היו מעוניינים למשוך יהודים לעיר ולהביא להתפתחותה המהירה. הפולנים העריכו את היוזמה הכלכלית ואת כשרם של היהודים בקשירת יחסי מסחר.

בעיירתי / משה רוזנברג

עיירתנו אוסטרובצה,שכנה בלב המדינה הפולנית האוכלוסיה היהודית חיה ברובה חיי דוחק,במלוא מובן המילה,מהיד לפה. ללא בסיס כלכלי,ללא אפשרות לסיכוי טוב יותר-באותם תנאים שהנני מוסר לכם על קצה המזלג.

באוסטרובצה נוסד בית-ספר "מודרני "-"החדש " ביזמתם של הפרוגרסיבים הדתיים חברי "המזרחי",בעירנו,שראו במוסד החדש אמצעי לחנך דור חדש לאהבת עם ישראל ולאהבת ארץ ישראל.בניגוד גמור לבתי-ספר המקובלים בימים ההם, המושתתים אך ורק על ה"חדר" ועל "הישיבות" ללא קשר עם הרעיון הציוני,וארץ ישראל.

האוירה בבית-הספר ובכיתתנו, בהדרכת המחנך יהודה ארליך,שעלה ארצה בשנות 8-1927 ועסק בהוראה בגבעת השלושה ובפתח-תקווה,היתה לבבית ורציונית.הקשר בין המחנך והתלמידים עמד על רמה חינוכית ואינטימית.היתה הדגשה חברית בין המחנך והתלמידים. למרות שתנאי הדיור של ביה"ס היו רחוקים "מזרח" מ"מערב ", בהשוואה לתנאי דיור בבתי-הספר היום, בארצנו, לשמחתנו.בחורף הפולני לא היתה הסקה בכיתה,והיה קר מאוד. גם תלבושת התלמידים לא היתה ברמה הדרושה.גם הזנת התלמידים לא היתה סבירה,לפי מושגינו היום. יכולנו לראות בהפסקות במה "צויידו" התלמידים לארוחת הבוקר...אולם בסך הכל,עם כל הקשיים הטכניים,מבחוץ ומבפנים,ועד כמה שהנני זוכרם כיום,האוירה בכיתה ובשאר הכיתות, בהן למדו רק בנים.היתה רצינית. רצינו לדעת וללמוד בכל המקצועות ובעיקר בכל הקשור להסטוריה היהודית ולעם ישראל ולארץ ישראל מכיון שחונכתי בבית ציוני. בגלל עליתנו ארצה בשנת 1925 בחודש אב תרפ"ה,נאלצתי להפסיק ללמוד,כי אבי קיבל סרטיפיקט לעליה,וברגע האחרון בשנת 1922 בטלוהו. נאלצנו "לשבת על המזוודות" עד עליתנו ארצה,המשפחה,אב,אם וחמישה ילדים קטנים.
ופה בארץ בימים ההם,נאבקנו מחדש להמשך קיומנו.עבודה בארץ לא היתה.

היישוב היהודי באוסטרובצה

היהודים ניהלו את אורח החיים המיוחד ללא חת ובגאון-בימי שמחה ובימי יגון.ערכו את חופותיהם בחצר בית-הכנסת תחת השמים הגלויים,ואת הלוויות הוליכו דרך השוק. ערב שבת לפני שקיעת השמש,הכריז השמש על בוא השבת על-ידי "דפיקות שבת " בחנויות,העשירות דווקא,ובמספרות שלא הזדרזו לסגור את דלתותיהן,למרות שהשמש נטתה לשקוע. בכניסה לעיר נבדק העירוב,שסימן את הגבולות של הקהילה הקדושה. בשבתות ובחגים לבשה העיר צורה אחרת לחלוטין,כשהחנויות סגורות ובכל פינה מורגשת האווירה המרוממת של השבת ושל החג שבעיירה יהודית.

עד למלחמת העולם הראשונה לא חל כל שינוי בצורת החינוך היהודי,שהמשיך בדרכו המסורתית כפי שהיה לפני כן במשך מאות שנים. הנערים התחילו את לימודם אצל מלמדי-דרדקים,שלימדום אלף-בית,ממנו עברו למלמד אחר שלימדם חומש עם רש"י.אחר-כך למדו גמרא. בכל בית תפילה בעיר נמצאו חדרים לתינוקות ולנערים.פסוקי תורה שתורגמו לאידיש והושרו במקהלת ילדים,נשמעו מבעד החלונות.בערבי חורף נראו תהלוכות ילדים החוזרים מ"החדר ",בידיהם פנסים,צועדים בשלג החורק תחת רגליהם בקצב השירה אשר בפיהם.הניגון שהתלווה ללימוד התורה ב"חדר " חדר ללב היהודי ושימש מרפא לנפש.

ומופלאה ממנו היתה קריאת פרשת השבוע,בטעמים,בימי ששי כשם שמופלא היה טעם הלחמניות ברוטב הבשר באותו יום,ממאכלי כל ימות השבוע.עלילי המכתשת וריח הבשמים והדגים המתבשלים היו "הכרוזים " שבישרו את בואה של שבת-מלכה.

באותה תקופה התחילה ההשכלה לחדור אל בחורי בתי-המדרש,ואחדים מהם היו מסתירים מתחת לגמרות "ספרים פסולים " כמו ספרי פרץ סמולנקין ואברהם מאפו.אף גליונות "הצפירה " נראו אצל בחורים שהיו בולעים בתיאבון את מאמריו של נחום סוקולוב.רוח קלילה זו עדיין לא גרמה לסגירת הגמרות ולא דחפה את הבחורים לקראת "האור והמרחב " שההשכלה הטיפה להם.

על החיים בעיר היה טבוע החותם היהודי הן בימי שבת וחג והן בימי חול.בין היהודים היו בעלי קומה וצורה,רובם המכריע "יהודי בית הכנסת ",ביניהם תלמידי חכמים דבעלי ייחוס-אבות,סוחרים,אנשי-חרושת,בעלי עסקים,ובעלי-מלאכה,מלמדים, רבנים,שוחטים ושאר בלי-קודש שכל עיירה יהודית נתברכה בהם.היו אלה בעלי לב ונפש, שהצטיינו בפקחות היהודית המיוחדת,ברוך דיבורם ובנועם הליכותיהם. היו גם יהודים קנאים קפדנים,מחמירים-"קנזאקים של אלהים"- עם אש קודש בעיניהם,שכל הליכותיהם רצינות,הן במשא ומתן והן במאכל ובמשתה.

היו יהודים בעלי צדקה וגומלי חסדים,שלמעשי-הצדקה שלהם יצאו מוניטין בסביבה כולה; יהודים אלה לא ראו בעסקם למען הפרנסה את המטרה העיקרית בחייהם,ושאפו להתעדנות ולהתעלות נפשית.

גם הריקנים שבבני-העיר,הברידנים,שמספרם היה מועט,היו כובשים לא פעם את יצרם,ואף גילו לעתים מסירות-נפש למען הצלת נפשות יהודים ורכושם.

הנוער היהודי באוסטרובצה לא ידעו פחד מפני הגויים שבעיר. הם ידעו לעמוד בשער ולהשיב מכה למכים.ביניהם לבין ה"שקצים" מן "הגבעה" בדרך ל"בראז" התנהלו מלחמות-אבנים,שנמשכו שנים רבות,אף ששום צד לא ידע מה גרם לכך. בכל שבת אחרי החמין יצאו נערים יהודים רבים לגבעה במטרה לגרש את ה"שקצים" שהתרכזו עליה וחיכו להם.לא בחור אחד שב הביתה עם חור בראש,או בלי הכובע.בין הלוחמים היהודים שהצטיינו בגבורתם ובתכסיסי-מלחמה היה ישראל קריינגלס.תחת הנהגתו היו ה"לוחמים" היהודים בטוחים בנצחונם,והסתערו על ה"שקצים" בשצף קצף עד שהללו התחילו להסס אם כדאי להילחם נגד יהודים אמיצים ונועזים העולים עליהם בכוח ובתכסיסים...

היחסים בין היהודים והנוצרים באוסטרובצה היו טובים יחסית,בהשוואה למצב בערים אחרות. עד שנת 1904 לא אירעה כל פגיעה ביהודים מידי שכניהם הנוצרים. אך בראשית המאה העשרים התחילה לחדור לעיר הרוח האנטישמית,שטופחה על ידי הכמרים,במטרה לעצור את התפשטות הרעיון הסוציאליסטי שהטיף לאחדות בין העמלים. בכנסיות נשמעו נאומי-הסתה נגד הסוציאליזם "היהודי","השואף,כביכול,להכחיד את האמונה הנוצרית ולכבוש אף את פולין עצמה...

בשנים 1904-1905 הביסה יפאן האסיאתית את רוסיה האירופית על חילותיה הגדולים, שבהם היו גם יהודים רבים-וגם מבני יהודי אוסטרובצה,-ודם יהודי אוסטרובצה,כמו של יתר קהילות היהודים,נשפך כמים במלחמה זו.באותו זמן הפיצה העתונות הריאקציונית שמועות,שהיהודים מסייעים ליפאנים "הקרובים להם קרבת גזע", כדי להתנקם ברוסיה על טבח קישינב.בערים רבות נוצרה אווירה של פוגרום ביהודים.אווירה זו הטילה פחד על יהודים,שהתחילו בהמוניהם לעזוב את פולין.

לאחר כשלון ההתנקשות בצאר נעשה המצב קשה יותר ויותר והגיע לשיא בשעת משפט-ביילים,כשאווירה של פוגרום השתררה על מרכזי היהודים בפולין.באחד מימי ששי הופצו שמועות באוסטרובצה,שפועלי בתי-החרושת מהעיר ומהסביבה מתכוננים לערוך פרעות ביהודי העיר. הרב ר' מאיר יחיאל הזמין את פרנסי העיר: ר' ברוך גרוסמן, משה'לה בייגלמן וקסטנברג,בעלי בתי המרזח שבכיכר השוק,וגזר איסור על היהודים להסתתר בביתם. הוא הטיל על כל יהודי,מגיל 13 ומעלה,לעמוד על המשמר ליד דלת ביתו כשמוט ברזל,או נשק קר אחר בידו,ולקבל את פני הפורעים באומץ. יהודי העיר,שמספרם הגיע בימים ההם לכחמשת אלפים,החליטו לעמוד על נפשם.קהל של ארבע מאות יהודים חסם את הגישה לבית הכנסת ואת הכניסה לכיכר השוק,כשבראשם יהודים פשוטים ובעלי שרירים כמו: ברל צ'וצ'קה,יוסל'ה באלוס וזכריה לאמפ.ברל צ'וצ'קה היה החזק בין סבלי העיר,וקומתו הגבוהה ושרירי הפלדה שלו היו לשם-דבר בין יהודי העיר.העמסת שק,ששקל מאתיים קילו,על כתפיו הרחבות נחשבה אצלו כמשחק ילדים.

והנה ברל צ'וצ'קס זה אירגן את הקצבים,הסבלים והבחורים האמיצים,צייד אותם בסכינים,בגרזנים ובנשק קר אחר והעמיד אותם ברחוב בית הכנסת לקדם את פני הפורעים. גם חתנו של הרב,רבי דוד סילמן,שהיה כבר רב בגוסטינין,שמר על הכניסה לבית חותנו, רב אוסטרובצה,כשפצירה חדה בידו וממלמל את הפסוק:"תמות נפשי עם פלישתים!" כשקרב המון הפורעים לרחוב היהודים וראה את היהודים מוכנים לקדם את פניהם-נסוגו חיש מהר וברחו על נפשם.

ושוב קרה מקרה,שנתן אמתלה לצבא הרוסי לפרוע פרעות ביהודי אוסטרובצה. בימי חג הפסח שהלך והתקרב,היו המאפיות עסוקות באפיית מצות,והורגש מחסור בלחם בשביל הצבא.הצבא פקד על יהודי העיר לספק להם את מיכסת הלחם הקבועה,אחרת יאחזו באמצעים נמרצים נגד הקהילה.הרב הזמין אליו את אופי העיר בערב פסח וצירוה עליהם לאפות בראש וראשונה את הלחם המיועד לצבא.

"כדי למנוע אבידת נפש אחת מישראל-אני מוכן לקבל עלי את החטא הגדול של אפיית לחם בפסח.אני מקבל עלי את העונש על החטא הזה.הן מצד יושב-מרום והן מצד כל בשר ודם שיבוא לדון אותי על כך ".
אמר האופה,כה גדולה היתה אהבת-ישראל שלו וכה גדולה היתה חרדתו לפיקוח-נפש.

התעוררות רבה קמה באוסטרובצה שעה שהגיעה בנובמבר 1917,הידיעה על "הצהרת בלפור ",שפורסמה על ידי ממשלת בריטניה.היו יהודים שרצו לחסל את עסקיהם ולעלות לישראל,אך היו גם כאלה שנלחמו נגד הציונים ונגד "האשליה המסוכנת" של ייסוד מדינה יהודית בארץ-ישראל.

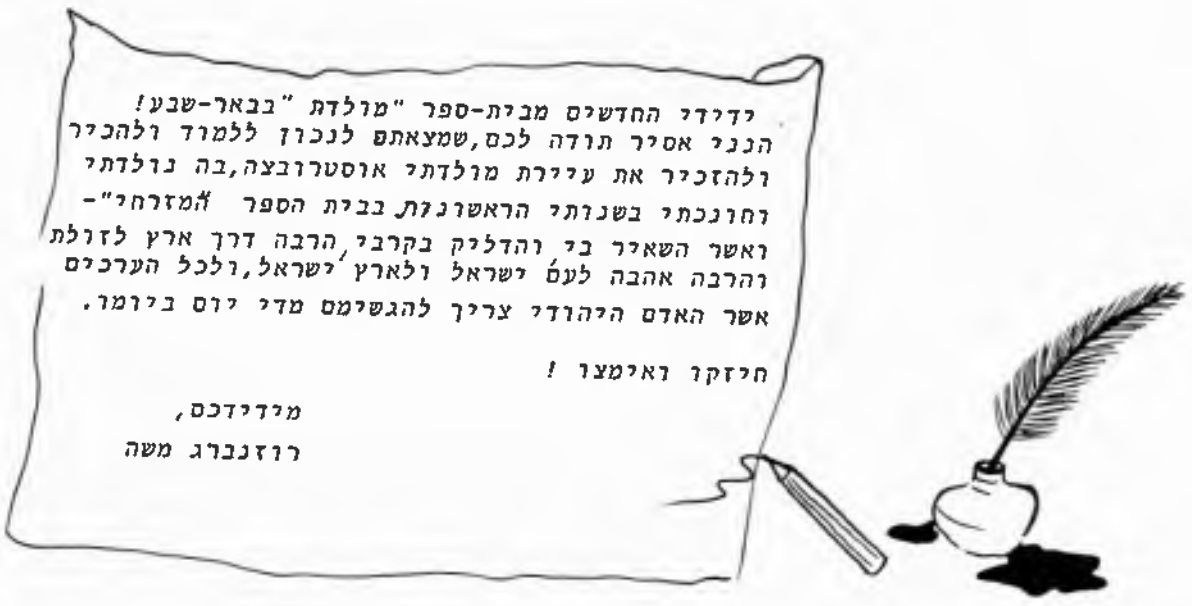

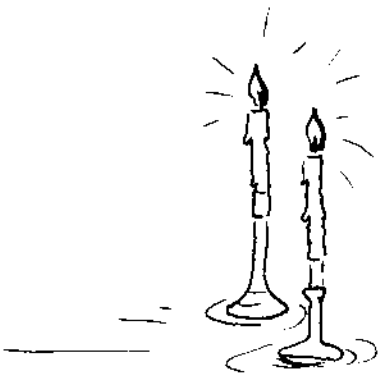

הידעת את המעיין ?...

מולי חיפש וחקר מהו הרז ומה הסוד,
של קהילה יפה ומפוארת זאת, ומאין
שאבו אנשי הקהילה הקטנה אהבת אדם,
חסד, חוכמה ואמונה והתשובה היא,
כמובן, בית הכנסת החדש והישן.

בית הכנסת הגדול והישן נמצא במורד גבעה. מצד הרחוב הסתירה אותו גדר של אבנים, כדי שלא יבלוט יתר על המידה. לימינו נמצאו שני בתי-המדרש: אחד היה של פשוטי עם, ששימש לתפילה משעות הבוקר המוקדמות עד לשעת הצהרים, ומלפנות ערב עד אחרי תפילת מעריב. בית המדרש השני שימש לתפילה וללימודים, בו ישבו בחורי ישיבה ותלמידי חכמים מבני העיר. מאחורי בית המדרש נמצאו יתר מוסדות הציבור: המקווה, בתי השמוש ובית המטבחיים.

בימי רביעי וחמישי עמדו שורות שוחטים ועסקו בשחיטה, כדי לספק בשר כשר ליהודי העיר לקראת שבת. במרכז השטח עמד בית הכנסת מעץ. התקרה הקעורה היתה מלאה תמונות מצוירות, פרט לחלק אחד ממנה, שנשארה בלתי צבועה. זקני העיר ספרו, שלקישוט התקרה הובאו אמנים יהודים מקראקא, שעשו מלאכתם באמונה. אך בהתקרב אחד האמנים במלאכתו לארון הקודש הגבוה מעד ונפל מן הפיגום. הקהל החליט לא להשלים את המלאכה ולהשאיר חלק זה של התקרה בלתי גמור לזכר הצבע האלמוני.

בשבתות ובחגים היינו יוצאים לסייר ב"שטיבלאך" הרבים, כדי ללמוד ניגונים חסידיים חדשים. ביחוד משך תשומת-לבנו בית-הכנסת הגדול העתיק, שהיה בנוי מעץ והיה מפורסם בפולין הודות לסגנונו המיוחד. אגדה התהלכה בעיר, שחזן בבית כנסת זה אינו מאריך ימים יותר משלוש שנים, ובכל זאת לא חסרו קופצים לשמש בו כחזנים.

הריהוט שלו בפנים היה כרגיל בכל בתי הכנסת בפולין: לכל מתפלל היה מקום קבוע ("שטאט") שעבר בירושה מאב לבן. ועל הקיר המערבי היה לוח מודעות, ועליו מצאתי הודעה מיוחדת באותיות דפוס על פח משנת תק"י וזה תוכנה (לפי זכרוני): היות והתרבו הפליטים (עוברי אורח) שנזדמנו בעירנו לשבות את שבתם, והיות ורק יחידים מהם הוזמנו לסעודת שבת לבתי בעלי הבתים וחלק גדול מהם נשאר רעב ללא פת לחם, לכן התארגנו ראשי הקהילה והחליטו שמהיום ואילך על כל בעל בית לקבל פליט לביתו בשבת לפי תור.

כל מי שיסרב לקיים את ההחלטה, הרשות בידי הגבאים להיכנס לביתו של המסרב לפרוץ את התנור ולהוציא את המאכלים הנמצאים בו ולחלקם בין האורחים העניים. וכל בית ישראל ישמעון ויראון!

בית הכנסת הישן,אחד המקוריים מבין בתי הכנסת היהודים בפולין, שהוקם לפני שלוש מאות שנה,מצטיין בציוריו הסגנוניים ובחיתוכי העץ האמנותיים שעל ארון הקודש,שגודלו כגודל הקיר,מן הרצפה ועד לתקרה הגבוהה. קשה היה להבין,איך הצליח האמן היהודי האלמוני לבצע עבודה אמנותית זו באמצעים הפרימיטיביים שעמדו לרשותו בזמן ההוא.
בצדו של ארון הקודש היה קבוע לוח,שהנציח את האמן" מעשי ידי רבי יחזקאל שניצר ".

בית הכנסת נחשב מקום מקודש ממדרגה ראשונה,הרב מאוסטרובצה זצ"ל לא הירשה במשך זמן רב להסיר את האבק שהצטבר שם,בטענה שהוא התקדש במשך דורות.

בפרוזדור היתה קבועה ה"קונה ",שלפי המסורת שימשה ל"ענישת פושעים ".

שמש בית הכנסת

אני נזכר ברבי שמאי'לה,שמש בית הכנסת,איש זקן,בעל הדרת פנים ובעל זקן שיבה ארוך.כשרצה ר' שמאי'לה להיכנס לבית הכנסת בשעות הלילה,היה בא לשם ופנס בידו ובמקלו היה מקיש שלוש פעמים על הדלת כי בקהל היתה נפוצה אגדה,שבלילה מתאספים בבית הכנסת רוחות הנפטרים של אנשי העיירה.

ר' שמאי'לה היה רגיל להכריז בקול,בשבת 'מברכין' ברחובות הראשיים: "לבית הכנסת!". ר' שמאי'לה היה גם ממונה על בית הקברות ושימש גם כשמש ראשי בחתונות מכובדות של יהודי העיר.אחרי פטירתו ירש את מקומו חתנו ר' נחמיה,שהמשיך במסורת חותנו.חתנו השני,זיסל "דופק לבית הכנסת " היה נוהג כל יום ששי לפנות ערב לזרז את החנוונים לסגור את החנויות,ואילו לפנות בוקר,בקיץ ובחורף, היה נותן 3 דפיקות בפטישו בכל שערי העיר כדי להעיר את היהודים לתפילת שחרית; ביום שבו היה מת בעיירה - נתן רק 2 דפיקות בלבד. דפיקה זו,גם בחורף,העירה ועוררה את יהודי העיר. אף העצלנים שבהם לא מלאו לבם להישאר במיטותיהם והזדרזו לקום וללכת לבית המדרש לתפילה ולליימודים.

גדנו במרכז העיר בשוק(רינק).המקום הזה היה מרכז הענבים של העיר,ויכול להיות שבגלל זה היתה כו צפיפות גדולה של יהודים,שרובם התעסקו במסחר או בבתי מלאכה קטנים.

שטח השוק היה מרובע.מסביבו בניינים.ע"י הבנינים,על ריצוף ברוחב של כ-3 מטר, שיחקנו הרבה על המדרכות האלה בזמן שהורי היו עסוקים בחנות.

הבתים באו מתחקים עם עגלותיהם הרתומות לסוסים,והיו מביאים תוצרת חקלאית. הירידי התקיים פעמיים בשבוע,ביום שני וביום ששי.העגלונים היו מובילים ומסדרים את הסוסים אחד על יד השני.בזמן המנוחה הוציאו את השק שבו היה חציר והלבישו על ראש של הסוס,שיאכל וישבע.

בדרך כלל מכרו האיכרים את סחורתם ישר מעגלה.היו באים אליהם סוחרים וקנו כמויות גדולות של תפוחי אדמה-בצל-פירות-או ענפות.לפני חג,גם אנשים יחידים היו מסתובבים בין העגלות וקונים.אנוזים או תרנגולות,דובדבנים ליין או פירות אחרים לפי העונה. אבל בדרך כלל עקרת הבית לא קנתה ישירות מן העגלונים אלא מאלו שקנו מהם.

הרעש וההמולה היו גדולים;רעש אנשים ורעש בעלי חיים שנמצאו בשוק,אבל כנראה התרגלנו לזה.אחרי שכולם נסעו בשעה 4 אחר הצהרים,באו מהעיריה אנשים וניקו את השוק. מצד המתישבים לא היו תלונות ולא טענות,העיקר שהיתה פרנסה.האיכרים מכרו את סחורתם ואחר כך עם הפדיון הלכו ליהודים לקנות מצרכים שנזקקו להם בכפר.

בפינה,קרוב לרחוב היתה באר מים זכים.למקום הזה היה כח משיכה בשעות שקטות.מסביב לבאר היו תמיד אנשים רבים שהתצרנסו מהבאת מים לבתים,"דער וואסער טרעגער" (שואב המים)כי ברוב הבתים הישנים לא היו מים זורמים באותם ימים.

ובשבת כצהריים. בימי ילדותי,כשסבא עוד היה בחיים,אחרי סעודת הדגים צריך לשעות קצת מים קרים ואז שלחו את הילדים להביא מהבאר מים חיים.הם היו באמת טובים.זאת היתה באר ששאבו ממנה מים ידנית.

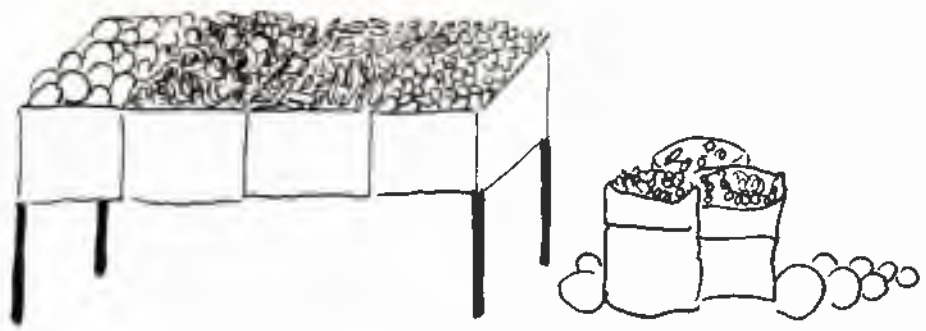

רבי יחיאל מאיר הלוי הלשטוק זצ"ל
האדמו"ר מאוסטרובצה

בשנת תרמ"ט הגיע לאוסטרובצה עילוי צעיר,
ר' מאיר יחיאל הלוי הלשטוק,שהודכתר לרב העיר.
עילוי זה הפך במשך הזמן לאחד האישים הבולטים
ביותר בעולם החסידות שפירסם את שם העיר לתהילה.

חסידים מספרים על המגיד הגדול ממזריטש,כשהיה ילד בן חמש נפלה דליקה בבית אביו ונשרף הבית.ראה הילד שאמו יושבת ומצטערת מאוד,שאל אותה:"מה את מצטערת כל כך ?" השיבה לו אמו: "חלילה,לא על הבית אני מצטערת,אלא על כתב היחוס שלנו שנשרף,שיחוסו שלו עדלה עד רבי יוחנן הסנדלר"."אם כן",ענה הילד,"אין לך מה לבכות,היחוס מתחיל ממני". גם כתב היחוס של אוסטרובצה התחילה מרב מאיר יחיאל,ולא רק זה,אלא כל דמותו היתה דמות אגדתית נדירה,שקשה מאוד למצותה.

בסוסין,עיירה קטנה סמוכה לוורשה,נולד רבי מאיר יחיאל הלוי הלשטוק בשנת תר"י,לאביו רבי אברהם יצחק,מוכר כעכים,שקרא את הילד על שמו של הצדיק רבי יחיאל ממוגלניץ.רבי אברהם יצחק היה יהודי פשוט,שהתפרנס כאמור מאפיית כעכים,והיה לש את הכעכים תוך כדי אמירת פרקי תהילים בעל פה.יהודי תמים היה בכל מעשיו,וירא את ה' באמת.הרבי מאוסטרובצה הזכיר את אביו בהערצה יוצאת מן הכלל ופעם אמר בהתלהבות רבה,כשהתעמק בשיחה חסידית. "כשהייתי צעיר לימים חשבתי כאילו יש לי מכונה בפי,ואוכל לכבוש את העולם בכשרון דיבורי ובכוח שה' חננני ושם בפי.אולם אחר כך ראיתי כי אבי ז"ל צדק יותר.אבי ז"ל אמר,כי "תנור כל מה שמחזיקים אותו יותר סתום,הוא נותן יותר חום".ואמנם למד רבי מאיר יחיאל מקשנותו אצל אביו הצנוע את דרכי הליכות החיים,ופיו היה פה קדוש שלא נוצר אלא לתורה ולדברים שבקדושה,ומעודו לא הוציא מפיו חולין או דברי בדיחה.וכל מילה שהוציא מפיו נמדדה היטב.

אחרי שהתחתן בגיל שבע עשרה בעיר וארקא,הסתגר בד' אמות של הלכה,ושמו הלך לפניו כ"העילוי מווארקא". בחורים צעירים התאספו סביבו והוא לימד אותם ש"ס ופסוקים בעל פה. באותו זמן נפטר רבה של העיר סקרניביץ,עיר עם תלמידי-חכמים מופלגים ומקום משכנו של האדמו"ר מסקרניביץ זצ"ל. רבי אלימלך מגרודז'יסק הציע מיד לקהילת סקרניביץ למנות את רבי מאיר יחיאל הלוי לרב העיר.בתחילה הופתעו פרנסי העיר מההצעה המוזרה לקבל עליהם לרב אברך צעיר לימים,אולם כשהרבי מגרודז'יסק תיאר לפניהם את גדלותו של רבי מאיר יחיאל הלוי הסכימו לדבר.

הגאון רבי חיים אלעזר וואקס התרשם מהרב הצעיר ואמר לו: "אילן אילן במה אברכך,אם שיהיו מימך ופירותיך מתוקים,הרי מתוקים המה וכו'אלא יהי רצון שיהיו מעיך כמותך ".

עם התקבלו בגיל 27 לרבה של סקרניביץ דרך כוכב חדש בשמי יהדות פולין, תלמידים התחילו לנהור אליו מכל קצוות המדינה. הוא הנהיג את שיטת החריפות וחידוד-המוחות בסברות מעמיקות מתוך בקיאות מופלאה. יחד עם זה היה מנהיג בחסד רב ובחכמה רבה את ענייני הציבור של הקהילה.

באותה תקופה קדומה כבר התחיל בחיי סיגופים. היה צם יום יום עד שעות הערב. סיגופים אלה נמשכו למעלה מארבעים שנה, וגופו הצטמק והפך לעור ולעצמות הניזונים מאוצרות הרוחניים האין סופיים. כל מה שגופו הזדכך יותר כך גברה צלילות דעתו ומחשבתו הטהורה. נוסחאות שונות נאמרו על דרכו זו, אולם דבר אחד ברור כי למרות היותו מעורה בחיים, וכל דבר לא נעלם ממנו, התרחק הוא גופו תכלית מרחק מהבלי העולם הזה.

עם פטירת רבו, הרבי אלימלך מגרודז'יסק, נטפלו מיטב תלמידיו וגדולי תלמידי-החכמים אל הרב מסקרניביץ כי יאות להיות מורם ורבם. הם נקשרו אליו בעבותות אהבה. מעולם לא רצה להנות מהם, מלבד משכורתו הדלה כרב העיר אשר הספיק בקושי רב למשפחתו וחי חיי צמצום ולחץ. נוצרה שיטת חסידות מיוחדת במינה: אהבת התורה ולימוד התורה בלי שיעור, שמירה וזהירות מעבירה ואף על מנהג קל, ענייות והתרחקות מפרסום ומכבוד, ותרנות וסלחנות, ואם זכה אדם והיה מן הנעלבים ואינם עולבים היו מקנאים בו, והרבי היה אומר: " אשריך שזכית לכך ".

אחרי עברו לאוסטרובצה בשנת תרמ"ט, כרבה של עיר זו, החמיר בסיגופיו ולא פשט את בגדיו בכל ימות השבוע מלבד בשבתות. קיבתו לא סבלה כבר מאכלים ולעת ערב הכינו לו את מעט הדיסה וכוס קפה ממותק.

ולא רק ממאכל ומשתה לא רצה להנות אלא גם ממנגינה יפה. כשהיה שומע ממישהו זמירות על שולחנו, והשירה היתה יפה והניגון התחיל למשוך את הלב, מיד אמר להפסיק את השירה, גם מתורתו לא נהנה. בחדשו חידושיו המפליאים כל שומעיו, ומעוררים התפעלות אצל השומעים לא נראה בכל זאת חיוך על שפתיו, ורק לעתים רחוקות, כמו בליל פורים, הרבה לדבר על אהבת ישראל כשחיוך מרחף על שפתיו. וכך אמר: אין אנו מוצאים בשום חג מצוה של משלוח מנות, אשר לפי דברי חז"ל, החליפו ביניהם את סעודותיהם, ואיזו שמחה היא זו ? אבל חז"ל אמרו שאותו הדור לא היה זהיר בכשרות, ונהנו מסעודת אותו הרשע, מובן שהיראים וחרדים לדבר ה' לא רצו להתערב אתם, ולא רצו לטעום אחד אצל השני, אולם כשקרה הנס, וקבלו עליהם מחדש את התורה ומצוותיה הרי הדבר הראשון אשר עשו היה זה ששלחו אחד להשני את ארוחתו וזה שלח לו בחזרה את ארוחתו להראות שמותר לך לאכול אצלי ואני אצלך ואז היתה השמחה בשלמות, ולכן עיקר השמחה היא משלוח מנות.

אהבתו לארץ ישראל היתה בלי שיעור, והיה אומר שאם שואלים יהודי מהיכן הוא,צריך לענות "מארץ ישראל אני,אלא שלעת עתה אני כאן".

קרה מקרה שהרבנית רצתה להדליק לילדים טוב את הנרות ומצאה שנעלמו פמוטי הכסף,היא הקימה רעש בחשבה שנגנבו. הדבר הגיע לאזנו של הרב שקרא לה והרגיע אותה באמרו: לא היה לי כסף לתת לכבוד החג עבור ארץ ישראל,משכנתי את הפמוטים כדי לקבל את הכסף. כי למעשה צריכים היינו לעלות לרגל,ואם לא זכינו לכך,הרי אין לנו רשות להרוויח את ההוצאות שהיתה עולה לנו העליה לרגל.

בחודש אדר תרפ"ח(1928) חלה הרבי בדלקת ריאות והרופאים התיאשו ממנו. מאות חסידים מילאו את בית המדרש ובבית הרבי התפללו לבריאותו,אך במוצ"ש אחרי שעלה לתורה בתפילת מנחה וקרא את הברכה במיטה הסתלק מן העולם כשהוא בן 76.

ליד קברו בנוכחות של גדולי הרבנים במדינה ושל אלפי תלמידים הוכתר בנו,ר' יחזקאל הרב מנאשלסק,כרב קהילת אוסטרובצה.היה זה רבה האחרון של העיר. הוא וששת ילדיו הובלו לטבח יחד עם יהודי העיר צוזמיר בשואה הגדולה שפקדה את בית ישראל בימי הצורר הנאצי הגדול.

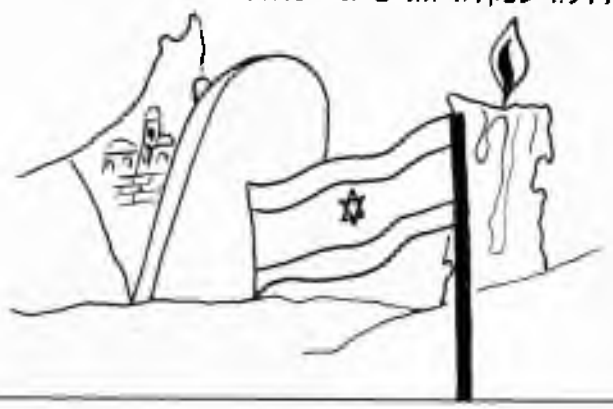

* רוצים לדעת איזו שנה היא תרמ"ט ? הפכו אותיות לספרות והוסיפו להן 1240

תרמ"ט = 649
1240
1889

כך אפשר לחשב ולדעת כל שנה עברית
איזו שנה היא על פי הלוח הכללי

דין תורה :

פעם אחת,כשעתידים לפני תפילת מנחה,נכנסה אישה לבית הרבי וביקשה מהשמש שיכניס אותה אל הרבי הקדוש,הסתכל השמש בפני האישה,בשמלתה הטלואה ופלט:"השעה מאוחרת לכתיבת פתקאות". האישה טענה כי דין תורה לה והיא תובעת לדין שישה מנכבדי העיר.השמש ניסה להניעה מכך. בו ברגע נפתחה הדלת,הרבי יצא העיף עין באישה ופקד על השמש להביא את הנכבדים אחרי תפילת"מעריב".

נכבדי העיר הגיעו לבית-הרבי.
כשנתאספו כולם אצל הרבי טענה האישה : בן יחיד יש לי,יתום מאביו,מגיל שנתיים. בן שתים עשרה הוא עכשיו ומשתוקקת אני שיהיה לבן תורה ומסרתיו לידי רבי משה,המלמד הטוב בעיר.
מה עשו אנשים אלה ? קשרו נגדי קשר הם ובניהם,ואינם רוצים ללמוד יחד עם בני.הם דברו עם המלמד והיתרו בו שיוציאו את בניהם אם לא יסולק בני משם.

ר' משה פנה אלי ודמעות עמדו בעיניו.בעל משפחה הוא,וצריך לפרנסה ואף אני איני רוצה שבעטיי תקופח פרנסתו. אני רק אישה ותמיד חשבתי שהתורה ניתנה לכל ישראל ולא למיוחסים שבנו. ומה אתם טוענים ? פנה הרבי אל האנשים.

" מפני מה בחרת ברבי משה"? טען אחד.
"ילדינו למדו אצל מלמדים אחרים הם טובים ועולים בידיעותיהם על בנה כשהוא יפגר אחריהם בלימודים יבלה המלמד את זמנו על חשבוננו ".
אמר הרבי:
"דבר זה אפשר לברר תיכף ומיד " רמז לשמש להביא את הרבי והתלמידים.
לא עברו רגעים מועטים ורבי משה נכנס נבהל ונחפז וחיוור כסיד,ואחריו שבעת תלמידיו עליזים ומגחכים: סוף סוף איזה נס,הפסקת לימודים באמצע היום לא מתרחש בכל עת.את בנה של האלמנה אפשר היה להכיר בבגדיו הבלויים וברגליו היחפות.יחפות ממש,באמצע החורף.

פנה הרבי אל בן האישה ושאלו:"מה למדת השבוע ?" פתח הבחור בניגון פירט את הנדון בסוגיה ובמתינות.
חזר על דברי רש"י מילה במילה.הסביר את קושיית התוספות.והרבי מלא נחת והאישה בוכיה.
בכך נסתתמו טענות האנשים.הרבי הקריא את פסק הדין בו מחויבים האנשים האלה להחזיק את ילדיהם אצל הרבי שלושה שנים כנהוג.

ייחוס אבות

כידוע,אביו של הרבי מאיר יחיאל היה מפשוטי העם ועסק באפיית כעכים.פעם נזדמן הרבי בין גדולי רבנים שעסקו בדברי תורה,כל אחד בדברי תורה ששמע מאביו.
זה אומר: -אבי,זכרונו לברכה,היקשה כך וכך ותירץ כך וכך.
וזה אומר.-אבי,זצ"ל,דרש כך וכך.
כשהגיע תורו של ר' מאיר יחיאל פתח ואמר:
-מקובלני,מפי אבי זכרונו לברכה,שכעך ישן וחדש-חדש עדיף...
והמשיך באחד מחידושי התורה שלו.

ממני לא ילמדו

פעם קרא הרבי אליו מיהודי העיר ושאלו:
-איך אתה מעז לחלל שבת בפרהסיה ?
-גם הרבי מחלל שבת-ענה הלה.
הרבי נשאר יושב כמאובן ולבסוף שאל:
-במה אני מחלל את השבת ?
-הרבי צם אפילו בשבת,דבר שאינו לכבוד שבת קודש. הצדק אתך-ענה הרבי-אך אינה דומה חילול שבת שלך לשלי.
ממך ילמדו רבים ויעשו כמוך,ממני איש לא ילמד ולא יעשו כמוני...

הקללות עבורי

כשהסתובב רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה בנעוריו ועסק בצרכי צדקה, קיללו אחד קללות נמרצות.
לאחר שהלה פסק מלקללו,פנה אליו רבי מאיר יחיאל ואמר:
הקללות הן עבורי,אך מה אתה נותן לצדקה ?...

אהבת בנים ואהבת אבות

שאלו לו לרבי מאיר יחיאל:
-ילמדנו,רבנו,מפני מה טבען של ברייות,שאהבת אב לבן גדולה מאהבת בן לאב ?
-דברים כפשוטם,-השיב הרבי -כל הדורות כולם מוצאם מאדם הראשון,שהנחיל להם את מידותיו.כידוע,היה לו לאדם הראשון בנים,והנחיל לדורות הבאים את אהבתו אליהם,אך את אהבתו לאביו לא הנחיל להם כי לא היה לו אבא...

ספרי תורה למכביר

מספרים: פעם נקלע הרבי מאוסטרובצה לחגיגת סיום כתיבת ספר-תורה.ניגש אליו אחד מן הנוכחים וביקש: יברכנו הרבי שנזכה לכתוב ולסיים עוד הרבה ספרי תורה !

העיר לו הרבי בתמימות:
ספרי-תורה יש לנו די והותר,והיכן לוקחים מקיימי תורה,איפה הם לומדי התורה ?!...

חיצוניות ופנימיות

רבי מאיר יחיאל מאוסטרובצה היה אומר:
-לשעבר היו בני-אדם דומים לאורו של שמן בפכית חרס: חיצוניותם גסה ופנימיותם עדינה.אחר נעשו דומים לעששית של נפט:
חיצוניותם נאה ופנימיותם סרוחה;בזמננו הם כמו החשמל- לא חיצוניות ולא פנימיות...

שנות ילדות

שנות ילדות שלי, הוי, מה מתקו
זכרונכם מאז עוד לא נמחק הוא:
עת אהבה בהם - בלב
נעורים כמיהה וכאב -
מה מהר זקנתי, מה רחקו!

ואמי, הוי אמא, מה יקרה-לי,
אף כי על ה"חדר" לא ותרה-לי:
כל צביטה מתוך ידה
טעמה לי כה מוּדע
אף כי שום צלקת לא נותרה-לי.

מרדכי גבירטיג.

ש נ ו ת י ל ד ו ת ש ל י ה ו ד י מ ה י מ ת ק ו

גם באוסטרובצה שיחקנו-מכירים משחקים אלו ?

במה שיחקנו ? כדור מ"שמאטעס ",כן מסמרטוטים ,
"דום שתיקה- "- וכל התמימים שנשארו שעות לעמוד,
5 אבנים-מחלוקי אבנים של ממש.
או אגוזים שזורקים לקיר ומי שמגיע קרוב לקיר זוכה.
"הקפות "-גם בהן מובן שהכדור מ"שמאטעס ": הבנות שיחקו בכדור שזרקו לקיר:יד ימין הודפת ויד שמאל מאחורי הגב.
שיחקנו גם ב"שוטרים וגנבים" עם ה"שקוצים " שבעיירה.
ליד ביתנו גרו שלושה גויים שדיברו אידיש והיו משחקים איתנו ותמיד נמלטו מפנינו לבית-הקברות.אנחנו די פחדנו מבית הקברות בגלל כל הסיפורים המפחידים.
יהודי שעובר את הגדר לבית-הקברות חייב באמירת "שמע ישראל". הראשונים שהיו אומרים "שמע ישראל" ועוברים את הגדר היו דווקא השקוצים.

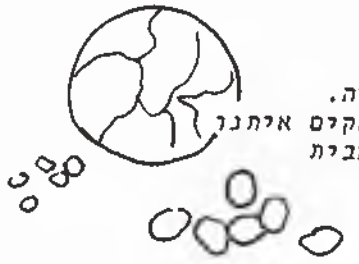

בחדר של רבי ליבה שפיסר

מעשה בסינר

מי באוסטרוביץ לא למד אצל רבי ליבה שפיסר ? הכל למדו אצלו.
מי במוקדם ומי במאוחר.בגיל שבין שלוש לבין ארבע הגיעו הילדים לחדר.
אני לא רציתי ללכת לחדר ונימוקי עמי. אבל לאמי נמוקים משלה ושיטות שכנוע משלה.
ביום הראשון הלכה אתי אמי לחדר,ישבה לצדי כל שעות הלימוד,ואני צמוד לסינרה של אמא.גם למחרת הלכה עמי אמא ואני יושב בחדר ולומד עם הילדים קמץ א אה,קמץ ב בה, קמץ ג גה,בינתיים...שחדרה אמא את הסינר והלכה לה,וכשפנה היום והפניתי את ראשי ראיתי כי נשארתי עם הסינר ביד. ואז הרמתי קול זעקה.
יותר לא הלכתי אל החדר ואבא הביא לי מלמד הביתה.

(סיפר אדם אסטרוביץ)

"הזמן "

בן שלוש שנים הייתי כשהכניסוני ללמוד בחדרו של ליבה שפיסר.
"זמן " אחד למדתי שם("זמן" הוא פרק זמן של חצי שנה, שהיתה יחידת לימוד.) לחדר הלכתי ברצון רב, לא בגלל הרבי אלא בגלל המקום והחברותא. את הרבי לא אהבתי במיוחד. היום אני יודע שהוא לא ידע הרבה אבל הוא היה יהודי גבוה בעל זקן הדור, בקיצור יהודי מכובד.
ביתו שבסמטה משך את לבי מפני שצורת המגדרים בבית הרבי היתה שונה מאשר אצלנו. הסמטה המשתפלת, דלת העץ הקטנה, החצר של הרבי, כל אלה הקסימו אותי. חברת הילדים וההוויי המשותף חיבבו עלי את החדר.

בית-הספר "יבנה "

בעיירה, שעניים רבים בה, בעיירה שהיתה רחוקה מקדמה ומהתפתחות, היה ניצוץ אחד חשוב, ניצוץ אחד שאיחד את כולם והיה מקור גאוה, בית-ספר "יבנה ", בו למדו בני כל הזרמים הציוניים.
חלק מאיתנו שהלכו גם לבית-הספר הפולני, כמדני, למדנו בבית-הספר הפולני בבוקר ואחר הצהרים ב"יבנה". היות והממשלה לא הכירה בבית הספר, עד שבאה חנקה גורן שהיתה מדופלמת, אישה משכילה ותרבותית בעלת אישיות בלתי רגילה והיא קיבלה את ניהול בית-הספר ובזכותה הוכר בית -הספר על ידי השלטונות ולא נאלצנו ללמוד גם בבית-הספר הפולני. הבנות לא למדו ב"יבנה". בית-הספר היחיד לבנות היה של אגודת ישראל.

בית-הספר היה ברחוב דנקובסקה ליד החצר של החזן. המורים בבית-הספר לא היו בוגרי סמינר או אוניברסיטה אלא בחורים שהיו בקטנותם בחורי ישיבה.
האחד היה גוטמן, יליד העיירה, שהלך עם כובע מצחיה יהודית טיפוסי, והשני היה המורה קלוק(חכם). הוא לא היה יליד העיירה. היה לבוש בצורה אירופאית ומגבעת לראשו. שניהם ידעו עברית.
אינני יודע כמה אתם אוהבים ללמוד. אודה ואומר כי לא כל-כך אהבתי ללמוד אבל המורה קלוק היה מורה עם לב ונשמה, והוא החדיר בתלמידיו לא רק תוכן אלא אוירה וניגון משלו. לימוד התנ"ך והתפילה היה מלווה תמיד בשירה מיוחדת ומסיימת ועד היום נשאר בי הניגון הזה, הניגון של תפילת נעילה ביום כיפור.

"שערי השמיים פתח
ורצונך הטוב לנו תפתח
כי פנה היום ".

ואנחנו הילדים ראינו לנגד עינינו איך השמים ממש נפתחים.

חרותים בזכרוני פרקים שלמים מספר ישעיהו שהיו מלווים שירה וניגון.זכור לי במיוחד הפרק :" כרם היה לידידי בקרן בן-שמן ויעבדהו ויסקלהו ויטעהו שורק ..."
רק כשהגעתי ארצה שנה אחרי בר-המצוה, ולמדתי בפנימית בן-שמן,הבנתי ששמל הכרם בישעיהו לא קשור למקום המסוים הזה.
למורה קלוק היתה השפעה עצומה על אהבתי לזמרה ושירתו מצאה דרך לליבי,ונטעה בי געגועים לציון.

<u>חגים וארועים בבית-הספר</u>

בחגים היה בית-הספר מוקד חברתי.כל העיירה,ולא רק הורי התלמידים,היו באים לצפות בהצגות.בבית-הספר היו שישה חדרים גדולים שמחיצות הפרידו ביניהם.
כאשר נפתחו המחיצות היה זה אולם גדול שאכלס כ-200 איש.לבית-הספר היתה גם חצר גדולה.
בחנוכה זכור לי שהצגנו את אנטיוכוס הרשע,ואת ספור החנוכיה:"חנוכיה,חנוכיה, ספרי לי מעשיה.אנוכי נר ראשון של חנוכה..." ועד נר שמיני.

<u>"דיך משה את המצרי"</u> - זכורני פעם הצגנו את סיפור יציאת מצרים.אני הייתי המצרי ותלמיד אחר היה משה. כשהגענו לקטע: "דיך משה את המצרי-" הכני חברי ואני שכבתי על הרצפה "מת".
באותו רגע נזרקו לבמה סוכריות ואני ה"מת" לא יכולתי להתאפק,זחלתי,אספתי סוכריות והכנסתי לכיס.

<u>הנחת תפילין</u> -

כשהגעתי לגיל בר-מצווה הנחתי תפילין. שנה לאחר מכן כבר הייתי בארץ ישראל ולא הנחתי עוד תפילין.
ב-1977 כשאחי ז"ל נפטר הנחתי תפילין וזה היה כאילו רק אתמול למדתי את התפילה והכל חזר אלי,כי בעצם זה היה נטוע בי תמיד עמוק ,עמוק.
זה היה המשקע שהשאיר בי בית-הספר.

<u>גברת זוזובסקה</u>

שעורי ההסטוריה היו אהובים עלי תמיד,אבל שעורי הסטוריה אצל גברת זוזובסקה היו משהו מיוחד.גברת זוזובסקה היתה פולניה טיפוסית ומאוד פטריוטית.הופעתה היתה מאוד מרשימה ומרושלת.בעיני הילד,שבי,היא היתה מאוד מבוגרת,היום אני יודע שהיא היתה רק בת כעשרים וחמש-שלושים שנה.
כידוע לכם ההסטוריה של פולין רצופה כשלונות צבאיים:בין רוסיה לבין גרמניה, ספגה פולין תמיד מהלומות.בכל פעם שלמדנו על הפסדיה של פולין היתה גברת זוזובסקה אומרת בקול נשבר:"ושוב פעם נחלנו מפלה" ופורצת בבכי אדיר.

<u>בית הספר הפולני</u>

היה בעיירה אוסטרובצה גם בית-ספר פולני.היהודים לא נהגו לשלוח את ילדיהם לבית-הספר הפולני.הילדים היהודים נהנו מחגים ומחופשות גם של חגי היהודים וגם של חגי הפולנים.אך כשנעדרו מבית הספר בחגי היהודים,חייבים היו להכין שעורי בית,אפילו בשבת. בתיכון היו חייבים ללמוד בבית-הספר גם בשבת.אני למדתי בתיכון.בבית הספר התיכון למדו כעשרה תלמידים יהודים.בשבת הלכתי לתיכון כשהספרים מתחת למעיל.בתחילה היה לי קשה להכין שיעורים בערב שבת,אבל אחרי שפעם אחת הכנתי שיעורים ולא קרה לי כלום,ולא נענשתי בידי שמיים,המשכתי להכין את שעורי.

בתיכון היו גם שעורי-דת.ליהודים היה מורה שעבר מבית-ספר אחד למשנהו וליימד-" דת משה- ". שעורי הדת של הנוצרים היו ברובם על רקע אנטישמי ובשיעורים אלה החדירו בתלמידים שנאה ליהודים.

(סיפר - ירחמיאל בלייברג)

<u>מהורי הילדים</u>

<u>קרקס בעיירה</u> - כמו כל הילדים בעולם,אהבתי מאוד קרקס ובמיוחד את הגלגל הענק,וכמד כל ילד יהודי,אהבתי מאוד את הסעודה השלישית בבית-הכנסת במוצאי שבת(בית-הכנסת היה בבית-הספר "יבנה",בו למדתי).
קרה מקרה והקרקס הגיע לעיר בשבת ופתח שעריו לפנות ערב. אני שלא יכולתי להתאפק עליתי לגלגל הענק ומשם שמתי פעמי לבית-הכנסת.רק פתחתי את הדלת ונחתו עלי שתי סטירות לחי מצלצלות מידי אבא. מישהו ראה אותי וכבר הספיק ללכת לספר לאבא על-כך לפני בואי. אבא כעס גם על שחיללתי שבת וגם על שעשיתי זאת בפרהסיה ומישהו סיפר לו על כך.

<u>הקורקינט</u> - מאוד רציתי קורקינט.חלמתי על קורקינט משלי.
כסף ודאי שלא היה לכך ומי העז לבקש דבר שכזה.אז החלטתי לעשות במו ידי. נסרתי קרשים,השגתי גלגלים והכנתי קורקינט עד ש....סבא גילה אותי

(סבא היה יהודי מאוד אדוק). סבא כעס והפטיר לעומתי: גוי אתה ? ילד יהודי לא משחק כדורגל ולא רוכב על קורקינט.בזאת תמה פרשת הקורקינט.

<u>האופנים</u> - אופניים היו מצרך נדיר באותם הימים. ילד שהיו לו אופניים היה...נסיך ממש ! כשהתחילה המלחמה נפטר אבי ואני יצאתי לעבודה. עבדתי כשוליה בחנות סיטונאית לממכר יין,סיגריות וכו'.חבן של בעל הבית שלי היה פרחח גדול,כשאף אחד לא היה בחנות הוא היה נכנס ומבלי שאף אחד יראה,היה משלשל לכיסו 50 זלוטי.

הדבר החשוב ביותר היה אופניו,והוא רצה ללמדני לרכב עליהם.רחוב השוק היה כולו מרוצף אבנים קטנטנות כמו אבני ואדי.באותו זמן השוק היה ריק ואני עליתי על אופניו כשהוא תומך בי.לפתע שמט את אחיזתו ואני נפלתי לתוך ערימת עצים וקרעתי את מכנסי,וחטפתי מכות חזקות ברגלים.
הגעתי הביתה בלב חרד.כשאמא ראתה את מצבי הבינה היטב מה קדם למצב, נתנה לי שני " פליקים " וצעקה עלי: "גרי אתה ? רוכב על אופניים.זה לא נאה לילד יהודי לרכב על אופניים!

(סיפר- אברהם גולדבסר)

אמא לי קנתה מחברת

אמא לי קנתה מחברת,
גלירנות עשרת,
לבן שבלבן,
על גבם נטיתי פעל,
עם שם עצם "אהל"
בכל גוף וזמן.

יד מרי אבל מותחת
קוי אדם תחת
כל תבה וטור.
כל דפי כמעט אכלו
הקרים הללו
כאודים די-נור.

כן,בדיל הדל הצגתי.
על פי נס הצלתי
מן האש רק דף.
על הנייר הזה חתם
לי הרב מטעם
תעודת נשרף.

נדיבי עמי,חבונני !
גמילות חסד תגר לי
שתים אגורות
במחירן אקנה מחברת
גלירנות עשרת
חרוטי שורות.

מחדש אטה שם פעל
עם שם עצם"אהל"
בכל גוף בכל גוף וזמן.
לא תשלט בם אש כקדם
אך תחתיר באדם
"טוב מאוד " סימן.

חיים לנסקי

משחקים ממשיכים לא היו לנו.

עסקנו בעיקר במעשי קונדס-הרחק מעיני ההוריס.

בחורף הנהר קפא והיינו גולשים על פני הנהר הקפוא.הפלנו זה את זה פעמים רבות.

לא פעס קרה שהילד המפיל,היה זה שנפל.

פעמים אחדות כשילד נרטב,כל החברה היו מחזיס עליו,על מנת שהדבר לא יודע להוריו.

עזרנו לו להתייבש ולהחליף בגדיס.

כסף לא היה בנמצא.שחקנו בכפתורים במקום בכסף.תלשנו כפתור אחד מהחולצה,כפתור אחד מהמכנסיים וכן הלאה...כמובן שהדבר הפתיע מאד את אמא ששאלה וחקרה " איך יתכן שכל יום נופל כפתור?!!"

שאלה ותשובה לא קיבלה.

משחק נפוץ אחר היה בשיכונתנו: כדורי כדורים מזמרטוטים.אותם בילינו שעות רבות במסירות,בבעיטות ובעיקר בהכנתם.בכלל ראוי לציין שרוב הצעצועים והמשחקים נעשו בשיטת " עשה זאת בעצמך ".גם את המגלשה עשינו בעצמנו וכן את סביבונים חנוכה,היצוקים גופרת,ומה לא?....

חנויות למשחקי ילדים לא היו באוסטרובצה.

אסתר האלמנה הצנועה

עוד בהיותה ילדה רכה נתיתמה מאמה ונכנסה לעול ניהול משק בית-אביה השוחט.בגיל שש-עשרה נישאה ועברה לגור לעירו של בעלה,שהיה למדן ידוע. לאחר שנתיים נולד הבן הבכור,ואביו קנה חלקת אדמה זרועה ירק בסביבה שלנו, ששבתה את עין-דואיה ואנשי העיר באו לשם מרחוק לרוות את עיניהם בנוף הנאה ולנשום את האוויר הצח.

המשפחה היהודית הזאת,שחיה בסביבה נכרית ידעה לשמור על גחלת היהדות ויחד עם זה לשמש למופת לשכנים,שהתייחסו אליהם בכבוד רב.

חלפו שנים ובעלה של אסתר מת פתאום. היא נשארה לבדה עם תשעה ילדים,חמש בנות ו-ארבעה בנים,ללא מקורות פרנסה.היא החלה לסחור בתבואה ובקמח,כשבנותיה הגדולות עוזרות לה בכך.בראות הבנים את קשי חייה של האם,הפסיקו מלימודיהם והתחילו ללמוד מלאכה כדי להקל על קשיי הפרנסה.היא נאבקה עם הרוחות החדשים שבניה הכניסו לבית והחביאה את הספרים שהביאו מן הספריה לקריאה. לבסוף התפזרו הבנים.זה פנה לקנדה,ואחרים עלו לארץ-ישראל.

נסיונותיו של אחד הבנים להעלות אותה ארצה לא הצליחו. היא העדיפה להישאר ולחיות במסגרת הדתית המסורתית,שהיתה רגילה לה מילדותה.

כשהגיעו הנאצים לסביבה,הוציאו אותה מביתה והעבירוה לגיטו המקומי.רבים משכניה הנוצרים התחננו לפני הגרמנים שישאירו אותה במקום - אך ללא הועיל.

יחד עם יהודי העיירה,צעדה אסתר ליד בנותיה,בדרכה האחרונה אל קרונות הרכבת האטומים.בדרך מילמלה תפילת הודיה לאלהים,על שהציל את בניה והעבירם לארצות רחוקות,שם לא תשיג אותם יד המרצחים.

בקריאה לקראת החיילים הנאצים החמושים: "חזקים אתם כלפינו החלשים,אך קצכם יבוא מידי בנינו החזקים " ובקריאת "שמע ישראל " עלתה לקרונות המוות.

ר' אברהמ'לה "הבריפטרעגער"

אוסטרובצה היתה מן הערים המעטות בישראל שזכו לנושא מכתבים יהודי. היה זה ר' אברהמ'לה הבריפטרעגער, שירש את מעמדו מאביו, ר' יוסל הבריפטרעגער.

ר' אברהם שטיינהארט-שאיש לא קרא לו בשם המשפחה האמיתי שלו שרך את דרכו מבוקר עד ערב על פני בתי היהודים והביא אליהם את המכתבים שנשלחו אליהם מקרוביהם שבמקומות אחרים וגם מעבר לים. לא פעם נתבקש על ידי מקבל המכתב, שלא ידע לקרוא, לקרוא את המכתב בפניו וגם לענות עליו, כי הוא הצטייין בכתב יד נאה וברור, שיצא לו שם בעיירה כולה.

הפרנסה קשתה מאוד על ר' אברהם. משכורת לא קיבל, אבל היה זכאי לתגמול מידי מקבל המכתב: פרוטה בעבור גלויה ושתי פרוטות בעבור מכתב. אך לרוב לא היתה הפרוטה מצויה בידם, ומקבלי המכתבים דחו אותו לכשירווח להם בעתיד, ומובן שהיתה זו אשליה שלא נתגשמה לעולם. ובכך, מטופל במשפחה גדולה, המשיך בעבודתו המפרכת, כשהוא גר בדירת מרתף מחניקה השרויה בחושך מתמיד ובתנאי רעב ומחסור. כאדם ירא שמים קיבל את מצבו באהבה, כאילו גזירה זו מן השמים וחלילה לו להרהר אחרי מעשיו של הקב"ה.

פעם אחת אף התמרד וניסה להטיב את מצבו, עזב את עירו והיגר לבראזיל. אך מכיוון שלא מצא שם מסעדה כשרה שתאפשר לו להיזהר מאכילת טריפה חזר לאוסטרובצה ולמצבו הכלכלי הקשה, ובלבד שיוכל להמשיך בחיי המסורת, כפי שהסכין להם מצעירותו.

את נסיעתה של בתו הבכירה לארצות-הברית ראה כטרגדיה אישית ולא השלים אתה עד יומו האחרון: "בת ישראל המגיעה לפרקה חייבת להינשא לאיש, וחובת ההורים להובילה לחופה. אך לנסוע לארצם של מחללי שבת-זה לא ממנהגי בני ישראל".

קשה היה לו להשלים עם העובדה שבתו חסכה מפיה כדי שתוכל לשלוח לו דולרים אחדים כל חודש כדי להקל על מצוקת משפחתו.

החלום הגדול בחייו היה ישוב ארץ-ישראל. אחרי התייעצות עם הרבי מגור, שר' אברהם נמנה עם חסידיו, הצטרף לחברת "עבודת ישראל", בה השקיע את פרוטותיו האחרונות וקיווה באחד הימים לעלות לארץ ולהתיישב על אדמתה. הוא לא זכה לכך, בהתקפת-לב ניתק פתיל חייו של אחרון המוהיקנים, נושא המכתבים היהודי האחרון בפולין, כשהוא בן 51 שנה בלבד.

בריפטרעגער באידיש=דוור

פינה'לי אלטמאן המלמד

המלמדים לא זכו בדרך כלל למעמד מכובד ברחוב היהודי,והם נחשבו לדוב "בטלנים" ול"לא-יוצלחים",שהגיעו לפרנסתם משום שלא הצליחו בשום שטח אחר. ברצוני להעלות את זכרונו של מלמד אחד,שלמדתי אצלו עד גיל בר-המצווה,ועד היום אני מלא הערצה לכושרו הפדגוגי והחינוכי.היה זה פינה'לי אלטמאן-איש בעל שאר-רוח ובעל כשרון פדגוגי נדיר,שלצערנו לא נוצל כראוי.פינה'לי לא הרים מעולם יד על ילד. בדברי טעם ונועם השתדל להנחיל לתלמידיו את תורתו, והוא הצליח בכך יותר ממישהו אחר בעיירה כולה.

נשארו בזכרוני שני מקרים המעידים על גודל שאר הרוח שלו.
בסתיו 1914 כשנכנס הצבא הרוסי לעירנו,הטילו על סוחרי הקמח,וביניהם על אבי ז"ל,לספק כל שבוע כמות גדולה של לחם לצבא.בקשר לכך נאסר על המאפיות למכור לחם לאזרחים,וכולן עבדו רק בשביל הצבא.אני הייתי ממונה מטעם אבי ז"ל על המשקל בשעת מסירת הלחם לצבא.
פעם ניגש אלי פינה'לי ולחש לי שילדיו רעבים,ואין לו במה להאכיל אותם.ניצלתי את הרגע שהקציין היפנה את ראשו והגשתי לו כיכר לחם.הקציין שהשגיח בכך,אחרי שפינה'לי הספיק להתרחק מן המקום,הוציא את אקדחו ואיים לירות בי. נמלטתי מן המקום והסתתרתי אצל פינה'לי בבית,הלה רצה לגשת לקציין ולקחת על עצמו את החטא, אך בכל כוחותי החזקתי אותו ולא נתתי לו לסכן את חייו למעני.בסופו של דבר נערכה "סולחה" בין הקציין וביני והעניין סודר בטוב.

בשנת 1915 חליתי במחלה קשה.כששבה אלי ההכרה,אחרי ימים אחדים של חום גבוה,ראיתי את פינה'לי יושב ליד מיטתי. כשראה אותי ער ביקש ממני להבטיח לו לקבוע עתים לתורה,ובזכות זה תבוא עלי רפואה שלמה.סירבתי להבטיח לו.כפי שנודע לי,ביקש מאבי שיניח לו ללון אצלי ולשמור עלי בשעת מחלתי. שנים רבות אחר כך שיבח את ידשר לבי,שאפילו בשעות הקשות ביותר בחיי לא רציתי לעשות שקר בנפשי ולא הסכמתי לקחת עלי דבר,שהיה רחוק מלבי.

אבא מאיר / א' נחמני

שמו היה מאיר ברונדייד,שכננו מאז ימי ילדותי,כל שוכני הבית קראו לו בשם "שאטא מאיר",כלומר אבא מאיר,ומסופקני אם בכלל ידעו את שם משפחתו,וזה גם לא עניין איש.מה שכן עניין את כולם היה רבוי הילדים שלו.היו לו ארבעה עשר בנים ובת אחת,וזו היתה הבכורה,כמאמר הכתוב בת ראשונה סימן לבנים..היתה חיורת רזה כמקל,כמו אמא שלה, אבל גם זריזה וחזקה כמוה,ושתיהן יחד היו תמיד עסוקות עם הבנים,שגדלו כפטרוית אחרי הגשם,ומלאו ברעש את כל הבית.אמא שלי היתה אומרת:" בריינדעלע אצלה כל שנה ילד ואם מתמזל מזלה מביאה תאומים",ובאמת כך היה,שני זוגות תאומים,שאי אפשר היה להבחין מי הוא כאן בעריל ומי הוא חיים-התרוצצו בחצר והפכו כל מה שבא לידם,רעש המהלומות מילא את הבית כל היום.סבתי מרים-בעלת הבית-התחרטה כל ימיה על שהשכירה דירתה למאיר,אבל-היתה אומרת-מי יכול היה להעלות על דעתו דבר שכזה,כשבאו מאיר ואשתו עם הילדה הקטנה,הוא רזה כקש וגבוה ובריינדל על ידו,כמעט שלא היתה נראית כה קטנה,ופנים לה "כגרוגרת דרבי צדוק" ולך תדע ש"לימון ירוק" כזה תלד לך חמשה עשר ילדות....ויהפכו לך את הבית.

פרנסתו של מאיר היתה מחייטות,כלומר לא חייט שתופר בהזמנה מעילים או חליפות חלילה, כי אם חייט "טנדעט" כזה שתופר מכנסיים לסוחרי השוק,הנמכרים בשניי זלוטי כל אחד, לאיכרי הסביבה הפולנים,הסוחרים הביאו את הבדים למאיר גזורים לפי המידה ומוכנים לתפירה. בעד זוג מכנסיים כזה,השכר שקיבל היה זעום מאוד,ממש פרוטות.בשביל לפרנס את פיותיו הרבות של בני ביתו היה מאיר צריך לתפור חמישים זוגות ליום.לפני עלות השחר,כשהשכמתי אני לבית המדרש ללימודי,הדהד כבר קולו של מאיר בשירתו היפה מלווה בטיקטוקה של מכונת התפירה, וכך עד מאוחר בלילה.אז היה ממהר אל תפירת הכפתורים,עבודת הגמר והכנת חבילת המכנסיים לסוחר שצריך היה לבוא לקחת אותה ולשלם את שכר העבודה.בימים כאלה מצב רוחו של מאיר היה מרומם,ומלא שמחה,ושמעו זאת משירתו העליזה הקולחת מפיו.השירים היו כמובן על טהרת האידיש,שפתם של רוב היהודים בעיירה.

השירים היו אהובים על פי רוב,על בעלי המלאכה ופשוטי העם ותוכנם היה ,חלום על זמנים טובים יותר,חלומות באספמיה,שירי נשמה.

מאיר מטבעו היה שחקן וחקיין וידע לשיר יפה וגם לדבר,ובעיקר לדבר סרה בגבירים ובעשירים ועל כרסיהם השמנות,תכנס בהן הרוח..וכל ימיו חלם על המהפכה הגדולה שעתידה לבא,שתשמיד את העשירים עד חורמה,ואנשי העמל יעלו מעלה מעלה.

בשנים האחרונות,לפני פרוץ המלחמה,בשנות השלושים האחרונות התארגן בעיירה איגוד בעלי המלאכה שכלל:חייטים,סנדלרים,נגרים,מסגרים פחחים וכ' הם היוו את רוב אנשי העיירה פרט

לחלק לא מבוטל של סוחרים,שרמת חייהם היתה טובה יותר במקצת,מזו של בעלי המלאכה.
באיגוד הזה חלקו של מאיר לא היה מבוטל.הוא היה בא לשם בשכתות ובחגים,ועוד יותר בעונות השקטות כהן העבודה היתה מועטה,כגון בחודשי החורף הקשים,שבכי הכפרים מצטטים להביא סחורתם העירה למכירה,וכמובן אין להם במה לקנות,אז גם הסוחרים וגם מאיר וחבריו החייטים מושבתים מעבודתם ועצבות גדולה שוררת בביתם הדל.את מעט הלחם להחיות את הנשמה,נתן הנחתום בהקצה ובבית כפור כמו בחוץ כי אין במה להסיק את התנור.בימים הקרים ההם זימז מאיר את נפשו ולכו באומנות שלו,בביתו של אחד מהחברה ושמו בעריל "צאצקע" (פרח' בפולנית),חבורת "שחקנים",כולם כמוהו,כמאיר,הכינו את "מכירת יוסף" לפורים כלומר מן המחזמר שמבוסס על הסיפור התנ"כי של מכירת יוסף.הרבה שירי עם שהיו משננים להם שנה שנה,מאוד מפורסמים בין אנשי העיירה שהיו שרים אותם בכל הזדמנות, זה התחיל בשירו של יוסף העליז,בשמחו על כותונת הפסים שאבא יעקב קנה לו,וממשיך בשירו העצוב כשהוא מתחנן אצל אחיו שלא יזרקו אותו לבור מלא נחשים ועקרבים,ובסוף שירו של יוסף כמלך מצרים.בעריל שחק את יעקב,הוא היה הוותיק,הגדול והמוכשר מכולם, אדם מיוחד במינו,הענק של העיירה,ראש הסבלים,גבוה וחזק.
ממש הר-אדם גם הפולנים פחדו ממנו.בעברו ברחוב העיירה ביום השוק,התהלכו אודותיו אגדות,איך הציל את העיירה בשנת אלף תשע מאות וחמש,בהתקוממות הפולנית נגד משטר הצאר הרוסי על פולין והדבר הראשון היה כמובן פרעות ביהודים וברכושם,בעריל אירגן את כל הסבלים,העגלונים והקצבים ובעצמו עמד בראשם,להגן על הרובע היהודי,ובעיקר שלח להם אזהרה שלא יעיזו לבצע את זממם,וזה פעל,כי ידעו שבערעל אומר ועושה...ובכך הציל את העיירה.
מאיר שחק את יוסף,היה לו קול יפה,נראה צעיר מכפי גילו,גבוה רזה.
השלישי בחבורה היה הסנדלר "יודל יוחנן'ס "-בנו של יוחנן,כך קראו לו בני העיירה, הוא היה מהמעולים שבסנדלרי העיר,אליו באו הפריצים הפולנים מכל הסביבה להזמין להם את נעליהם ובעיקר מגפי רכיבה,ויחד עם חברו פנחס זיגלבוים ארגנו והנהיגו את איגוד הסנדלרים ביד רמה.
יודל זה היה יהודי תוסס,תמיד בקומקום רותח,ופחדו נפל גם על מנהיגי הקהילה ה"בורגניים",ופנחס זיגלבוים זה היה אחד מנציגי היהודים במועצת העיר,כבוד גדול לסנדלרי העיר בימים ההם.את תפקיד יהודה,מנהיג בניו של יעקב לקח על עצמו יודל זה, וכמובן ביצע זאת בצורה מגולה ובטבעיות (את עצמו שיחק)
את ההצגות שלהם הם שחקו בבתיהם של עשירי העיר כמו: ר' שמואל הייפה,יוחנן סילמן ונפתלי שפיגל,ועוד....

ואנחנו הילדים רצנו אחריהם ממקום אחד למשנהו.לפעמים הצלחנו "להתפלח" פנימה,אחריהם ואם לא-עמדנו בחוץ והקשבנו בדריכות לשיריהם היפים,הנוגעים בנימי הנשימה שלנו.

כל זה התחיל כלילל פורים אחרי קריאת "המגילה" ונמשך עד למחרת בערב,עת סעודת פורים המסורתית. כמה חבל היה לנו כשזה הסתיים.

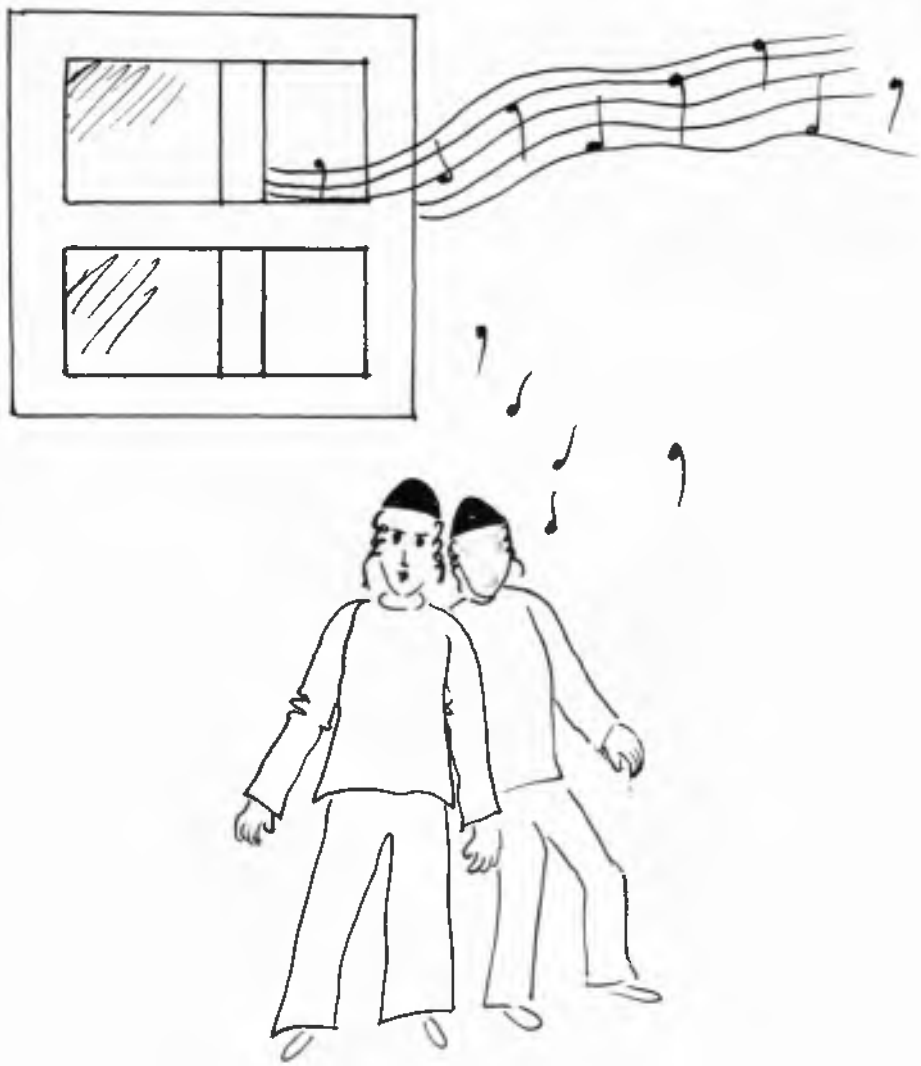

צעירים באוסטרוביץ.

בשעות הפנאי.

ספורט.

קבוצת הכדורגל הנודעת שלנו.

בשיט על הקמינה.

ושוב על אופנים.

זלמלע' פומילירצ'קי

בבוקר השכם בהשמע רעש גלגלי העגלות מלווים בקולות משונים יודעים כולם הנה מתאספים העגלונים של העירה על עגלותיהם וסוסיהם.אחד אחד הם באים מכל קצות העיר,כל אחד סוסו ועגלתו ,ומברכים איש את רעהו בקולי קולות.

עגלונים רבים לבושים בתלבושת המסורתית היהודית: ב"קפוטה" השחורה,הארוכה,קצות הקפוטה מופשלים כלפי מעלה ומהודקים משני הצדדים בחבל העבה החגור על מותניהם וכובע עגול שחור חבוש על ראשם.

העעירים לבושים כבר בצורה מודרני,כמו הפולנים: בגד קצר וכובע מצחיה על ראשם.

ובמקום להתפלל כמו כולם,הם לוגמים כוסית הגרנה,הם עומדים בכיכר השוק על יד חנותה של חנה -רבקה,מתלחשים בשקט על דברים העומדים ברומו של עולם,ושהשתיקה יפה להם ...

מאוחר יותר כשהשמש כשמים לוהטת,עת השוק והרעש מלא על גדותיו,בזמן שכל אחד מהמתרוצצים מחפש להרויח את פת-לחמו נשמע פתאום רעש חדש ומוזר,מלווה בקולות ילדים זה מבשר את בואו של זלמן פומילירצ'קי עם עגלתו הסוס כחוש ורזה ממש עור ועצמות סוחב את העגלה המרופטת, המליאה חבורת זאטוטים רעשניים,זלמלה בכבודו ובעצמו הולך ברגל לאיטו על יד העגלה,חבל לו על המסכן.....וכששואלים אותו מה החכמה?...הוא ענה:העגלה ממילא ריקה-שיסעו,אבל מה אני אעשה כשיזדמן להוביל שק קמח,אורז או סוכר,מי יעזור אז ?...

עומד לו זלמלה קטן הקומה,פניו פני ילד מכותר זקן דליל צהוב דהוי,ופאות מתלתלות לו... הוא לא מפשיל את קפוטתו למעלה כמו כולם,כי הוא לא חוגר חבל,ועל-כן הקפוטה תלויה עליו לאורך כל גופו.

עם יתר העגלונים הוא לא משוחח,ידבר אז עם רבונו של עולם או להבדיל עם סוסו המסכן... עולמנו וכל הרעש שבו לא מעניין אותו כלל,איננו מקנא באיש אף לא בעשירי העיר.כי מה זה כסף? בתים וארמונות,ללכת שולל אחרי יצר הרע, הרי בין כך לא לוקחים אתם לקבר שום דבר בהגיע שעתם....הנה הסוס המסכן,וכל הבהמות והחיות,האם הם לא גילגולים של נשמות חוטאות ותוהות,שמכפרות על אשמתם? שקוע הוא במחשבותיו...ובשהוא שקוע במחשבותיו "החברה " מנצלים את הזמן כדי לתלוש את השערות הארוכות מזנבו של המסכן,להתקין מהם כינורות...

איי,איי,רבונו של עולם" נאנח זלמלה בכול כוחו,ומרגיש כאילו הוא עף ומתרומם למעלה ונהנה כטועם ממעדן טוב,הוא אומנם על בהונותיו הקטנות,כמו בעומדו ב"קדוש קדוש" של ה"קדושה ".....למי עוד יש תענוג גדול כזה בעולמנו ? כלזלמלה בשעת התלהבותו בלב ונשמה?

באחרונה נעצב לו הלב בימים שישי בהולכו הביתה כמו תמיד,לקראת קבלת שבת המלכה,קרה משהו מוזר כאילו להכעיס אותו,הסוס המסכן לא רצה לזוז מהמקום. "נו" מתחנן אצלו זלמן "לך כבר,האינך רואה שהשבת מתקרבת?" לא ולא,הוא לא זז מהמקום,ודינו ללמדו לקח. אבל איך אפשר להכות נפש חיה,ובפרט שתמיד עומד לימינך לעזור במלחמה על פרנסתך ? פורץ הוא בבכי מר ואי אפשר לדעת על גורלו של מי הוא בוכה,על גורלו שלו הוא,או על גורלם של אשתו ובתו היחידה שתחיה,ששכתתות רגליהן יחד איתו ימים ולילות מכפר לכפר להביא את מנת החלב לביתם של בני העיר,כדי להרויח את פת לחמם....

בשבת לפנות בוקר,היה זה בתחילת חודש טבת,בחוץ קור ושלג, זלמלע התעורר משנתו במיטתו החמה,גופו המצומק והקטן ביקש עוד מעט לשכב,לתת לעצמות עוד טיפה מנוחה וחום,אחרי שכוע של עבודה מפרכת בכפור ובשלג אבל מוחו אמר לו "שבת היום",מלאי של מצוות חיכה לו שם...קפץ ממיטתו,לבש את קפוטת המשי של שבת עם כובע הקטיפה השחורה העגולה שלו, מלמל תפילה קצרה,ביקש מביתו שתתן לסוס את מנת לחמו ומימו והלך.

מטבעו-למרות קלות-גופו-הוא לא הרים את רגליו בהולכו,הוא סחב אותם בקושי והרעיש כדי הילוכו,השכנים התעוררו משנתם ממורמרים והאחד אמר לרעהו הנה הולך "השעון המעורר",והתכסו שנית והמשיכו את שנת מנוחת השבת שלהם".

בחוץ הכל כוסה שלג לבן ולא היתה נפש חיה,ונדמה היה לזלמלה ששבת המלכה היא הכלה שלבשה לבן להשרות משלוותה על כל העולם.לא היה יוצא ולא בא בשבת מנוחה.רק הוא זלמלה עמד לו הביט ונהנה.מיד התעורר מתמהונו מיהר לבית הכנסת לעבודת הבורא בכל לבו ונפשו.

אמא ז"ל התפרצה פעמל-בתו של זלמן לתוך הבית בקול צעקה גדולה-הסוס התפגר! אוי ואבוי לי התבלבלה שינדל אשתו,מה עושים עכשיו? שוד ושבר,איך מבשרים זאת לזלמן ועוד בימים שבת? לקול שברם התאספו השכנים מסביב לאורוה והביטו על הפגר שנח לו על האדמה השחורה, ורגליו הקדמיות בלטו לו כשני סנפי שאלה,ראשו שמוט הצידה,הוציאו אנחה על המסכן שגמר והלך לו...ונעלמו בחזרה.

"שבת שלום" שב זלמלה בצהריים מבית הכנסת קידש על היין נטל ידיו,ברך "המוציא" וישב לסעוד את סעודת שבת כרגיל,אבל מיד חש שמשהו לא בסדר,שם לב לעיניים הנפוחות של אשתו ובתו "מה יש מה קרה? שאל,האם והבת החליפו מבטים,והחליטו לא לגלות לו את האמת כדי שלא לצער אותו בשבת,חפשו כל מיני תרוצים,להטעות אותו מהענייין להגיע עד הערב ובמוצאי השבת לגלות לו על האסון.השעות עד הערב התמשכו כנצח הן קנאו בו,שישב לו בבית הכנסת התענג על השבת ועל המנוחה מבלי שהיה לו מושג על אסונו.

במרום היום שינדל,התישבה כתמיד בפינתה ומלמלה את תפילת "אלהי אברהם " שבה יהא לדותה את השבת והתפללה לשבוע הבא לטובה לברכה והצלחה,הדמעות חנקו את גרונה אסור לחלל את השבת ולבכות,פעסל בתה ישבה עמודה אליה וחזרה אחריה מילה במילה.

"שבוע טוב"! הגיע זלמן מבית הכנסת,הדליק נר והתחיל לעשות את ההבדלה על היין ועל הבשמים,טבל את קצות אצבעותיו ביין ששכך על השולחן ותחב אותם לכיסיו,למזל ולהצלחה. דקות אחדות שרר שקט בבית,האם והבת לא הוציאו הגה,ופתאום צרצו שתיהן בבכי מר,וסיפרו לו על האסון.

זיעה חמה כיסתה את כל גופו המצומק והתחיל לגמגם,המילים יצאו מתחת לשונו כאבנים מתגלגלות,הסתובב ורץ לדלת ומיד חזר,ולא ידע את נפשו,פרץ החוצה הישר לאורווה .הכניסה לאורווה היתה פתוחה לרווחה מרחוק ראה את"הפגר " מונח לרוחב האורווה עמד מבולבל"איזה מזל ביש " חשב לעצמו בקושי הצלחתי לחסוך כמה "זלוטי",אולי יזדמן שידוך לפעסל...

"ביש מזל",כשאשתו התפרצה בקול בכי גדול,התמתח זלמן לכל אורכו וגער באשתו"מספיק! אל תבכי אישה,זה סופם של כל הברואים,אדם כחיה וכבהמה,כנראה הגיע סוף סבלו של המסכן..." "כמה סבל בחייו הקשים,מילא שיהיה כפרה עלינו,ועל כל ישראל" פרש את ידיו לצדדים כאנחה, ושינדל בבכי מר חזרה על דבריו כמו אחרי החזן בבית הכנסת,"שיהיה כפרה עלינו ועל כל ישראל,אמן !"

ריזלה

בסמטא צומר לר שס
בית קט,רומז אלי
בעלית נגר שס גרה
ילדה -לי,ריזלי.
ערב,ערב אחיל לי
שוב על ידו,
אנפצף,אקרא לה:ריזל
בואי,בואי,בוא!

אז נפתח אשנב קטן
מתעורר ביתה-זה לי
ובדמי הרחוב מריע
קול מתוק,קול ריזלי:
עוד רקיזלא אתמהמה,
ילדי,עד בוש,
סוב עוד פעם צעמים
'חת,שתים,שלש!

שיר אפצח,שמח לי
ואקיף לי הקפות
עד במדרגות אשמע שס
את רגליה טופפות.
מתחתית המדרגות לי
אנשאה נשא,
אחבקה,אשק לה חרש:
בואי,בואי,בוא!

-אנא,אל-נא,דוד'ל
אל-נא תצפצף יותר,
יראת-שמים,אמא,
ואותה זה מצער.
-לצפצף-אומרת אמא-
זה מנהג של גוי
קרא אלי פשוט באידיש:
-בואי,בואי,בוא!

-שוב לא אצפצף יותר,
אשבע שבועה לך כאן
כי אצניע לכת לי
כיאה,צנועה לך כאן,
כי אהיה ירא-שמים
וחסיד כמו,
כל שבת אלך לקלויזל
בואי,בואי,בוא!

-ילדי,אאמינה-לך
ועל כן דוידי'ל
שק תפילין ארקום לך
ומגן-דוד עליו.
ותאמר להם בקלויזל
ככה אל תבוש:
זה רקום רקמה לי דיזל
'חת,שתים,שלוש:

-חן-חן על מתנה שלך
אהבתיך כה,ריזלי,
את אמך,הרחוב אהבתי
שס ביתך רומז הוא לי
כל צרור אבן ליד הבית
עקבותיך בו...
אמא כבר קוראת לך,ריזל
בואי,בואי,בוא!

שוב אלך שמח לי
להקיף לי הקפות
שוב אשמע במדרגות שס
את רגליה טופפות.
מהרהר ידום הבית
וכל מה שבו..
שובי בחלום לי,ריזל
בואי,בואי,בוא!...

מרדכי גבירטיג

ימים טובים בעיירתנו/אריה ז'בנר

ההליכה בראש השנה ל"תשליך"

העיירה השתרעה במורדות גבעה מסביב לנהר קמיינה.בשל הנהר היו זמנים שקראו לעיירה "אוסטרובצה אשר על הקמיינה".
הרובע היהודי היה ממוקם במורדות הגבעה.הגבעה היתה שטוחה,כרמה,השיפולים היו משופעים מאוד,הירידה לנהר היתה תלולה.מראה העיירה מן הגשר ה יה ציורי.
כשעמדת למטה והבטת למעלה נדמה היה שכל העיירה מונחת על כף ידך.
בראש השנה כאשר המוני יהודים נהרו מכל הסמטאות אל הרובע היהודי ומשם לנהר, היה זה מראה כביר.
הנהירה ל"תשליך" היתה מראה מרהיב עין.משפחות שלמות נהרו בחגיגיות לנהר.
ליד המים כולם רוקנו כיסיהם כדי להתרוקן מן ה"עבירות",התמונה נפלאה :נשים כלבוש צבעוני וגברים בבגדים שחורים הדורים.והיו יהודים שיצאו ל"תשליך" לבושים בקיטל לבן.לא אשכח זאת לעולם."תשלך במצולות ים כל חטאינו"-התפילה של ראש השנה.

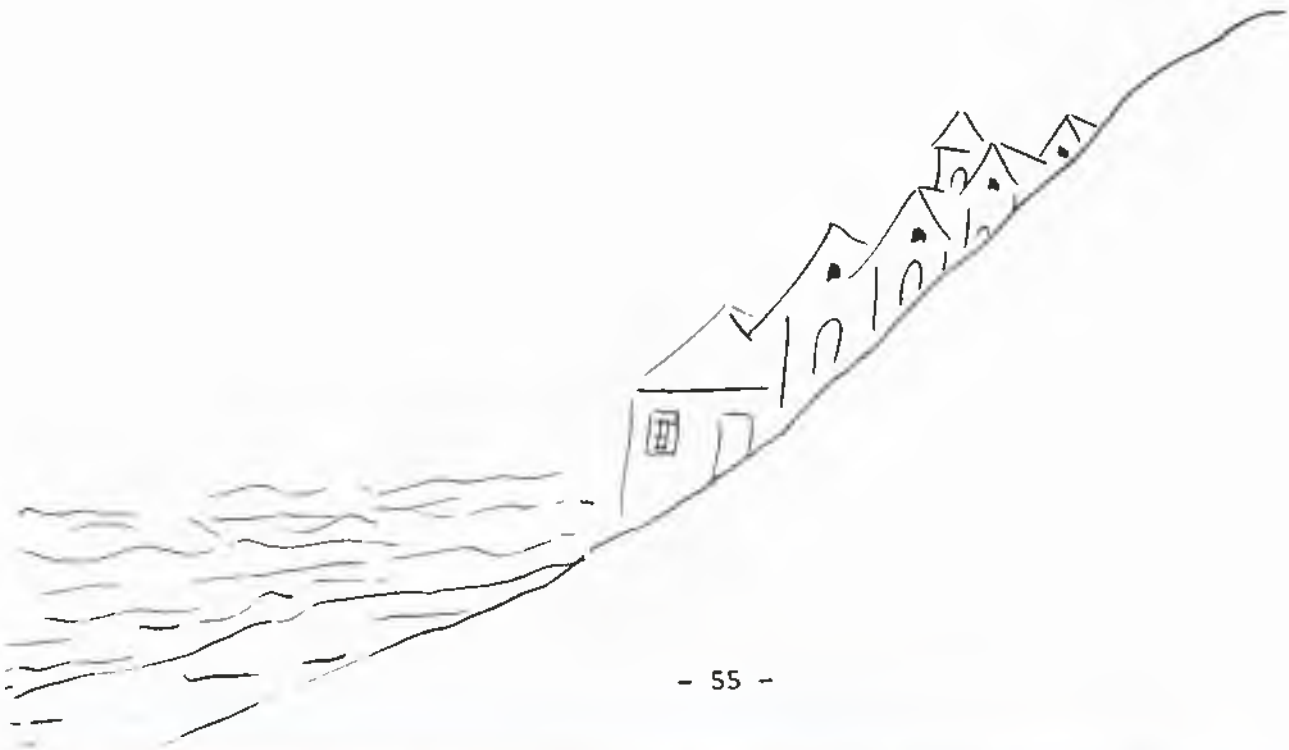

גם זה קרה בסוכות /שאת לאה קופרמיסט

זכורני שבחג סוכות אחד,כשהייתי כבת שמונה הביא אבי דוד ז"ל גר (גוי שהתגייר והיה ליהודי)לעשות את החג בביתנו.גרנו ברחוב רינק בבית עם שכנים רבים ובו היתה גם חצר גדולה.למשפחתנו היתה סוכה צרטית קטנה (זו כנראה היתה הסיבה להבאתו של האורח דווקא לביתנו). בואו של האורח אילץ את כל בנות המשפחה לאכול בתוך הבית בחג זה, בניגוד לחגי סוכות האחרים כהם נהגנו להצטופף בסוכה כל המשפחה יחדיו.לא הבנתי את פשר המושג "גר" וקשה היה לי לתפוס מדוע זה אורחים רבים כל כך מקרב הקהילה באו לבקרו.כעסתי על החלטתו של אבי שהעדיף מחיצתו של זר על פני בנות משפחתו,בחג. קנאת חברותי על הימת אורח, ומבקרים רבים בביתי,לא שפרה את הרגשתנו.

גמר כתיבת ספר תורה

הכנסת ספר התורה לבית-הכנסת היה יום חג מיוחד במינו בעיירה.ביום זה האנשים לא עבדו.נערכה תהלוכה בלווי תזמורת וריקדדים, ספר התורה נשא בראש וכולם מרקדים ושמחים, אחריו.בתהלוכה,שנערכה בערב,נשאנו לפידים להאיר את דרכה.פרשים ליוו את השיירה.שרנו מזמור לדוד "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה ". בני המשפחה,שתרמו את ספר התורה,התכבדו בכתיבת אות מאותיות שמס,בספר התורה,בפסוקים האחרונים של הספר.

ליל חנוכה/ זרשע ז'בנר

היום ערב חנוכה.נזכרת אני בחנוכה של ילדותי,בחנוכה של בית-הורי.
בחוץ קר,שלג לבן מכסה את הכל,העצים בחצר עומדים עטופים בלבן כמתים שקמו מקברם,הלובן מכהיק ומזנדור את הנינניים.אבל יש בלובן הזה איזו שלווה מסתורית.
על הזגוגיות צייר הכפור שבע של ציורים.וככל שפורה יותר הדמיון כך הוא יכול לתאר לו את הצורות בחלונות של ימי ילדותי.אז ראיתי ארץ קסומה בכל חלון.כל חלון וסיפורו,ולא צייפתי מלהתבונן ולחלום.אצילו אחרי שהתבגרתי לא הפסיקו לעניין אותי "הוויטרג'ים" הזפים של השלג בחלוני בחורף.
ושוב המשכתי וחלמתי,חלומות שמעט מהם התגשמו.
כסיפורי זה ברצוני לתאר לכם את ליל החנוכה בבית הורי.
דבר ראשון נזכרת אני,שאמא תמיד עסקה בהכנת שומן האווזים לפסח הבא.בבר בבוקר אותו יום קנתה אמא,אבל האיכרים שהיו עוברים דרכנו לשוק,עם תנובתם,את האווזים השמנים,שולחת אותם לשחיטה ולמריטת הנוצות,מכשירה אותה בפינה מיוחדת-כשרה לפסח ונקיה מחמץ וגם הכיריים הכשירה,וכשהכל היה בסירים היו הלהבה והחום של השומן הולך ונמס והריח הנודף,ממלאים את כל החדר.
בערב כאשר אבא הדליק את הנרות שהכילו שמן זית מארץ הקודש שוב היו הריחות מן הסירים מתמזגים ומטמלים את העבר עם ההוה.
את אבא שלי ראיתי מזויית הדלת על-יד החנוכיה מדליק את נרות החנוכה כמתתיהו כהן גדול המדליק את האור.

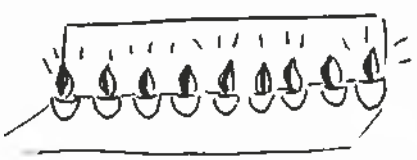

מ ע ש ה ב מ ט ב ע

המושג "עיירה",הוא מושג מוטעה,כי קודם כל אוסטרובצה לא היתה בדיוק עיירה קטנה-ובעבורי,היא היתה עולם ומלואו.
בחושבי על עיר הולדתי אוסטרובצה,נעלמות כל המחשבות התגידנידות,המילים,השכל הקר-נשאר רק הרגש-והרגש הוא עמוק וכל-כך חזק.
הגעגועים למשהו יפה ויקר,למשהו שנעלם ולא ישוב עוד.עירי אוסטרובצה מזכירה לי את ימי הילדות היפים והתמימים,והזכרונות היקרים ביותר.וכאן רוצה אני לספר סיפור קטן,אשר שמעתיו בביתנו,עוד בהיותי ילדה.

זהו סיפור על איש ישר,אברך ישיבה תמים,אשר תמיד היה על שולחן חותנו,וכסף רב לא היה מצוי בידו.יום אחד לקראת שבת נתן לאישתו מטבע של חמישה זלוטי(מטבע בגודל של עשרה שקל דהיום אך ערכו רב יותר),כל-מנת לקנות דגים ומצרכי מזון אחרים לשבת.
הלכה אישתו לשוק,קנתה דגים,וכשרצתה לשלם בעבורם אמר לה המוכר,שהמטבע מזוייף, והחזיר לעצמו את הדגים.חזרה האישה הביתה בוכיה וסיפרה לבעלה את אשר קרה לה. ארי לאותה שבת בלי דגים ובשר.ואז לקח ממנה בעלה את המטבע המזוייף,ושבר אותו לחתיכות קטנות.
פרצה האישה בבכי מר ואמרה:"מה אתה עושה? הרי את המטבע המזוייף לא אתה עשית, למה שלא תיתן למישהו אחר ?"
וכך ענה לה בעלה: כשאני קיבלתי את המטבע,האיש שנתן לי אותו,לא ידע שהוא מזוייף, אבל עכשיו,שאני יודע שהמטבע מזוייף-איך אוכל לרמות אנשים אחרים ? אני לא אדמה איש,אני הפסדתי.זה לא יהיה אסון שהשבת לא נאכל דגים,אבל המצפון שלי יהיה נקי.

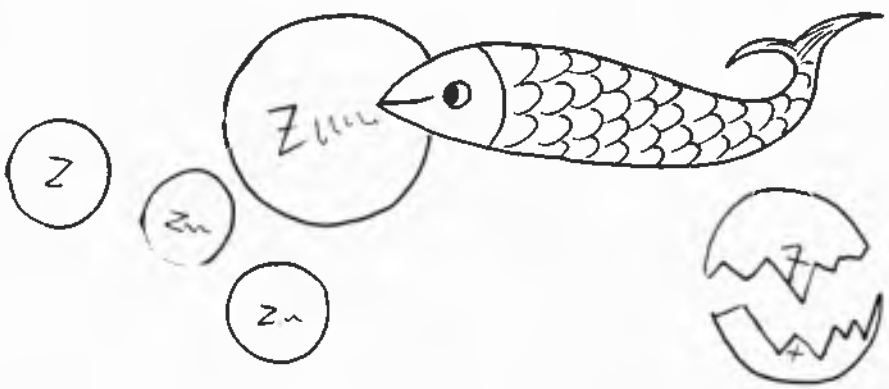

טעם של שבת/כתבה עדנה ברנדס

היה מקובל,בין היהודים,להכניס לשבת את החמין לתנור אצל האופה,
זכור לי החמין שהבאתי בשבת,יום לאחר מות אבי.
אמי היתה עצובה,ושכורה,אבל היינו שלש בנות בבית ולאכול צריך
בכל זאת,הפתרון הכי קל היה,להכין חמין לשבת.אהוב היה
עליגו חמין מתפוחי אדמה מרוסקים.מכינים אותם כמו "ללטקיס"
(לביבות), מכניסים לסיר ובאמצע הוסיפה אמא סיר קטנצ'יק עם
קיגל מאטריות ודבש. את כל זה מכסים במכסה ואת זה עטפו בבגיר
וקושרים. בדרך כלל היה זה תפקידי להביא את הסיר לאופה כי הייתי
הכי גדולה בבית. תמיד היה לי סימן מיוחד על הסיר שאוכל לזהותו
בעזרת צבע,נייר,או חבל מיוחד שאפשר לכרוך בקלות.
ביום ששי בצהריים שלחה כל משפחה ילד או נציג עם הסיר שלה לאופה.
החמין נכנס לתנור אחרי שהוציאו את הלחם האחרון,החמין "ישב "
בתנור שתים-עשרה שעות.בשבת בשעה אחת-עשרה לפני הצהריים כל הציבור
הגדול חיכה כאי סבלנות עד שהסיר שלו הוצא מהתנור.
מצטופפים נשים וילדים וכל אחד רצה להיות בשורה הראשונה על מנת
שלא לפספס את הסיר שלו.איננני זוכרת מקרה אחד שמישהו טעה.התמונה
הזו היתה ממש מרגשת.בסיפוק גדול הבאתי את החמין הביתה.
אני זוכרת איך באותה שבת שבתי עם החמין אמא קדמה את פני בצער,זו
השבת הראשונה שאכלנו חמין ללא אבא.

מ י ם ש ל נ ו "

עוד בשחר נעורי, כתלמיד ישיבת נובורודוק, שנדד ממקום למקום, אחרי שנעקרתי מבית אבא שברוסיה הבולשביסטית, הזדמן לי להכיר ערים ועיירות רבות, נוכחתי לדעת שדומים הם מנהגי ישראל בכל אתר ואתר משום שכולם ינקו מן המסורת העתיקה שלנו. אך אוסטרובצה היתה מעין יוצאת דופן כמובן זה, ובשורות אלו ברצוני לעמוד על ההוויי המיוחד שלה.

לא עיר גדולה היתה אוסטרובצה, אבל בגלל המוניטין שיצא לה בישובי היהודים, בגלל החיים התוססים שבה ובעיקר בזכותו של הרב ר' מאיר יחיאל האלשטוק ז"ל, שהיה מגדולי המנהיגים הדתיים ביהדות פולין, נצטיירה דמותה בין יהודי פולין כעיר גדולה בעלת אוכלוסיה יהודית רבה ותוססת.

קשה היה למצוא בין הקהילות היהודיות בפולין עיר צעירית יותר מבחינת הקשת הרחבה של טיפוסים עממיים ומבחינת השמירה על טקסים דתיים, שספק אם נשמרו עוד במרכזים יהודיים אחרים בפולין.

פעם, בערב חג הפסח הלכתי לישיבה, קול שאון המון אדם הגיע לאוזני. הבחנתי בקבוצות גדולות של אנשים, בידיהם כדי חימר, הנוהרים לנהר כדי לשאוב "מים שלנו" לאפיית מצה שמורה.

הצטרפתי לקהל והשתתפתי בשירת ההלל ובשירת "המארש" החדש שנתחדש זה לא מכבר אצל הרבי ממידז'ין. נדמה היה לי שאלה הם יוצאי מצרים עצמם החוגגים את שחרורם מן העבדות הקשה. מי שלא ראה מחזה זה במו עיניו אינו יכול לתאר לעצמו, שיהודים קשיי-יום ונדכאים יכולים להעביר עצמם, בדמיונם, למציאות אחרת ולחיות אותה כאילו היתה זו המציאות היומיומית שלהם.

הדביקות של השרים והרוקדים היתה כה גדולה עד שלא הרגישו שהם רוקדים בבוץ העמוק,שכיסה את כל העיר בימים של חודש ניסן,כשהשלג התחיל להפשיר.כדי למנוע את לכלוך הקפוטות בבוץ הרימו היהודים את כנפי בגדיהם ותקעום לתוך החגורות והאבנטים.

בהגיעם לנהר התפזרה החבורה לאורך החוף ובדחילו ורחימו התחילו לשאוב את מי הנהר תוך כדי סינון המים דרך מטלית צחה ונקייה.פתאום מתפרץ אחד מהחבורה, משול כמצביא עליון שכולם עומדים לפקודתו,בקול אדיר: "חצקל,וואס שווייגסטו !" וחצקל כחיל ממושמע החליק את זקנו המטופח ופתח בשירה,וכל החבורה הקדושה לוותה אותו בשירתה בהתלהבות רבה ובהשתפכות הנפש ונדמה שהם התקרבו לעולם האצילות.

אילולא נשמע קולו של שימעלא מלמד "יידן-לעבעדיק!" (יהודים התעוררו)שעורר את כולם מעולם ההזיות-מי יודע מתי היו מגיעים עם המים לעיר....שימעלע מלמד פתח בריקוד בתוך הבוץ וזירז את היהודים לחזור תוך כדי שירה עליזה "לשול-הויף",(לחצר בית-הכנסת)

בתפילת "מעריב" ובאיחולים לבביים"שנזכה לשנה הבאה", נסתיימה ההילולה.

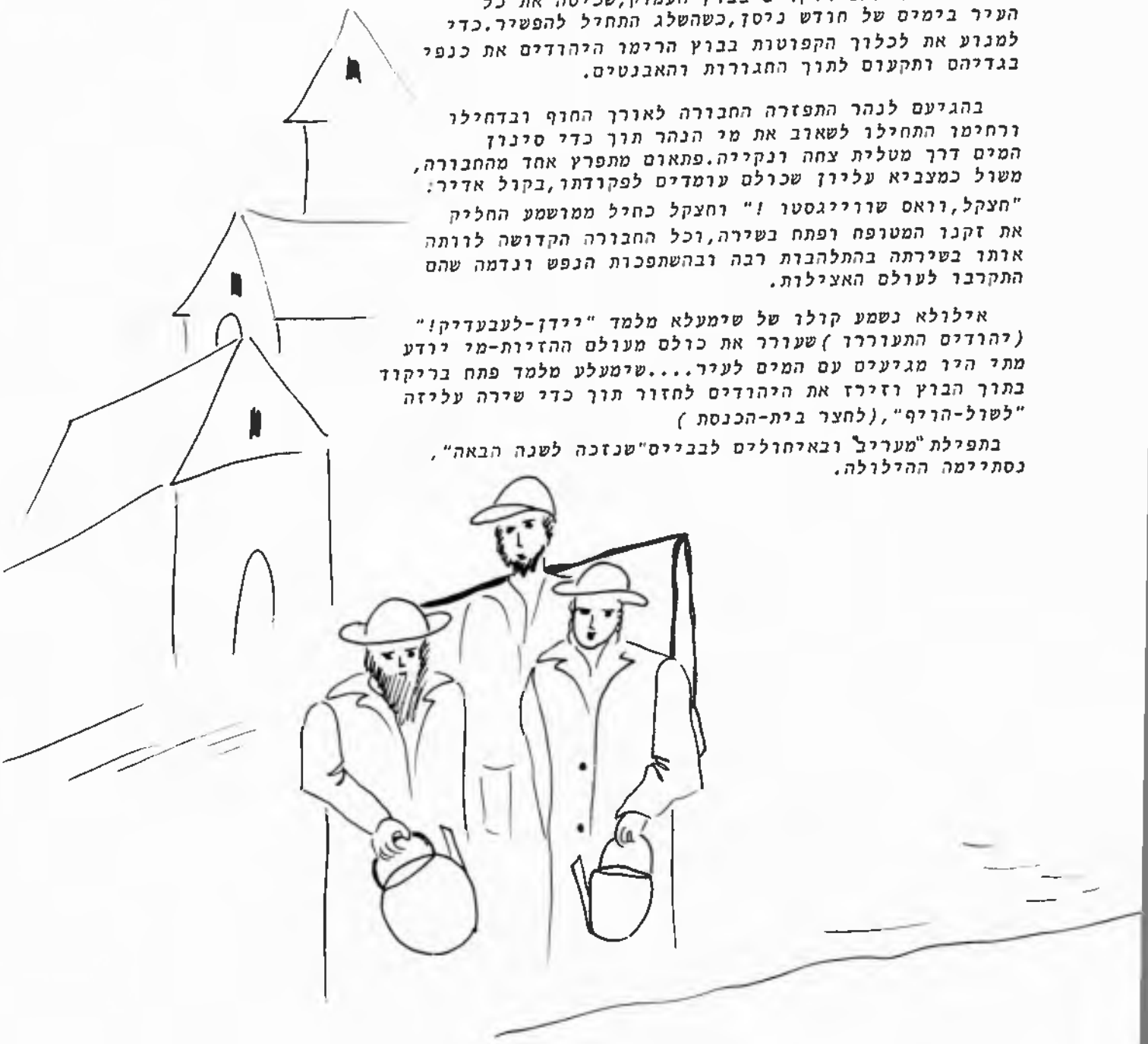

פסח/תורגם על-פי סיפור של מלכה אפלבוים

ערב פסח.ישראל גולדמן מכין עצמו ליום טוב.הוא השכים קום,התפלל,השיב נפשו בפרוסה יבספל קפה והלך לעיר לקנות אתנה יפה לקרוביו המזמינים אותו להתארח בביתם בכל יום טוב.הוא גם קנה זר פרחים גדול-הם ראויים לכך.מאז ה"עליה" שלו כל חג וחג הוא מתארח בביתם,ויחסם אליו נפלא.ישראל אינו מקמץ במנותיו וקונה את היפות במנות.הוא כה שקוע בבחירת המתנות עד שאין הוא חש שכותנתו לחה מזיעה.העיקר-חושב הוא-לקנות מהר ולשוב הביתה.הרי היום ערב פסח...

"אך,ישראל,ישראל כמה טיפש אתה ".קורא לו שטן פנימי,למה תאחרלמה אתה מזיע ? על מה ממהר הביתה ?...אל מי ? מי ממתין לך שם ? ועם זי תשב לסדר ?

רעדה חלפה בגופו של ישראל.זיעה קרה כיסתה אותו. הוא חש בפיק ברכיים.הוא ניגב זיעתו הניגרת,שתסתלק עם זמרה השחורה ממחשבותיו.הוא צועד בצעדים מהירים בכדי לסיים כל המשימות במהרה.להסתלק מן הרחוב,מן האנשים ומן המחשבות הנוגות.מאומה אינו עוזר.הוא חש שליבו מתפוצץ מגעגועים.ביום חול-מילא,חצי צרה,אבל כשיום שבת או יום טוב מגיע הוא חש שהוא מתגעגע.אינו עובד,משתרע על הספה והדמעות ניגרות מעיניו.וככל שישיח לעצמו שאינו היחיד,שהיה חורבן עולם,שיש רבים כמותו-זה לא עוזר.

"אם גידיט נישט". אינו יכול למצוא מילים לעודד עצמו,הוא מתגעגע! את ליבו המתעתע יש לשלח למדבר!

מה טוב היה הפסח של פעם, בבית הישן באוסטרובצה.דבורלי'ה -שבועות לפני החג היתה טרודה בהכנות: מצחצחת,משפשפת,מכינה.רוחלה בתם הבכורה הרבתה לעזור בבית.השתיים צחצחו את הכיור הקט.ימים מספר לפני פסח ריפדו את ארונות המטבח בקש זהוב ועיטרו במגזרות נייר את שולי המדפים. מתחת לשטן הקיר הדביקו נתירות טפט צבעוניים,על המדף סידרו את כוסות הזכוכית,את פמוטי הנחושת הבריקו-הבית קושט לבלי הכר.ואם לפני פסח איש לא שם לב לבגדיו הרי שבערב הפסח התהדרו ב"האנזק און אסיק " ("בדבש ובחומץ"=במיטב). כן,בערב פסח דבורלי'ה ורוחלה התקשטו כשתי בובות. רחלי'ה-בשמלה אדומה חדשה ושתי צמותיה נקשרו בסרטים,נעליה חומות והגרביים לבנות צחות ובחגורת השמלה מחטה רקומה ונאה. ודבורלי'ה בשמלת משי תכולה,השמורה לשבתות של ראש חודש ועל ראשה שביס טורקי שסבתא,עליה השלום,נתנה לה.

הקטנים יושבים על הריצפה,שעד ערב פסח כוסתה כסחבות,כדי לשמור על נקיונה.
איזו נחת זאת למביט בהם.ראשי זהב לילדים,ראשים חומים שיזרחרים עטרות על
ראשם! בעינים נוצצות הם מביטים באגוזים שאמא נתנה להם(העיקר שירשו לה
לרחוץ אותם ושלא ילכלכו את הכותנות החדשות). בידיים רועדות הם מגלגלים
את האגוזים על הריצפה וכשמישהו מפסיד הוא אץ אל אמא שתיתן לו אחרים.והיא,
דבורלי'ה,דבורלי'ה השקטה תמיד אינה גוערת כהם על שהם מרעישים ועל שהם מתנפלים
עליה (לא כל-כך עליה כמו אל כיס הסינר המלא באגוזים).להיפך,היא צוחקת ולוקחת
אותם בידיהם הקטנות ובפיזרז קל מושיבה אותם ליד התנור,במקום בו ישבו לפני כן.
וכל אחד מקבל צלחת זפוחי-אדמה מבושלים וקערית כורשט אדום.
אכלו ילדים,בתאבון."אגעזונט איין אייערע כנידאלעך "(בריאות רבה לעצמותיכם)
אכלו והיזהרו שלא תתלכלכו,אומרת דבורלי'ה,השגיחו על הכותנות ועל המכנסיים.כדי
ששלמהלי'ה ומנדלי'ה לא יתלכלכו הפיצפונים,הסירה את זבגדים יחדשים ששמרל,החיט,
תפר להם עוד בחנוכה.תמיד דבורלי'ה הכינה הכל כעוד מועד. היא שונאת להשאיר
סידורים לרגע האחרון.
למען האמת,בבית זה אין אף פעם פרוטה מיותרת.אבל דבורלי'ה,היא מומחית לחסכון.כל
יום חוסכת פרוטה לפרוטה ומטתירה זאת מעיני ישראל כעלה ומעיני הילדים וכאשר
צוברת די כסף קונה היא מעט בגדים ומאכסנת בארגז שליד התנור.
כשמתקרב ערב פסח וישראל נאנח על שאין בגדים חדשים,ואין נעלים חדשות ולרוחלי'ה
אין שמלה לתצארת.וישראל נאנח ונעצב על שאין ידו משגת לקנות כל צרכי הבית,מחייכת
דבורלי'ה,ניגשת לארגז ומוציאה את כל האוצרות לחג,ומוסיפה כחיוך מבוישת "גם לך
אישי קניתי חולצה לבנה,וטלית קטנה ומשחת לצואר יפהפיה,בדיוק כזאת כפי שחילי'ה
של שימלי'ה קנתה לבעלה.שיראו בבית-הכנסת שלישראל יש אותה משחת כמו לשימלי'ה
תנגיד של אוסטרובצה.

"זה משהו יוצא מן הכלל.בילה סיפרה לי שאת כל ערימת המטפחות שהיא הביאה מלודז' חטפו כמו מצה-וואסער (למכניות טריות).אפילו למורה,ר' איצה-מאיר קנו מטפחת כזאת.אתה שומע ? לר' איצה-מאיר.ואגלה לך את האמת שלמרות שאני לא אוהבת לרקוד אחר חלילן האחרים,אז רק בגלל חילי"ה קניתי את המטפחת.שלא תזפאר כל כך,כי כשהיא מגיעה לבית-הכנסת,פיה הקטן לא מפסיק לצפצף,עד שאי אפשר לשמוע תפילת ראש חודש.להכעיס נשיתי לה את זה !שלא תחשוב שבעלה הוא היחיד בשטיבל (בית-כנסת)ש'ש לו מטפחת משי יפה.וזה משום שלה יש,כדבריה, טעם משובח כי היא מן העיר הגדולה-שנים רבות היתה בוארשה.איי,איי,מי שלא ראת גדולים ממנה!וכן,שתראה שגם לאחרים יש טעם טוב..."

"ישראל,קח לבנים נקיים ומגבת ולך לבית-המרחץ,אבל תזהר שלא תצטנן,חלילה."

איזו הרגשה משגעת זאת כשדבורל'ה מדברת אתך כך,אך!מה טוב ? אלוהים שבשמיים! ומשבא למרחץ,הוא וכל היהודים והוא,ישראל,שרוע על הסופסל העליון,מזיע ומכה עצמו במטאטא הקטן וחדש מחייה נפשות מתפשט בכל אבריו.

ובשובו הביתה מבית-המרחץ,לובש הוא את הקפוטה וחוגר אבנט רחב,מצזם לו זמר ומתחיל להכין את החרוסת,כי מאז ומתמיד,זאת המצווה שלו.

ישראל מכין את החרוסת ומגניב מבט אל דבורל'ה רעיתו הרכונה מעל סיר ובוחשת בכף העץ.ריח התבשילים כה מענג והלב מתרחב מהנאה.איזו רעיה יש לי.השבח לאל.

.....

זיעה קרה מכסה את ישראל.קור אחז בו.הוא קם מן הספה בקפיצה,התלבש בבגדי חג לקח את המתנה והפרחים ויצא כריצה מן הבית,חושש להשאר בבית עם מחשבותיו הנוגות.מחשבות העלולות לגרום לו לעשות חס וחלילה,משהו רע.

הוא רץ ברחובות העיר אל קרוביו שלא יאחר לסדר.מה שזכרונות מעוללות לבן-אדם....

חג שבועות -" יום טוב שני של גלויות "

ביום-טוב שני של גלויות של חג השבועות,יום הסתלקותו של נעים זמירות ישראל,דוד המלך ע"ה,התאספו יהודי העיר בבית הכנסת עתיק-היומין לומר תהילים.בית הכנסת התמלא עד אין-סוף יהודים מכל השכבות, ביניהם חסידים,אנשי מעשה ו"עמך ". אחרי כל סיום של ספר התהילים,היו אומרים בציבור " מי שברך " לרב ולאדמו"ר הגדול.

כך חזרו ושנו עד הגיעם למזמורי "שיר המעלות".כאן חלה הפסקה קצרה והגבאי העלה על הבימה ומכר את מזמורי "שיר המעלות" לכל המרבה במחיר. יהודים השתדלו להתחרות זה בזה ולהרבות במחיר. אחרי גמר המכירה הפומבית הורגשה תכונה בלתי רגילה שלא הבנתי את פשרה.והנה הופיע יהודי עבדקן, שכל ימות השנה מצא את לחמו מעבודת סבלנות,בריל צ'וצ'קס שמו,ובידו נר שעווה גדול ויצא,בראש כל הנוכחים במקום,אל בית הרבי.

בדרך המשכנו לשיר את פסוקי "שיר המעלות" וכל מספר פסיעות נעצרנו כדי לומר תפילת "מי שברך ". ליד הכניסה לבית הרבי פרץ ויכוח, כבכל שנה בשנה,מי יכובד בתפקיד הנעלה להושיב את הרבי בכורסה ולשאת אותו לבית הכנסת.החסידים טענו שרק הם זכאים לכך,כי לשם כך הם טבלו אותו יום במקוה וטהרו עצמם כדי להיות ראויים לשאת את הרבי לבית הכנסת,אנשי "עמך " מחברת "מגידי תהילים" טוענים שכל השמחה היא שלהם,כי זה יום פטירתו של נעים זמירות ישראל, ועוד טענה בפיהם: הם המתפללים הקבועים בבית הכנסת הגדול וכי כל שבת הם מסיימים את ספר התהילים ולכן מגיע הכבוד להם.

ותוך כדי ויכוח והחלפת דברים חריפה מופיע מאי שם יהודי, שכל השנה הוא ידוע כנחבא אל הכלים,צדיק ותלמיד חכם מובהק,ר' חצקל מעד, המכונה "חאצקיל גאט ",מניף ידו כלפי מעלה וההמון,משום דרך ארץ,ליהודי יקר זה משתתק כולו.

הוא תבע מן הקהל לקחת על עצמו את הדין ולהשלים עם כך,שהוא יקבע מי ומי הזוכים לשאת הרבי לבית-הכנסת.וכך היה-"חצקיל גאט" פסק והקהל קיבל.

דלתות הבית נפתחו לרווחה והרבי הופיע כשהוא ישוב בכורסה,הנישאת על כתפי יהודים,שזכו למצוה גדולה זו.גופו התשוש של הרבי,שצם ארבעים שנים,הופיע מעל לראשי ההמונים שצבאו ליד ביתו,וכולם נדחקו אליו,כדי לזכות בחוויה הגדולה ולגעת בכורסה(כמו,להבדיל,לגעת בספר תורה בעת שמוציאים אותו מן הארון לפני קריאת התורה)

כך חזר ההמון הרב,עם צ'וצ'קה בראשם,כשהנר הדלוק בידו
ומלווים את רבם לבית הכנסת. אחרי שסיימו פעם נוספת את כל
מזמורי התהילים ואחרי לגימת "לחיים ",נסתיימה ההילולה המקורית
הזאת.

קול ברמה נשמע, נהי בכי תמרורים,
רחל מבכה על בניה,
מאנה להנחם על בניה,
כי אינם ...

(ירמיהו, ל"א, 14).

עַל דַּעַת עֵינַי שֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכוֹל
וְעָמְסוּ זְעָקוֹת עַל לִבְּי הַשָּׁחוֹם,
עַל דַּעַת רַחֲמַי שֶׁהוֹרוּנִי לִמְחֹל,
עַד בָּאוּ יָמִים שֶׁאֵימוּ מִלְּסַלֵּחַ, -
נָדַרְתִּי הַנֵּדֶר: לִזְכֹּר אֶת הַכֹּל,
לִזְכֹּר - וְדָבָר לֹא לִשְׁכֹּחַ.

דָּבָר לֹא לִשְׁכֹּחַ - עַד דּוֹר עֲשִׂירִי,
עַד שֶׁךְ עֶלְבּוֹנִי. עַד כְּלָם, עַד כְּלָהֶם,
עַדֵי יִכְלוּ כֹּל שִׁבְטֵי מוּסָרִי. - - -
קוֹמָם אִם לָרִיק יַעֲבֹר לֵיל הַזַּעַם,
קוֹמָם אִם לַבֹּקֶר אֶחְזֹר לְסוּרִי
וּמְאוּם לֹא אֶלְמַד גַּם הַפַּעַם.

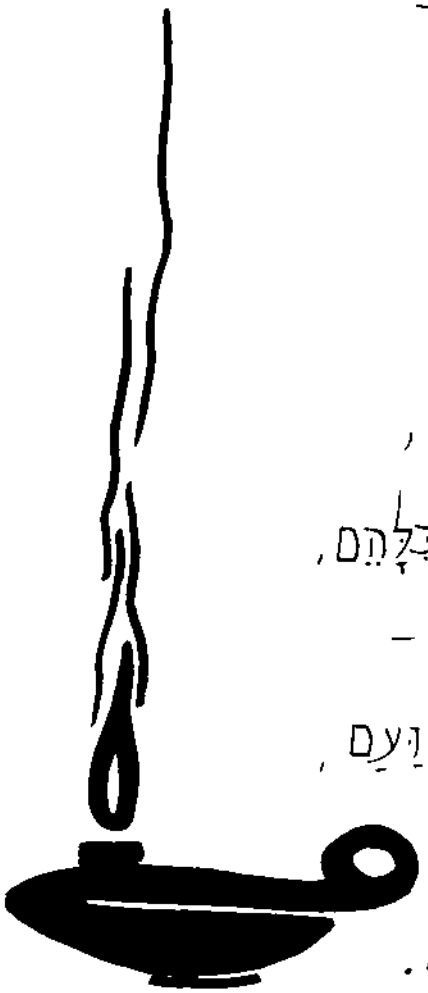

מ. שלונסקי.

יום הגירוש הגדול/אריה ז'בנר

זה היה ביום ראשון,ב' במרחשון 10/12.11.42,יום הגירוש הראשון.בחוץ קריר.יום סתוי רגיל,אויר סגריריי מתזיל,הכפור חודר לעצמות.ברחובות העיירה אין רואים איש. עוצר בעיירה.דבר רגיל בגטו,אבל בשעות הלילה עברה המשטרה היהודית והודיעה לכל היהודים שבשבע בבוקר בהשמע צפירת כית-החרושת,על היהודים לעזוב את בתיהם ולהתאסף בכיכר העיר,"במארק" הידוע,ככיכר השוק.כל אחד רשאי לקחת איתו צרור במשקל חמישה ק"ג (בגדים ומזון יחד), ואזהרה,לא לקחת חבילות גדולות ולא מזוודות,רק תנחוץ ביותר...כל אלה שישארו בבתיהם אחרי הזמן הנ"ל יירו על ידי הגרמנים והאוקראינים, שיערכו חיפושים בכל הבתים.אי אפשר לומר שהופתענו בהכרזה זו,כי בשבוע הקודם נפוצו שמועות שיום הגירוש מתקרב,ומהו "יום הגירוש",ככר שמענו לפני כן מצליחי לובלין ומפליטי רדום שהגיעו בשבועות האחרונים לגטו שלנו.הסיפורים היו מסמרי שיער,ממש לא יאמן.את מעשי הרצח של הגרמנים ידענו והכרנו מזה שנתיים,לא היה יום שקט אחד בגטו. הקורבנות היום-יומיים לא פסקו ליפול,ובכל זאת לא שערנו ולא העלנו בדעתנו שיש כאן חיסול כללי של עם,רצח עם לעיני השמש,בלב אירופה במאה העשרים,כי איך יתכן דבר כזה ? הגרמני,שאצלו עבדנו אחי הגדול ואני,במשך כל זמן המלחמה עד הגירוש,יעץ לנו לא להאמין לספורי זוועות שסיפרו לנו.אמר שאנו אמורים לנסוע לכיוון מזרח-לרוסיה,שם העיירות שוממות,אחרי שהרוסים נטשו אותן,ושם נגור בבתיהם ונעבוד בבתי-החרושת שהגרמנים יפעילו שנית.

מובן שלא האמנו לו...אבל...ובכל זאת...אולי ? התגנב שמץ של ספק,שאולי יש מן אמת בזה ? ...הרצון לחיות,והכשרון היהודי להסתדר בכל מצב,ניקר במוחו של כל אחד מאיתנו, לא להתייאש והשם יעזור,ולא ישוש את עמו.

באותה השבת יהודי הגטו התרוצצו כלכודים,לחפש מקום עבודה אמיתי או מדומה,העיקר: הנייר הנקרא "ארבייטס-שיין "אישור העבודה הנכסף.השמועה אמרה שאנשים שיש להם עבודה "משאירים" בינתיים.ההתרוצצות היתה מסביב לאנשי היודנראט,ובעיקר מסביב אלה שיש להם קשר עם ה"ארבייטס-אמט"- משרד העבודה הגרמני בעיר.אלה היו על-פי רוב נוכלים שניצלו את האנשים המסכנים,בכדי להוציא מהם במרמה את כספם,הבטיחו תמיד:"נראה...אולי נעשה משהו ..."לפנות ערב,לפני השעה שבע,לקראת שעת העוצר כבר היה ברור לכל שהגטו סגור ומסוגר.

אין יוצא ואין בא,ומסביב המשטרה הגרמנית ואוקראינים החמושים עד כל צעד ושעל.
השמועה:"מחר בבוקר-הגירוש!"-עברה כהרף עין בגטו.הדכאון היה בשיאו.אנשים השתדלו להכין להם צידה לדרך,כל אחד כפי יכולתו.שכמיה ובה גופיה חמה,חולצה ומכנסיים להחליף,וכן לחם ופחית שתיה,העיקר שלא תהיה יותר מדי גדולה,ושלא תפנה את תשומת ליבם של הרוצחים במימדיה.
כל אותו הלילה איש לא ישן בגטו,הגרמנים והאוקראינים עם כלביהם האימתים הסתובבו בחוצות הגטו ואפשרו לשמוע ולהרגיש את נוכחותם,בקולם המאיים,ובנביחת כלביהם.
חלק גדול מאנשי הגטו הכינו להם מראש מחבואים או בונקרים,להם ולבני משפחותיהם והאמינו שיחזיקו מעמד עד יעבור זעם.אבל התברר שגם זו היתה תקוות שוא,את כולם מצאו הגרמנים שעברו מבית לבית עם כלביהם המאולפים לדבר.
הוציאו את כולם והרגו אותם במקום,מעט מאוד מהאנשים שמצאו מסתור נשארו בחיים...
תושבי הגטו ישבו אותו לילה וחיכו בהרגשה שלהלוויתם הם מחכים.
בדיוק בשעה שבע בבוקר בהשמע הצפירה,התחילו שכניגו לצאת מבתיהם,המשפחות עם ילדיהם הקטנים והגדולים,גם אנו התחלנו ללכת.פתאום אמי נעצרה על-יד הדלת ואמרה שאינה רוצה לצאת בשום אופן,זעקה שיבואו ויהרגו אותה בביתה,היא לא רצתה ללכת לשום מקום,ואם נגזר עליה למות היא רוצה למות בביתה.התחננו לפניה עד שנעתרה לצאת.אחרנו בכמה דקות.הצעקות של הגרמנים הגיעו לאזניגו.מיהרנו לצאת לרחוב בריצה ואמא אחרינו.ברחוב חיכו כבר הרוצחים,מגלבים בידם וכל אחד שעבר על-ידם הוצלף על הראש,כנס הצלחתי לעבור ורק מכה יבשה קיבלתי על עורפי.לאחותי ניגר הדם על הפנים מהמכה שחטפה,כל פניה כוסו בדמה אבל לא העזנו לעצור כדי לנגב.המשכנו לרוץ בתור לכיוון ה"מארק",בדרך ראיתי אנשים נופלים וקמים מתוך שלוליות הדם,ומנסים להמשיך ולהגיע למקום האיסוף,כשהגענו למקום,כבר היו שם אנשים רבים,נשים וטף.הצעקות עלו עד השמים.לא ידעתי את נפשי,התבלבלתי לגמרי.קולות הרוצחים:"לקוס!לייפול!לרוץ!לנוע!הלאה!"-הדהדו באויר.איש לא ידע לאן לנוע ומה לעשות.
המקום הזה ככורת,מיימיני ראיתי זוג,איש ואישה שרועים מומתים על הארץ בתוך שלולית דם גדולה.ילדים נפלו תוך כדי ריצה ואמותיהם גררו אותם אחריהן,שלא יפלו לידי הרוצחים.
אבל אי אפשר היה להמלט,כי המקום היה מלא מרצחים.שמגנו לאחר-מכן,שהפקודה היתה שעשירית מן האנשים יש להרוג במקום,עשירית להשאיר לעבוד (רק החזקים מאוד) והיתר ל"משלוח ".
וכך באמת היה,באותו היום נפלו אלף שש מאות וחמישים קורבנות.

מרחוק ראיתי את דמם האנשים שבאו דרך רחוב צר,קושטשעלנא.ביניהם ראיתי איש עטוף טלית,מעל ל"קיטל" הלבן,כמו ביום כיפור,וספר תורה בידו זיהיתי אותו,את ינקלה הרצוג הידוע,האיש שאסף בכל שבת בבוקר בין בני העיר לחם, חלות וכל מיני מאכלים,ומיד אחרי זה חילק את זה בין העניים.היה הולך מחצר לחצר וסל גדול בידיו וקורא בקול: גוט שבת אידלך שענקט עסן פאר איערע ברודערלעך". והנה גרמני התנפל עליו בכח רובהו,הלם על ראשו והוא נפל ואיתו ספר התורה החבוק בידיו.

המהומה גדלה מרגע לרגע,אמי ואחותי התקדמו לעבר מרכז הכיכר ואני לא השגחתי בהן. כשהפניתי ראשי כבר לא מצאתי אותן,הן אבדו לי בתוך ההמון הגועש.התרוצצתי וחיפשתי אותן אך אי אפשר היה למצוא אותן. חרדה אימה אחזה בי ופרצתי בבכי, מיואש...נסחבתי על ידי ההמון הלאה הלאה, לפני ראיתי את אחי הגדול משה,שכר על-יד הנהר נפלנו איש לזרועות אחיו,והדמעות החמות זלגו וכיסו את פנינו. משה,אחי, שהיה תמיד יותר מציאותי ממני,הריס עלי את קולו בצעקות:"בוא אתי, מוכרחים להעלם מכאן אחרת אנו אבודים,קח את ה"ארבייטס-שיין" בידך ונחפש דרך להמלט מהגיהנום הזה!" היו לנו תעודות שציידנו שאנו עובדים הכרחיים למאמץ המלחמתי הגרמני,תעודות חתומות על ידי נותן העבודה שלנו שבמסרתו עבדנו כל ימי המלחמה. התרוצצנו כמשוגעים למצוא מקום שאפשר לעבור דרכו,מקום הנקרא פלורואן-פלאץ, מקום איסוף העובדים.ושם ראיתי את אמי ואחותי יושבות על האבנים באמצע הכיכר, ובוכות,ושוב נפלנו האחד בזרועות אחיו בבכי גדול ומר בתוך המהומה הסובבת אותנו.אמי לא נתנה לנו להתעכב והאיצה בנו לרוץ ולהמלט לאן שרק אפשר,קולה עוד מהדהד באזני עד היום "רוצו,אולי תצליחו אתם לעבור את הגיהנום ותוכלו לספר לעולם מה שנעשה כאן".

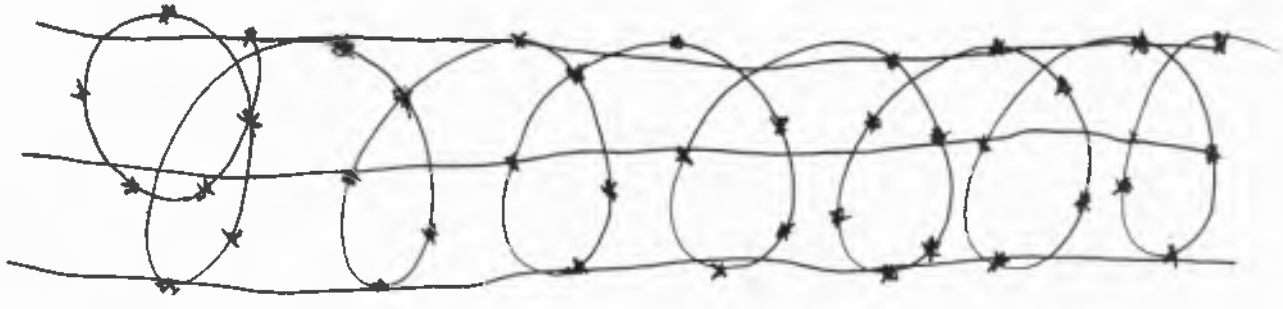

בן 11 הייתי כשפרצה המלחמה,אשר בעקבותיה הפך עולמי הקטן להיות שונה בגלל האירועים הטרגיים שעתידים היו להתרחש נגד עיני מידי יום ביומו.ובצורה האכזרית ביותר.

עד המלחמה קיימתי תלמיד מן המניין,כמו יתר ילדי העיר,בבית הספר המקומי בשם בית ספר "פיאסקי" מס' 1,שם למדתי כל אותם המקצועות ש"בחדר " לא לומדים:חשבון, סיפרות,פולנית,פיסיקה ועוד.

כילד יהודי למדתי גם במסגרת החדר,בשעות אחרי הצהרים;לימודי דת,עברית,תפילה, קרוא וכתוב בשפת האידיש. כחודשיים לאחר כיבוש פולין ע"י הקלגסים הגרמנים,פורסם צווי האוסר באופן מוחלט על ילדים יהודים להמשיך את לימודיהם בבתי הספר הממלכתיים וגם בפרטיים.כך,באופן פתאומי ומוחלט נשארנו ללא מסגרת חינוכית בבת אחת ובצורה המוחלטת ביותר.מכל ילד יהודי באשר הוא נשללה הזכות ללמוד,וחשנו את האפליה הצורבת בגלל השתייכותנו לעם היהודי.

למרות פרסום צווי המושל עמדנו קרועי עיניים והבטנו בחבריו לספסל הלימודים,הפולנים, ממשיכים ללמוד ואנחנו הייבנו בעל כורחנו לילדי רחוב,מושפלים ומנודים.

מתוך דאגה עמוקה לעתיד חינוך הילדים אירגנו ההורים ואנשי הקהילה באופן ארעי קבוצות ליימודים פרטיות. המורים היו אנשים מזדמנים לעיר.כל מי שיכול היה ללמד לימד, פרט למורה מקצועי אחד בשם ברל רבינוביץ,מזנך הדת בבית הספר,האהוד והנערץ. הלימודים התקיימו בבתים פרטיים,ללא כלי עזר אף הפשוטים ביותר,וללא הספרים הכרחיים, אבל עם הרבה רצון טוב והבנה.

היתה לי הזכות ללמוד בחוג בהדרכתו של המורה רבינוביץ שלמרות מצבו הכלכלי הגרוע התמסר בכל נפשו לשליחותו והרביץ בנו תורה ואמונה,הוא עסק בתורת הציונות,סיפר רבות על אדמות ארץ ישראל וחלוציה.ובתוך אוירה של חוסר אונים,ידע להחדיר בנו אור ושמש מהמולדת,מארץ-ישראל.בכך חיזק אותנו בפני הפורענות העתידה לבוא.

המורה רבינוביץ נישאה עם כל משפחתו במחנה המוות טרבלינקה,ורק זכרו הטוב נשאר בלב הילדים הניצולים שנשארו בחיים.

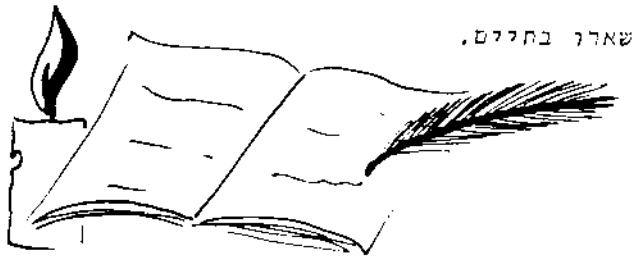

הבריחה מן המזנה

היינו במזנה עבודה.הסבל היה רב.היום כשאני נזכר בזה אינני מזועזע לדבר על כך.
חלק ניסה לברוח אבל נתפס והוחזר למזנה.החלטנו לנסות את מזלנו בשנית,אך הפעם
לתכנן היטב את הבריחה.מיום ליום נעשה חמצב גרוע,אי אפשר היה לראות בסבלם של
האנשים,לראות את מנשי הזדועה ואת מתאכזרות של הנאצים. תכננו לברוח בקרונות
המשא העוברים דרך המחנה.אל המזנה הגיעו קרונות עמוסים באדמת חמרה לצרכי
עבודה במזנה והם עם עזבו את המזנה בעבור זמן קצר.הקרונות הגיעו מרוסיה או
משבדיה.הקרונות הגיעו בשנה שלוש,ובשנה ארבע היה עובר הסיוע הגרמני.
ידענו שצריך להספיק לברוח כמה שיותר מהר כי אם ירגישו בכך הנאצים הם ידביקו
אותנו.באותו יום הגיעו הקרונות כשלוש ועמדו במקומם הקבוע.היינו כמאה ועשרים
איש,התחבאנו וקברנו עצמנו בתוך ערמות האדמה.כעבור זמן די ממושך שמענו נביחות
כלבים.הגענו לאזור של ביצות.החלטנו לקפוץ לתוך מי הביצה.הגרמנים גילו אותנו
אבל לא יכלו להגיע אלינו בגלל הביצות.הם השליכו רימונים לתוך הביצה אך
הרימונים לא התפוצצו,לאחר זמן מה הנאצים הלכו לדרכם.אנחנו היינו מאה עשרים איש
עם שלושה רימונים ורובה אחד.
צעדנו ביער עייפים,רעבים,רטובים,מבלי לדעת לאן נפנה. פגשנו ביער אישה שהבטיחה
לנו תפוחי אדמה תמורת כסף.היינו רעבים מאוד ונתנו לה כסף.
האם לא חששנו שתסגיר אותנו ? לא היתה לנו ברירה,היינו רעבים מאוד.
כעבור זמן מה חזרה האישה עם שני דליי תפוחי אדמה.התנפלנו על תפוחי האדמה כאילו
היו אוצר יקר ומנדן נפלא.
בשלב זה החלטנו להתפצל לשלוש קבוצות,כל קבוצה בת ארבעים איש. החלטנו שאם נפגש
שנית לא נתפצל יותר.אך בקבוצות קטנות יקל עלינו לנוע.
כעבור זמן ממושך מאוד נפגשנו.החלטנו לעבור ליער אחר בו שכנו הפרטיזנים.בדרך
פגשנו בקלגסיח נאצים.לא ידענו מה לעשות.היו בחבורתנו שלושה אחים שדיברו גרמנית
היטב. הם אמרו לנו שנמשיך בדרכנו והם יכבר יסתדרו עם השוטרים.כעבור זמן מה שמענו
יריות וידענו שהם נורו למוות.
הגענו ליער אחר עייפים ורעבים.כשלושה חודשים לא אכלנו כמעט כלום.היה קר פולני
שהסכים לקשר ביננו לבין הפרטיזנים.נקבעה לנו פגישה בשעת חצות.שני חברים

מהקבוצה ביקשו לעזוב אותנו ולהמשיך לבדם.רצינו לדעת עדיין אבל הם התעקשו ונפרדו מהקבוצה.מפקד הפרטיזנים הנינו וביקש שנלך אחריו.לפתע מולנו שלושה ילדים נאצים וביקשו לראות את תעודת הזהות שלנו.האיש הוציא את תעודת הזהות שלו וכשהם עיינו בה שלף אקדח וירה בהם ובעצמו.אחד מחברי הקבוצה אשר שהוא מכיר דרך קיצור ביער. כשניסינו לעבור נורתה לעברנו אש תופת ונאלצנו לחזור.למחרת ניסינו דרך אחרת. לפתע שמענו ירידות,חשבתי שזה הסוף,עכשיו בודאי כולם יהרגו.הבחנו בדמות המדלגת בין העצים ובידה אוחזת בדבר מה.כשהתקרב אלינו ראינו שזו כיכר לחם. הוא ביקש שנביקח לחם ונאכל,לא הסכמנו,אך כשהתנקש והפציר לקחנו מהלחם.הקבוצה איתה הלך נטבחה למעט והוא היחיד שנשאר והנינו אלינו.באותו רגע חשבתי ונשבעתי בליבי שאם נפגש אי פעם שנית נשב יחד לאכול לחם,לזכר הפגישה הזו.

כעבור שנים טיילתי בארץ עם אשתי לאורך החוף,פגשתיהו.השעה היתה גדולה ובו ברגע החלטנו ללכת לאכול לחם.סרנו לבית דודתי שהיה בסמוך וביקשנו לחם.דודתי רצתה לכבדנו בעוגה או לפחות כחלה.אנחנו רצינו רק לחם.ישבנו ואכלנו לחם,לקיים את שבועתנו.

סיפור אהבה מרשע זבנר

איך יכולתי במלחמה בלי מכשע! במחנה בברקנאו היא היתה במחנה נשים ואני באגף הגברים.הנשמה יצאה לי לראות אותה! כעבור חודשיים כאשר "התכייתנו " במחנה התחלתי לחפש דרך לראות את מכשע.באחת הפעמים כשהלכנו בשורה לעבודה ראיתי מולנו שורת נשים מאוסטרובצה וביניהן את מכשע,לא החלפנו מילה,אבל למחרת התכוננתי: במנת הלחם שלי החבאתי פתק כתוב על נייר סגריות(נייר דק שמגלגלים בו טבק)וכליד רשמתי באותיות קטנות קטנות דברי אהבה ועדוד...זה היה הקשר הראשוני ביניינו.

ימים רבים לאחר מכן לא ראיתי אותה,אבל שלחתי לה פתקים בלחם באמצעות חבר. בעד טרחתי שילמתי במנות לחם,כי מנת הלחם היתה משבע.על כל מכתב אהבה היו לי שני ימי תגנית: יום לחם למכשע ויום לחם לחבר,ואני צמאתי מרצון על מנת שאוכל לקיים קשר זה של אהבה עם מכשע.

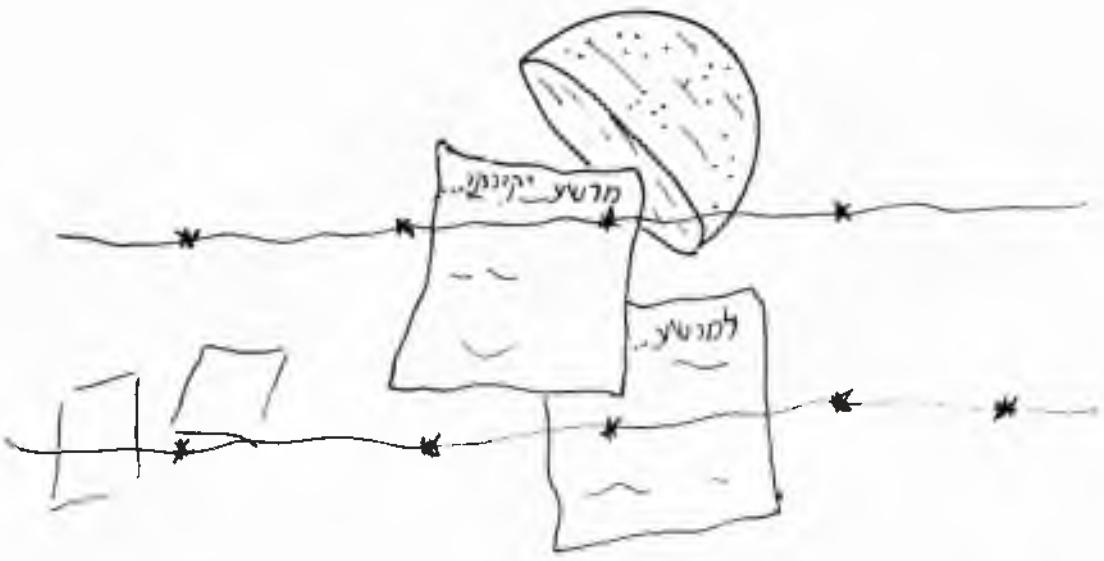

קפצתי מן הקרונות ונילצתי - סיפורה של מרים

זה היה בינואר 1943. הגרוש החל ביום ראשון. זה היה הגרוש השני.
בגרוש הראשון הגרמנים אמרו לנו ששולחים אותנו למחנות עבודה, ואנו האמנו אך בגרוש השני כבר ידענו שזה לא זה.
זה היה בבוקר. גרשו אותנו מהבתים, אנשים יצאו והסתדרו בשורות: חמישה אנשים בכל שורה. היה קר נורא. אנשים שלא יכלו להמשיך ללכת נורו במקום, והשלג הלכן כוסה שלוליות דם.
הגענו לקרונות. הקרונות לא היו לאנשים, אלא להובלת בהמות. לא היה מקום, היתה צפיפות נוראה. אי אפשר היה לשבת או לשכב, עמדנו בצפיפות, דחוסים זה אל זה.
בתחילה האמנו, שנוסעים, לצפון או למזרח, למחנות עבודה אך במשך הזמן, כשנסענו שתי יממות וחצי, התחלנו להבין. נסענו. לא היה מים, פתחנו חלון קטן בקרון ואספנו בידינו שלג וליקקנו אותו. אפשר לצום יומיים ויותר, אך בלי מים אי אפשר. אני הייתי בת עשרים וארבע אך בקרון היו גם ילדים והם לא אמרו דבר. והיו גם קשישים. אנו, הצעירים, החלטנו שנקפוץ מהקרון, אך פחדנו שיירו בנו. החלון בקרון היה גבוה. לפני שגלינו לקרונות פשטו מגלינו את המגילים וחלצו את הנעליים. היו בנים צעירים שבכל זאת קפצו. שמענו קולות יריו ושוב שקט. המשכנו לנסוע. שני בחורים ואני החלטנו לקפוץ. קפצתי ראשונה, שני הבחורים לא קפצו אחרי. קפצתי על השלג ולא ידעתי היכן אני נמצאת. ירד בי כדור אך הפצע היה שטחי, שריטה בלבד. רצתי בתוך השלג, ישבתי לנוח והמשכתי ללכת. הגעתי ליער וישבתי לנוח. היה כבר חושך, הייתי עייפה וכנראה נרדמתי. כשהתעוררתי בבוקר הייתי קפואה. יצאתי מהיער, ראיתי מרחוק בית והתקרבתי אליו. אמרתי להם שאני נוצריה, למרות שלא נראיתי כנוצריה. היה לי מעט כסף ובקשתי מהם צעיף או מגיל. הם נתנו לי צעיף וביקשו ממני ללכת. המשכתי ללכת והגעתי לכפר שני. ושם נתנו לי לשתות תה חם. לאכול לא יכולתי. המשכתי הלאה. הצטרפתי לאנשים והגעתי לעיירה קוסופלצקי. היה יום זג לנוצרים ואנשים נכנסו לכנסיה. נכנסתי איתם. היה לי צעיף ולא הכירו בי שאני יהודיה.
בדרך לא דרך, לאחר תלאות רבות חזרתי לגטו בואסוזרובצה. הגטו כבר היה קטן מאוד. עברתי את הגדר והמשפחה כבר ידעה שהגעתי.

רופא פולני טיפל בי,ניתח אותי במחבוא.פצעי הכפור לא נרפאו אך נשארתי בחיים.
זו פשוט היתה יד הגורל שרצתה שאשאר בחיים.
אבא נפטר באושוויץ ב-1944,אמא נפטרה ארבעה ימים לאחר המלחמה.
נותרנו בחיים ארבע אחיותי ואני.

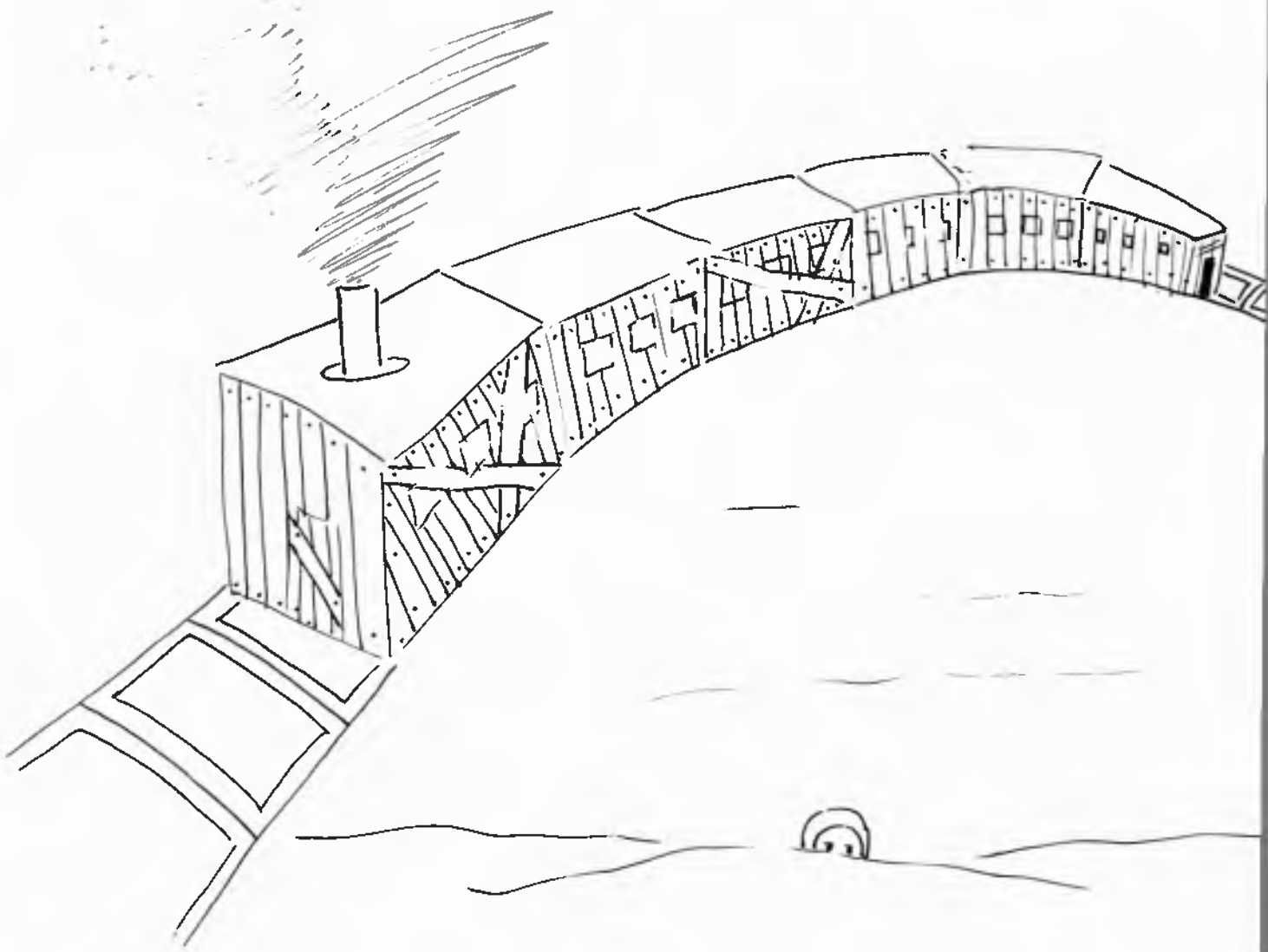

תשעה חודשים בשוחה-סיפורה של הניה סילמן

" ... ויתחבאו העם במערות ובחורחים
ובסלעים ובצריחים ובבורות"
(שמואל א' יג-6)

אין שורדים ? כבר אמרה מרים - יד הגורל.
אחי נפתלי ואני ועוד שלושה איש איתנו,בסך הכל חמישה הילדנו-
הסתתרנו בשוחה שנחפרה בשטח שהיה מיועד למרעה פרות.
תשעה חודשים בשוחה בלי יכולת לזוז,בלי יכולת להזדקף,בחשיכה-
חמישה אנשים שותקים וחיים.
מדי לילה בחצות קיבלנו מזון,לחם יבש ושתיה.יום יום,לילה לילה.
בדממה,שלא ישמעו שלא יוודע...
והיו ימי חיפוש.חיפוש אחר יהודים נמלטים,יהודים מתחבאים.
בקלשון היו בודקים את הקרקע ואת מעטה הקש שעליה-מעטה הקש שמעל
לשוחה.הקלשון פגע בראשנו,בכתפנו-הגה לא השמיענו-כל קול
גזר דין מוות בעקבותיו.
תשעה חודשים!ואם רצתה יד הגורל - שרדנו.

לחיות כנוצרייה-סיפורה של יהודית

שבת בבוקר.אנשים מזעיר הקרובה באו ואמרו שעירם נשרפת וההרג רב.הרגשתי באוירה המתוחה והחלטתי לברוח מהגטו.

חברה שעבדה בעיריה באוסטרובצה אמרה לי:"את דומה קצת לפולנייה,עשי לך תעודות של נוצרייה ". זה עלה קצת כסף אבל עשיתי תעודות,שמתי אותן במגירה ושכחתי מהן. כשהיה הרצח בשבת נזכרתי בתעודות הנוצריות,והחלטתי לברוח בעזרתן.

היתה לנו שכנה גרמנייה שדאגה לי,נתנה לי כתובת של חברתה בוורשה.

ארזתי חפצים מעטים במזוודה והחלטתי לנסוע.

יצאתי במוצאי שבת.הסרתי מנלי את הטלאי הצהוב והלכתי ברגל עד לתחנת הרכבת.לא רחוק מהבית עצרו אותנו הגרמנים(אלי הצטרפו עוד כמה פולנים),וביקשו תעודות. הוצאתי את התעודות המזוייפות,הראתי להם ואמרתי שאני נוסעת לוורשה.הם אמרו לי שיש עיכוב מטוריים,שעלי ללון בתחנת המשטרה והנסיעה תדחה לבוקר.לא יכולתי להרשות לעצמי זאת משום שיגלו שאני יהודיה.המצאתי סיפור על דודה גוססת שאני חייבת להגיע אליה באותו לילה והם איפשרו לי לנסוע.

הגעתי לוורשה,לכתובת שקיבלתי.נשארתי שם מספר ימים,אך לא הסתדרתי במקום. התחלתי לעבוד אצל רופאה והיה לי קשה מאוד.אחרי שלושה שבועות היא ביקשה ממני ללכת כי לא ידעתי לבשל.במשך זמן מה שמרתי על קשר עם הגטו,קשר של מכתבים.אחי, הגדול ממני בשלוש שנים,יצא גם הוא את הגטו עם תעודות מזוייפות.נסעתי אליו למקום מגוריו והתחזיתי כארוסתו כדי לא לגלות שהוא יהודי.הנוצרי,שאצלו התגורר אחי, סיפר שאחי מאורס וארוסתו מתגוררת איתו.

לאחר מכן מצאתי מגורים אצל אישה נוצריה שוידאה שאני לא יהודיה כי ככר היה אצלה מקרה שהתגוררו אצלה זוג יהודים ואנשי הנסטפו גילו זאת ובאו והוציאו אותם משם. הרגעתי אותה שאיני יהודיה.לכתי אצלה שני לילות תוך פחד שהנה אנשי הנסטפו יבואו ויחפשו שוב יהודים. ביום השלישי עזבתי כי הייתי צריכה להרשם בעיריה כתושבת העיירה.

נצלתי פעמיים /זיפר ליבפלד ישראל

בהיותי בן 16 נתפסתי ע"י פולנים ונשלחתי בפעם ראשונה למחנה לעבודות כפיה בבלז'ץ, מקום שהיה מאוחר יותר למחנה השמדה.

נצלתי ע"י אמי ושתי חברותיה שהתחפשו לנוצריות.שיחדו שומרים במחנה וכך הצילו אותי ועשרה נערים נוספים,חזרתי הביתה.

בשנת 43 נלקחנו לטרבלינקה ואחר ב-44 נשלחנו לאושוויץ.שם עבדתי עד שהרוסים החלו להתקדם לעברנו.

הגרמנים הצעידו את כולנו במצעד מוות,כל הדרך לא נתנו לנו מזון ואנשים הוכו. מי שנפל-נורה.

בלילה אחד הוכנסנו לישון באורווה ומשם הצלחתי לברוח.ברחתי ליער עם הפרטי-זנים,פגשנו שבויים שידעו כיצד להתמצא ביערות ובשלגים,התחלקנו לזוגות וכל זוג פנה לכיוון אחר.

הגרמנים הבחינו בנו ביער וירו.לא הסתכלתי לאחור.לא ידענו מי ניצל ומי לא. הגענו בבגדי אסירים(בגדי פסים)וזה סייכן אותנו.

בלילה יצאנו מהיער ונכנסנו לכפר,התושבים פחדו להכניס אותנו הביתה ואמרו לנו להסתתר בשדה,באסם.

התחבאנו שם שלושה ימים עד שהרוסים(הצבא האדום)הגיעו -כך נצלתי.

"שלא זכו....."

איסר גרבר מנלה דברים לזכרם
של קדושי משפחתו שלא זכו להנעל.

ברוך גרבר,אביו ז"ל

זכור לי שהגרמנים רצו שאבי יהיה חבר ביודן-ראט ואבי
אהיה לשוטר,אבי התנגד בתוקף.בזמן הגירוש באו הגרמנים
להגילו.להם היתה השפעה גדולה בארביטס-אמט (חלוקת עבודה)
אך אבי העדיף ללכת יחד עם אימי ואחי מאיר יודל,והרצקה,
תהיה נשמתם צרורה בצרור החיים.סיפור זה נודע לי מאנשים
שפגשתי אחר כך במחנה עבודה.

יודל שרמן ז"ל

אחיה של אימי,היה לי כאב.הוא עבד מחוץ למחנה.
כשחזר מעבודה הביא מזון,שמגרנו.כך יכולנו לקבוע
עוד לחם בדי להתקיים,דודי דאג לי לכלכלתי.קבענו
שאם אחד מאיתנו,מאיזו שהיא סיבה,יברח מן המחנה
גם השני יברח.כנראה שנודע לו שאני לא חזרתי למחנה
הבין שברחתי והחליט לברוח עם [illegible] נחמיה.
אחרי המלחמה סיפרו לי החברים שהיו במרתף יחד איתם
שהם יצאו יום לפני המועד,לא רצו להשאר עוד,לו היו
מחכים עוד יום,רק עוד יום,הם היו נשארים בחיים.

איסר גרבר

יוסף בויאר

לאחי גרבר ז"ל - אחי ושני בני דודים היו במחנה
עבודה במרחק ארבעים-חמישים קילומטר מזעיר שלנו
זה היה מקום עבודה בבית חרושת לתחמושת.
אחי עזב את מחנה העבודה ושב ברגל לאוסטרובצה.עד
"המשלוח" השני לא הופיע ברשימת העובדים,על כן
שלחו אותי עם שאר אוסטרובייצאים לטרבלינקה.רציתי
להצטרף אליו.
הייתי ראשון בשורה ואז האוקראיני ששמר עלינו תפס אותי
וצרח "אתה נשאר כאן!! "יותר לא ראיתי את אחי.

סבי שרמן יוסף ז"ל
לסבי היה זיכרון בעיירה,על הדוידסלה,
לדוג דגים,אנשים דגו,והדגה הובאה לעיר
למכירה. אבל בזמן המלחמה אי אפשר היה
לנסוע לשם,אני ודודי יודל נסענו לאחר
שהסרנו את הטלאי הצהוב מעל בגדינו.
הבאנו דגים לעיר על אף הסכנה.
סבי היה יהודי בעל מרץ,אבל את סבי תפסו
הגרמנים וגלחו את זקנו מאז חרב עליו
עולמו,מהשפלה זאת לא התאושש.בזמן הגירוש
מאוסטרובצה הלך עם כל המשפחה.
יקום ה' את דמו.

יוסף בויאר

ר ק מ ס ר ...

הועברנו מהכטו למחנה אושוויץ.הם העמיסו אותנו על קרונות שנועדו לשאת בהמות, מאה איש דחוסים בקרון.היה צפוף ומחניק והאנשים התחננו למים.כשעצרנו בתחנות כיקשו האנשים,שבקרונות,מים מהאנשים העומדים בתחנות והללו דרשו כסף רב בעבור מעט מים.

הגענו לאושוויץ.הכניסו אותנו למגדרים,היו אלה אורוות ולא מגורים לאדם.
איש אחד ניגש אלי ואמר לי: לך תרשם לעבודה אחרת יהרגו אותך. הוא כבר נרשם.
האיש היה פחח במקצועו אך מרגע ההרשמה הוא יפך להיות סתם מספר.מרגע זה חדל להיות אדם,הוא היה מספר,מספר לעבודה,מספר לעונשים,מספר לארוחות.
רק מספר ותו לא.

מזכר שחרתו על זרועי שהטביעו בנשמתי....

128753

870621

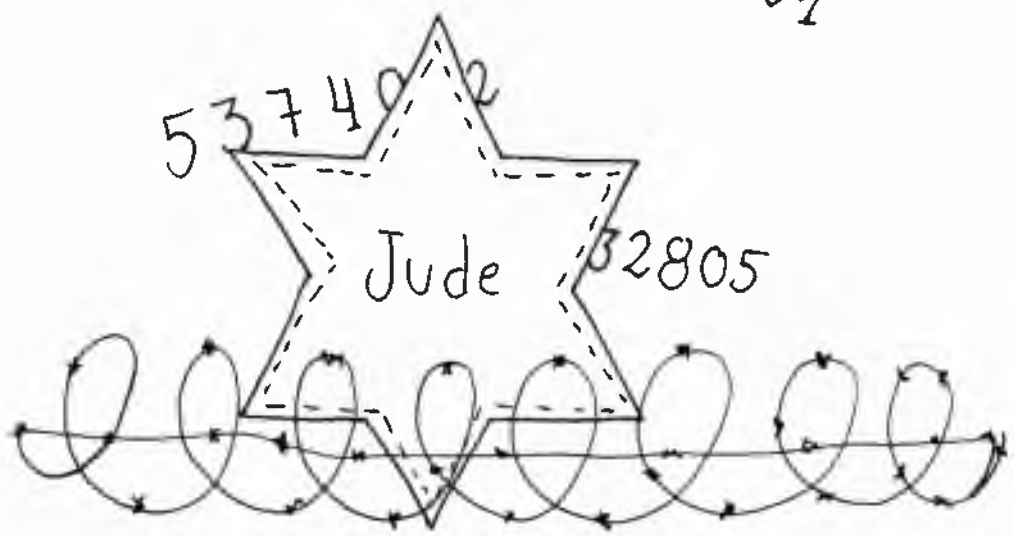

אל היער אל היער (אחד מסיפוריו של משה וייזר)

מאה ועשרים איש מבינינו ברחו ממחנה העבודה והגרמנים לא יכלו לתפוס אותנו. למשך כל הלילה, בשעות כהן ידענו שמחפשים אותנו, ישבנו שקועים בבוץ. רק עם בוקר נכנסנו לנהר, שטפנו את הבוץ מעלינו והמשכנו בהליכה בתקווה שהחיפושים נפסקו. הלכנו בשורות. הצמדנו פנים שאנחנו הולכים לעבודה ויהודים מהעיר קונין, שדיברו גרמנית, היו כאילו המלווים שלנו לעבודה ביער. כשהגענו ליער התפזרנו בו. התקיימנו בו ללא מזון וללא שתיה. מעלי העצים ליקקנו את הטל, שהירווה את צמאוננו. כשראינו אנשים ביער טענו שאנו חוטבים עצים לצבא. כך אמרנו גם לחבורה של שבויים רוסיים שברחה והגיעה ליער כדי להצטרף לפרטיזנים. מאותו רגע היינו לחבורה אחת. ברצוני לספר על מבצע אחד אליו יצאנו יחדיו. נודע לנו כי רכבת מסע עמוסה בתחמושת ובנשק עתידה לעבור, פרקנו את המסילה ומה רבה היתה שמחתנו כאשר הרכבת קרסה. היינו ביערות כשנה אבל הגסטפו גילה אותנו. חלק מהפרטיזנים הרוסיים נכנעו ורבים מבינינו נפלו. נותרנו חמישה בלבד.

ב- 16/1/45 חזרנו לאוסטרובצה, הפולנים שבעיירה ראו אותנו התחילו לקלל אותנו ולצעוק עלינו והשוטרים הפולנים עצרו אותנו בטענה שאנו מרגלים. היו אלו אנשים שהכירו אותנו מילדות.

הגיע פולני אחד ששיחקנו איתו כדורגל בשנת 1938. כעת היה קצין. ביקשנו ממנו שיציל אותנו. אבל הוא טען שאינו מכיר אותנו. הזכרתי לו שאני נתתי לו את נעלי הכדורגל למשחק לשבת ואני שילמתי לו בעבור השתתפותו במשחק, שאלתי אותו כיצד יתכן שאינו מכיר אותי כעת ?! משום מה האמינו לנו הממונים עליו, אנו שוחררנו והוא וחבר מרעיו נלקחו למאסר.

בגידה או הזרגדיה של הפרטיזנים בגטו אוסטרובצה

בתחילת שנת 1943 הצליחה קבוצת צעירים,רובם מתנועת"הנוער הציוני " ליצור קשר עם הפרטיזנים הפולנים.עם נובק,מולרסקי ופזורינסקי.הם עבדו איתנו באותו בית חרושת לחלקי נשק. הפגישות התקיימו בתוך הגטו.אני הייתי המקשר ודובר הקבוצה שלנו.בכל פעם דרשו הפולנים מאיתנו כסף,בדים לחליפות ערר לנעלים,בטענה שהם נאנשי מחתרת צריכים להופיע,מדי פעם,בלבוש שונה.הציוד,למרות המכשולים,סופק במלואו. מה שלא הישכנו בשבילם בגטו,הבאנו בחשכת הלילה מזמזבואים בהם הוסתרו דברים,מהכתים שלנו לפני הגירוש,היה זה סיכון גדול לעזוב את הגטו בלי רשיון,כי מי שנתפס נורה במקום.

אחרי שהמקשרים הפולנים קבלו את מבוקשם,נקבע דום יציאה של הקבוצה הראשונה לפרטיזנים בתאריך 14.12/3/43.בחורים,בינהם אחי הצעיר,שלמה,בן 22 הגיעו לכפר בוקוביה ע"י קונוב,שהו במערות עד להתארגנות הסופית,לקראת המטרה. הצטרפות לפרטיזנים שהיו ביערות שוינטוקז'יסוע.

במועד שנקבע הופיעו הפולנים,ערכו טכס מרשים,השביעו את הבחורים שלנו לנאמנות לצבא הפולני שתו ודתקה והיה שמח.

הבחורים שלנו היו במצב רוח מרומם.סוף סוף,התגשם החלום, יוכלו לפעול נגד הנאצים.

בגמר הטכס,קבלנו פקודה להכנס למערות,להוציא את הציוד האישי ולהתכונן למשימה.

הבחורים מלאו את הפקודה.

לפתע התחילו הפולנים לירות ולהשליך רימונים לתוך המערות.

שנים עשר בחורים שלנו נהרגו,שנים נפצעו והעמידו פנים שמתו.

למחרת אותו היום הטרגי,היתה צריכה לצאת מהגטו קבוצה נוספת,בינהם גם אני.שלמה צוויגמן אחד הפצועים,הצליח להגיע לגטו ולספר כל מה שקרה.הקבוצה השניה כבר לא עזבה את הגטו.

הפולנים זיכו לקבוצה השניה.לא נלה בדעתם שמישהו מזקבוצה נשאר בחיים וחזר לגטו.

אחרי הטבח,הם נכנסו למערות וירו באלה שעוד פרפרו בחיים.שלמה צוויגמן נפצע בפה,לא איבד את ההכרה והעמיד פני מת.כך נשאר בחיים.

לאחר שהקבוצה השניה לא הגיעה,בהתאם לתכנית,באו הפולנים לגטו לברר מה הסיבה.אמרו להם,שכודע לנו על המזימה השפלה ובזה נותק הקשר אתם וחלום ההצטרפות לפרטיזנים נמוג.

הפולנים לא הסתפקו במה שכבר עשו.הם פנו לגסטפו וספרו שבגטו מתארגנות קבוצות פרטיזנים והמקשר שלהם הוא הצעיר,זה היה שמי בפולנית.

למחרת הופיע בגטו פטר,איש הגסטפו האימים ביותר בעיר.פנה לבחור בשם חיים בלומן ודרש ממנו בחושבו שהוא הקשר של הפרטיזנים,למזור את כל השמות.
בלומן לא ידע דבר,לא הוא היה המקשר.
המסכן נורה במקום.אני חושב שהוא היה הקורבן במקומי,באותו יום ברחתי מהגטו.
שלמה צוריגמן היגר לאמריקה ומת לפני שנים רבות.אחרי המלחמה יצרתי איתו קשר והוא כתב לי שועדת ניצולים מאוסטרובצה,ובעיקר לייביש רוזנבלט,מטפלים בהבאת שלושת הפולנים הרוצחים למשפט.הוא,צוריגמן,נקרא לקונסוליה הפולנית,בניו יורק,להעיד.
אני מסרתי עדות בקונסוליה הפולנית בתל-אביב.אז היו יחסים דיפלומטיים עם פולין.
לפי שנודע לנו,רצו הפולנים לטשטש את הענין,אבל הודות לעקשנותו של לייביש רוזנבלט ועורך דין נורבפט,שהיה בזמן הטרגדיה של הפרטיזנים בגטו אוסטרובצה,לא הצליחו לבטל את המשפט.הענין הגיע עד ללשכת שר המשפטים,שכה היו באותו זמן כמה יהודים קומוניסטים.
הצדק נעשה: בסוף שנת 1949 קבלו נובק ומולרסקי עונש מות,בלי אפשרות לערער.פז'ינסקי נדון ל15 שנות מאסר.
נתונים אלו הוצאו מהיומן,הנמצא ב"יד-ושם",שנכתב כעצם ימי השואה.

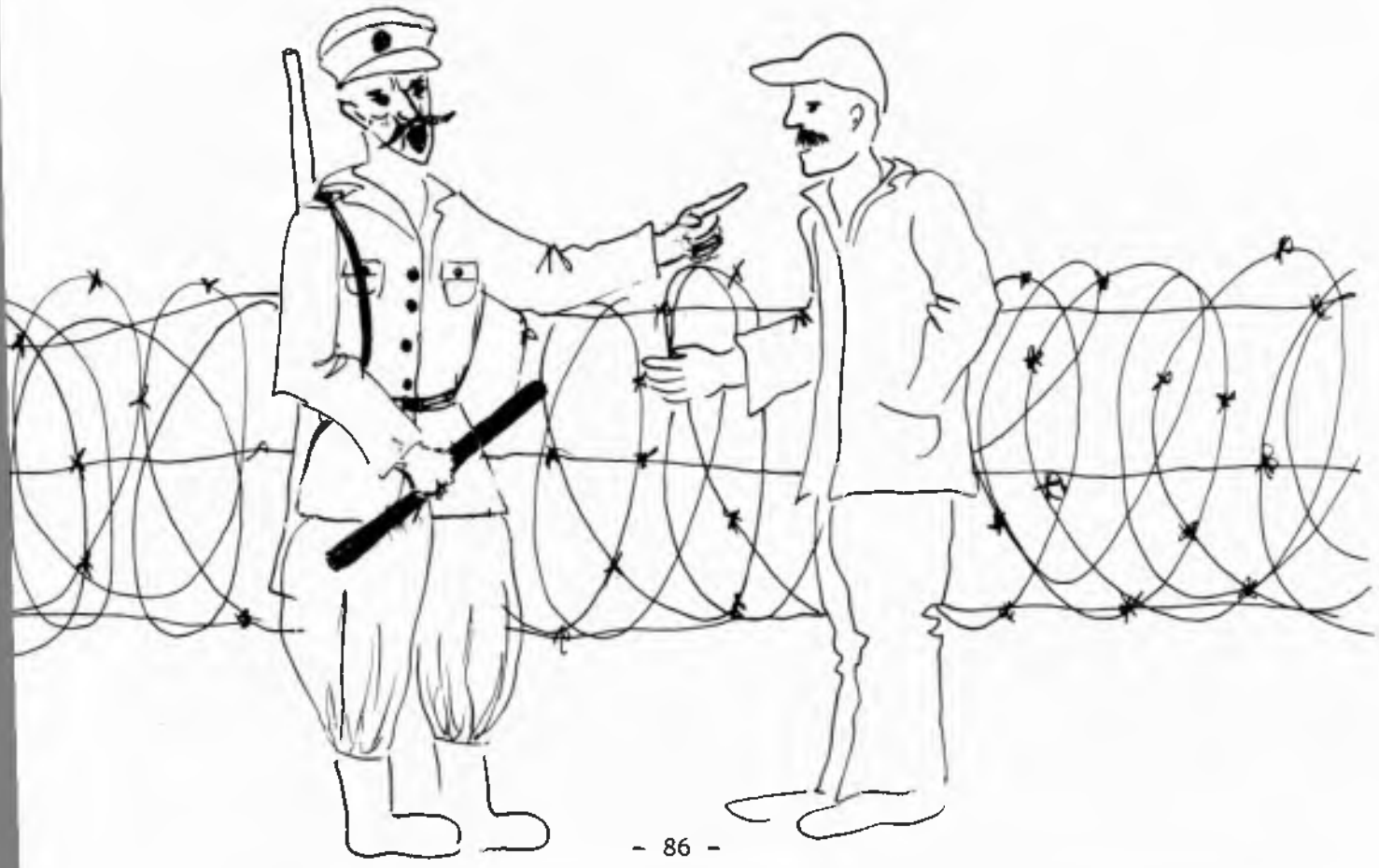

"קידוש השם" באוסטרובצה: יהושע אייבשיץ

(י' בטבת תש"ג,בו נרצח הרב' הקדוש מאוסטרובצה הי"ד)

"הכל מקטן עד גדול,כאן בעיר
יודעים זאת,אך איש מרעהו יסתיר,
ציפרים מצייצות,כל סוד שיח שוחות,
אך לא ברבי.קלילי הרוחות
שטים ברחובות,הנה פה,הנה שם,
יבקשו מה לומר,אך יעצרו לשונם...
יבואו,יימוגו בתכלת ידאו-
ידעו הכל לכם,אך לא תדעו.

לומר מה אסור בדיוק,ומה מותר-
תוכך כך הרבי,ככר שנתיים כאן גר
אין איש בעיר יודע זאת...יודעים
רק השמש,הרוחות,ציפרים ויהודים...
יגילו כולם,ומגיל מחשים,
מודים ל'השם" וברכה מלחשים
זה לזה,וכולם יברכו גם כולם
מאת הרב היושב בגבולם".

(השיר על הרבי מראדזין-יצחק כצנלסון)

כך מתאר מקונן השואה,המשורר יצחק כצנלסון הי"ד,את ההקרבה של אסירי הגיטאות, שהסתכנו והסתירו את רבניהם ומנהיגיהם הרוחניים,למרות הסכנה שארבה להם מצד הקלגסים הנאציים שחיפשו בקדחתנות מתמדת אחרי המנהיגים הרוחניים,ומסתיריהם, כדי לרצחם.

בתקופה זו של ליקוי-המאורות,גדלה השפעתם המוסרית של חכמי ישראל,בזכות דוגמתם האישית.כולם-גם אנשים לא דתיים-חשים צורך לחסות בצילם,כפי שמגדיר זאת כצנלסון:

"וכמו כל ימיו,הרבי כאן שוכן...
חיים בזכותו,שמו בחשאי יפואר,
יודעים זאת ואיש אינו יודע דבר"

לא היה זה קל כל עיקר להסתיר את הרבי ר' יחזקאל'ה מאוסטרובצה הי"ד,משך תקופה של שלוש שנים.רגיל היה הרבי להתפלל וללמוד בקולי קולו,ומדרכו זו לא סטה גם בימי החורבן.

דומני שאת ההתנהגות המוסרית המופלאה של יהודי אוסטרובצה,יש לזקוף לקשר ההדוק ביניהם לבין רבם הקדוש והשפעתו על עדתו על השקפת עולמו של הרבי אפשר ללמוד מן הדוגמאות:

"דוד אפלבוים סיפר:פעם ביקש הרבי-בהיותו מוסתר בבונקר,בצוזמיר-להביא לו קצת מים,דוד סיכן את חייו והביא לרבי לגימת מים.הרבי ברך את דוד ואימץ לו שיזכה להידות כיון "שארית הפליטה"...זו הפעם הראשונה בה שמע את הביטוי הזה ",או במקרה קיצוני אחר.כאשר אפסה כל תקווה להצלת יהודי אוסטרובצה (ויהדות פולין בכלל)המשיך הרבי להתפלל לישועת השם,ואמר:"גם אם גזר-דינה של יהדות פולין נחתם-מתפלל אני לשלומה של יהדות התפוצות,יהודי ארץ ישראל ואמריקה". כך יכול לנהוג,רק אדם קדוש ומורם מעם,בדרך זו רצה הרבי להחדיר בלב עדתו את האחריות לחיי הזולת מחד,ואת התקווה להצלה,גם כשאין כל סיכוי ראוי לכך.

על הקהילה הקדושה אוסטרובצה ניתן לומר-כפי שהדבר משתקף מתוך ספר ה"יזכור" שלה-שכל העדה כולה,כמעט,עמדה במבחן הקשה שלה,הן במה שמכנים "קידוש השם"והן בבחינת "קידוש החיים ".

אליעזר לנגר מאפש:"כבר בהיותו בגיטו צוזמיר,כאשר ראינו בעליל את המצב נואש,הסתכן אבי,ע"ה,ובמאמצים רבים הצליח להגיע ולהשתדל אצל החשמן הנוצרי,שיסתיר את הרבי מאוסטרובצה זצ"ל.החשמן הסכים להסתירו עד לאחר המלחמה.אולם הרבי,ברוב צדקתו לא הסכים לכך,לעזוב את העדה ולהציל את עצמו.

מספר אריה ז'בנר: בצריף שבמחנה,בצ'סטחנוב,היה דחוס מאוד.כאשר כל האסירים רבצו על הדרגשים,בלילה,חסר היה אויר לנשימה,ממש.רק שביב אור אחד הבזיק בצריף היסורים.היה זה בליל השבת.באמצע,בין שורות הדרגשים הצפופים עד להחריד,עמד שולחן בלתי מהוקצע,כמו אצל המלמד ב"חדר". לאחר העבודה המפרכת,באו והתיישבו-בכל ליל שבת,כאשר יתר האסירים כבר היו שקועים בתרדמה כבדה-יהודים אחדים ליד אותו שולחן,ולאור עששית קטנה ערכו את"סעודת השבת".עזרו להם בכך כמה נשים צדקניות, שסיכנו את חייהן כדי להמשיך במסורת של קדושת השבת,שלא תישכח,חלילה,מסורת של קדושת השבת בישראל.

היתה זו אוירה מלאת יראת-כבוד.תוך כדי כרסום פירור הלחם משחור,פיזמו היהודים וזימרו בלחש-קול את זמירות השבת.זימרו ושפתותיהם נעו,אולי תגיע זמרתם "למעלה".

הרבי מתכונן לקידוש-השם

הרבי שהרגיש שהגיעה שעתו,טבל במקווה,לאחר שהבקיע את מעטה הקרח,התחיל להתפלל בזכות בני-עדתו הנרדפים.בבית הקהילה,שם נמצא הרבי-למרות העוצר-התאספו יהודים רבים ואמרו תהילים.אותו הלילה לא עצמו עין יהודי צורזמיר, הירבו בתפילה וביקשו רחמים. משעלה השחר (י' בטבת תש"ג)כבש הרבי "קיטל" לכן והתפלל,אמר "סליחות","על חטא" וכל העדה בכתה עמו בכי מר.

בדיוק בשעה תשע,בא המרצח בראון מלווה המון רוצחים נאציים.ואז יצאו מן הקהל עשרים יהודים והתנדבו למסור חייהם תמורת חייו הקדושים של הרבי.

בראון פרץ בצחוק ואמר:"טוב מאוד,בקשתכם תתמלא,יחד עם הרבי גם אתם תמותו!" מיד פקד הנאצי בראון את עשרים המתנדבים,העמיד את הרבי הקדוש אל הקיר וירה בו,תוך שהרבי הספיק לצעוק בעוז ובגאון:"שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד!" ונשמתו הטהורה יצאה ב"אחד ".

עם השחרור/מרשע ז'בנר

מאז שחרורי אני כאחוזת אטוק הדורש ממני כתבי וספרי!כדי שזכרונותיך לא ירדו לשמיון.לו רק ידעתי במה להתחיל.

אני מלאה כרימון וכל שנותי אני פה ושם מזעזת,כותבת ומפזרת את זכרונותי ולא יודעת מה קדם למה:לידתי הטבעית מרחם אמי או לידתי המחודשת בברגן בלזן אחרי שחרורי? נותרתי אחת ויחידה-מכל ידידי וקרובי מבלי לדעת מה קרה להם ואם בכלל קיים נדיין עולם כלשהו,ואם כן,מהם היצורים המאכלסים עולם זה.

אני כל כך חלשה:גוף מצומק של נערה עזובה לנפשה ללא בגד לגופה,גוף האכול ומכורסה פצעים מהכינים,נערה שאין בכוחה ללכת ורק בקושי רב מושכת את רגליה וכל מי שהיא פוגשת,שואלת ללא מילים האם זה באמת ? השתחררנו ? ואלה היותר חזקים מביטים עלי ברחמנות:מסכנה,יצאה מדעתה,הלא מסביב חיילים אנגלים,אנחנו חופשיים !ואני,לא הרגשתי שמחה או התעוררות.האם כך תארתי לי את שחרורי? ירושבת בצריף על הריצפה כמו קודם.מצפה או לא מצפה לחייל המשחרר.

החיילים המשחררים משתדלים מאוד להתרחק מגדר הכריות המשרנות המנסות להדחק אליהם בכל כוחם.והידיים מורמות בעקה אחת גדולה:" לשתות!".והחיילים בשלהם:"בבקשה, תהיו קצת הגיוניים ומנומסים ".

מנומסים ? כמה מצחיק לדרוש מאיתנו נימוס...

מספר ימים לפני השחרור ראינו כבר סימנים של הגאולה הקרבה ובאה.לא התקיימו "אפעלום"(מיפקד),לא ראו את ה"לאגער פירער" ולא היה בכלל אוכל ומים.דעכנו מיום ליום.

אני נזכרת שרוזי אמרה לי שנעבור לצד השני של המסדרון,בבלוק שלה ההולנדריות,כי שם היה יותר מקום לישר את הרגליים.שכבנו שם בין דמויות שאת שמותיהן לא ידענו ואת עברן בודאי שלא,כי אז כבר לא היה כוח ורצון לדבר ולספר.

רגע אחד של אושר וסיפוק זכור לי היטב ימים מעטים לאחר שחרורי,ואז כבר יכולתי לשבת לפני הבלוק,ראיתי משאית מתקרבת ובה חיילים אנגלים.הם ירדו מן המשאית עם קבוצה של שבויים גרמנים והכריחו אותם לבצע דברים.נחמה פורתא אחזה בי למראה החיילים הגרמנים הנשמעים לחיילים האנגלים המצווים עליהם לעשות דברים בניגד רצונם.

כמה עצוב שזהו הזכרון המשמח היחיד הזכור לי מיום שחרורי.

חסיד אומות העולם-קטע מכתב ששלחה הניה סילמן ל"יד ושם"

הנני מבקשת לשגל בבקשתי להכיר את מר מלקביץ הניו תושב פולין כאחד מחסידי אומות העולם מאחר שבמלחמת העולם השניה הוא הציל חמישה יהודים מצרות.

כשפרצה המלחמה הייתי בת 19 ולמדתי בבית-יעקב.הגרמנים הגיעו לאוסטרובצה בספטמבר 1939-הם הרגו יהודים רבים וכדרכם התעללו בכל האוכלוסיה המקומית-החרימו את כל מקלטי הרדיו וכלי הנשק שהיו בידי בני-העיר.

למרות המצב הכלכלי הקשה ששרר בעירנו,בביתנו היה תמיד מזון מאחר שאבי היה סוחר תבואה גדול והיה בקשרי מסחר עם בני האצולה הפולנית והיה לנו מחסן מזון בבית.

לארבעת אחי ואני הורי למקום עבודה תחת פקוח גרמני.אבי לא היה יכול להמשיך לעסוק במסחר בגלל היותו בעל זקן,דבר שהיווה סכנה לשלומו אם יפול בידי הגרמנים.בחורף 1941 תפסו הגרמנים את אבי ומרטו לו את שערות זקנו.כשחזר הביתה-איש מבני המשפחה לא זיהה אותו והיינו בטוחים שמדובר באחד מקבצני העיר שבא לבקש נדבה.

ב-28.4.42 היתה אקציה של הגרמנים בעיר.אבי נעצר ונלקח למגה הגסטפו.באותו לילה נרצחו שלושים ושלשה גברים וארבע נשים אבי היה הקורבן הראשון.

כפי שציינתי קודם-אבי היה סוחר תבואה גדול והיתה לנו טחנת קמח בסטוקוב(כ-15 ק"מ מאוסטרובצה).טחנת הקמח הופעלה ע"י גוי בשם מלקביץ' ולו שלושה בנים ובת.אחד הבנים היה הניו.

ערב הגירוש הראשון בנובמבר 1942 בא הניו עם אחיו הבכור וניסו להשפיע על משפחתי לעזוב את העיר בעזרתם: את אמי רצו להלביש כגויה ולהשכיב אותה בקרון כאילו היתה איכרה חולה,אך אמי סרבה בתוקף כי לא היתה מוכנה לנסוע בשבת ואני לא הייתי מוכנה לעזוב את אמי.

בגירוש-אספו את כל היהודים בכיכר השוק והגרמנים לקחו אז את אמי,את אחותי,את בעלה ואת ילדתם,את אחי הבכור עם אישתו ותשעת ילדיהם ושני אחים נוספים שלי,ליעד בלתי ידוע אז-כנראה מחנה השמדה בטרבלינקה.

מכל המשפחה נותרנו בחיים רק אחי ואני,כי לא היה מקום עבודה מיוחד מטעם הגרמנים ונשלח לעבוד לסטרחוביץ,בכיח"ר גדול לפלדה.אני-במהומה שקמה בכיכר הצלחתי לברוח.

שכועיים מהגירוש נודע להניו שאני נמצאת בבודזחוב(מרחק כ-12 ק"מ מביתו)והוא הגיע לשם באופניים והכיא לי כיכר לחם,חמאה,וקפה ושאל אותי על מצבי.

סיפרתי לו שמצבי בכי רע ואני נמצאת במקום באופן בלתי לגלי ואז בו במקום זרא הציע לי להוציאני מהמחנה ולהסתיר אותי ביער בקרבת ביתו. הרכיב אותי על אופניו מיד,מכיוון שמאילא הייתי חסרת כל ולא היו לי חפצים לאסוף.כשהגענו ליער- הוא השאיר אותי שם לבד,הלך לביתו והביא לי בגדים חמים ואוכל וכל הזמן דאג להרגיענו שלא יאונה לי רע מצידו,כי הוא ידע שאני בת למשפחה דתית מאוד.
נשארתי ביער כשבוע ימים כשהניו דאג לבוא אלי מדי לילה עם אוכל,אך אני לא יכולתי לשאת יותר את הפחד ואת הבדידות וביקשתי ממנו להחזיר אותי למחנה העבודה.
הוא כיבד את רצוני וכשהגענו לשער המחנה דאג קודם לבדוק בעצמו אם השטח פנוי כדי שאוכל להתגנב פנימה.לאחר מכן,מדי שבועיים היה מופיע במחנה והביא לי אוכל.
בסוף דצמבר 1942 שמעתי שאחי ברח מסטרחוביץ לגיטו של אוסטרובצה(הוא לא ידע שאני בחיים),אז גם אני ברחתי מבודזחוב לאוסטרובצה ושם פגשתי אותו.
בינואר 1943 היה הגירוש השני-עם חיסולו של הגטו נשלחנו לצ'סטוצ'יצה.שלחו את אחי ואותי לעבוד בבית-חרושת ללבנים מרחק 4 ק"מ מצ'סטוצ'יצה - שם היינו כבר שניהו "עובדים חוקיים ".
הניו הצליח לברר היכן אנו נמצאים ומדי שבוע-שבועיים היה בא לבקרנו עם אוכל והיה מוסר לנו ידיעות פוליטיות כגון על הפלישה הרוסית והתקדמותם בפולין.
כך עברה שנה כשלקראת סוף הניו ניסה לשכנע אותנו שנברח מהמחנה ונסתתר כי הרוסים כבר נמצאים בסנדומיאז',והיה חשש שהגרמנים יחסלו את כל היהודים לפני שהרוסים יגיעו.
באותה תקופה חברתי,אחיה ואני שקלנו שנברח ביחד ונסתתר.הניו מצא מקום מסתור בעבור ארבעתנו.ביום המיועד לבריחה(באמצע מאי 1944)הניו חתך את גדר התיל במקום שסוכם איתו מראש והרכיב אותנו אחד אחרי השני על אופניו והחביא אותנו ביער.
התחבאנו בבית איכר כשלושה חודשים-כשבלילה היה האיכר דואג לנו לאכול והניו בא מדי פעם לראותנו.
לאחר שלושת החודשים חשבו בעלי הבית שהגרמנים כילו אותנו(חייל גרמני הסתכל בתום לב על הגג שם עמד פסל של הקדושה)ומכיוון שחרדו לחייהם-גירשו אותנו באותו לילה.
אחי הלך לחפש את הניו והוא דאג למקום מסתור חדש,לא הרחק מביתו,בביתה של גויה מבוגרת.
אצל הגויה הזקנה היינו כחודשיים וחצי,בעליית הגג,כשהניו נמצא איתנו כמעט כל הזמן

והוא זה שדואג לכל צרכנו.אך הזקנה לא יכלה לעמוד במתח הנפשי הכרוך בהסתרתנו למרות שהיתה טובה מאוד אלינו,דרשה שנעזוב את ביתה.

שוב הלכנו ליער.הניו חיפש מקום מסתור חדש בכפר קז'מירנקיס ומצא נדי שהסכים להחביא אותנו בבור שחפר באדמה לחמשתנו.לאחר שבוע הודיעו לפתע שמונה חיילים גרמנים והרביצו לבעלי הבית שימזרו את היהודים שברשותם.החיילים הגרמנים תקעו את כידונייהם באדמה כדי לבדוק אם האדמה חלולה.בעלי הבית עמדו בגבורה כמבות והכחישו בתוקף שיש אצלם יהודים.

בערב נאלצנו לעזוב את המקום ושוב פנינו ליער.הניו ואחי הלכו לחפש מקום מסתור חדש בכפר דמבובה,שם היה לנו מכר והוא הסכים לקבל אותנו.חמשתנו ישכנו שבועיים ברפת כשכל מזוננו הוא חלב שהביאו לנו בחצות.

משך השבועיים האלה הניו והמכר חצרו בור על יד הרפת בעבור חמשתנו ושם היינו כחודשיים וחצי עד ששוחררנו ע"י הרוסים ב-15.1.45.

משך כל אותו זמן הלך הניו העירה ודאג שוב לכל מחסורנו ושמר עלינו מכל פגיעה ובורר שסיכן את חייו יום יום בעבורנו.

חסידי אומות עולם.

YAD VASHEM
MARTYRS' AND HEROES'
REMEMBRANCE AUTHORITY
JERUSALEM

ירושלים, ז' בניסן תשמ"ו
25 באפריל 1986

לכבוד
גב' הניה סילמן
רחוב משה שרת 29
62 199 חל-אביב

ג.נ.,

הנדון: הניו מלקאניץ - פולין (3396)

הננו שמחים להביא לידיעתך, שהוועדה לציון
חסידי אומות העולם החליטה, בישיבתה מיום 8.4.86
להעניק לנ"ל - אות הוקרה הגבוה ביותר, מדליה עם
זכות נטיעת עץ.

בכבוד רב,

ע"ד מרדכי פלדיאל
מנהל מדור לחסידי אומות העולם

SALIM HAS HAZIKARON, CABLES: YAD VASHIM, P.O.B. 3477 ת.ד. TEL. 531383 טל. ירושלים הר הזיכרון טברקים: יד ושם

ילדתי שניצלה
ואחותי פעילת המחתרת שנרצחה.

בל"ג בעומר,שנת 1939 נישאתי ליחזקאל שורץ.כאשר פרצה המלחמה מספר חודשים מאוחר יותר,גרנו בגבול פולין-גרמניה על יד העיר קטוביץ.בראשון לספטמבר 1939 פלשו הנאצים לפולין וגרשו את יהודי האזור.עזבנו את ביתנו החדש,הייתי בהריון באותו זמן,והתחלנו לנדוד. עבר עלינו שבוע של זוועות.את "ליל הבדולח " הנורא עברנו בעיירה בנד ין, חזינו בהרג ובשריפת בתי כנסת ובתי יהודים.הגענו לקצה השני של פולין.לעיר מולדתי ולהורי. שמחתי להיות בעת צרה אשר כזו ביחד עם משפחתי.בפברואר 1940 נולדה בתי-רות.השמחה לא ארכה זמן רב,התחלו רדיפות הריגות וסחיטת דמי כופר נפש אשר היו למעשה של יום-יום.בעיר הוקם גיטו וכל יהודי העיר הוכנסו אליו.

בשנת 1942 על מנת לנסות ולהציל את ילדתי ואותי נמלטנו מן הגיטו מצוידים בתעודות זהות מזויפות ונסענו לבירה-לוורשה.לאחר מספר חודשים התגלינו ברחוב על ידי פולנים אשר הסגירו אותנו לנאצים.נאסרנו והושמנו בבית הסוהר "פאביאק ".למזלי נותר עמי סכום כסף זעום ומספר תכשיטים ותמורת שוחד הצלחנו לחמוק מבית הכלא.נדדנו שוב,אני ובתי בת השנתיים מעיר לעיר כשאנו חסרות כל.והגענו לעיר סאמבור.שם הצלחתי לפגוש שוב את בעלי אשר הסתתר אצל משפחה פולנית. שוב התגלינו על ידי המשטרה הפולנית ונאסרנו,הפעם יחד עם בעלי.לאחר שבועיים של סבל הועברנו לגיטו סאמבור ואנו חסרי כל.

ואז אירע הנס. משפחת בעלי שלחה אלינו אדם פולני נוצרי אשר הביא עמו מזודה רבת בגדים ומעט כסף.אדם זה אשר הופיע כמלאך מן השמים העניק לנו את המתנה היקרה מכל;בסכנו את חייו,בשעת לילה גשומה לאחר תחילת העוצר,הוא חדר אל הגיטו,נטל עמו את ילדתי ונסע עמה להוריו הישישים אשר גרו בכפר קמפנו שעל יד פוזנן. להם סיפר כי זו בתו שנולדה לו מחוץ לנישואים וכך היא גודלה על ידם כנוצריה עד תום המלחמה.שמו של חסיד אומות עולם זה הוא אלויזה פלבה ושנים רבות לאחר מכן,ב-1978 גמלה לו מדינתנו על מעשה זה,ומעשים מופלאים רבים אשר עשה,בנטעה עץ על שמו ביער חסידי אומות העולם אשר ב"יד-ושם".

מציאת מחסה בטוח לילדתי הביאה למפנה גורלי עבורנו. דבר זה איפשר לנו בזמן ה"אקציות" והגירושים,אשר בוצעו בגיטו,להימלט.מצאתי את עצמי מחוץ לגיטו,בבונקר תת קרקעי אשר נחפר מתחת למרתף הבית של פולני,שופט בגימלאות אשר איפשר לשבעה אנשים להסתתר.בונקר זה אשר ראוי יותר לכינוי מאורה נחפר מתחת ליסודות הבית,גובהו היה כמטר וחצי ובמקום זה הסתתרנו במשך שנה וחודשיים.ללא אור יום,ללא מים,וללא כל תנאים אנושיים אחרים.

בימים הראשונים פולני אחד,מכר של בעל הבית,נהג להביא לנו אוכל כדי להחיות נפשותינו.
אך הוא נתפס ועונה אבל לא הסגיר את סודם ונשלח לאושוויץ.
בלית ברירה נאלצנו לצאת מן המחבוא,בלילות,על מנת להביא אוכל.הסכנה היתה עצומה אך
הרעב הגדול אילץ אותנו לסכן את נפשותינו ולצאת.
צחוק הגורל היה כי בבית זה,שמתחתיו הסתתרנו,נפתחה מפקדה של הגסטפו הגרמני.ההשמדה
הטוטלית.ארבה לנו מגבר לקיר.הפולני הקדוש,בעל הבית,שמר את סודנו כל הזמן מבלי לבקש
מאיתנו לעזוב.ובכך סיכן לא רק את חייו אלא את חיי כל בני משפחתו,אשר היו מוצאים להורג
ללא שפק במקרה של גלוי.אחד המתחבאים,בחור בן 17 בשם נאדיאן,אשר גם אביו היה בין
המסתתרים,נתפס בשעה שיצא להביא אוכל,הוא ענה עד מוות ולא גילה את מקום המחבוא.
אני הצלחתי ליצור קשר עם פולנים אחרים שחמלו עלינו ונתנו לי מדי פעם מעט אוכל כדי
שנוכל להחזיק מעמד.כך נמשך הסיוט שנה וחדשיים ללא קרן אור,על אדמה רטובה בין רמשים,
ובין עכברים.חולים ופגועים היינו בגוף ובנפש.
בשנת 1944 הגיעו הרוסים ושחררו את האיזור.
בתחילת 1945 הגעתי שוב אל העיר לובלין שם פגשתי את אחותי הצעירה פייגה והיא אשר סיפרה
לי את אשר עבר עליה ועל שאר בני משפחתי כל אותו זמן.אחותי היתה נערה יפת תואר וחריפת
שכל,בוגרת בית ספר תיכון.לאחר סיום לימודיה נכנסה לעבוד בבית החרושת של ההורים.
עם פרוץ המלחמה,ולאחר כיבוש פולין,השתלטו הנאצים על בית החרושת ומינו לו מנהל פולני
ממוצא ארי בשם קשמינסקי.אדם זה הוא אשר שלח את אבי ואת שאר בני המשפחה אל מותם בשנת
1943,שנה לאחר שאמי נשלחה למחנה ההשמדה טרבלינקה שם נרצחה.עם השתלטות הגרמנים על עירנו
נמלטה אחותי,בסיוע תעודות מזויפות,כפולניה בשם פליציה קביאטקובסקה לעיר הבירה ורשה.
עד מהרה היא הצטרפה למחתרת האנטי-נאצית הפולנית ופעלה בה תוך שימוש בשם כיסוי "גניה".
עמה היה גם בעלה אנטוש מקונין שלא הצליח להשיג תעודות מזויפות והיא הסתירה אותו.
לאחר תקופה קצרה בהיותם ברחוב הם זוהו על ידי פולנים אשר התנפלו על בעלה חטפוהו ורצחוהו.
היא עצמה הצליחה להימלט.גם לאחר מאורע זה המשיכה בפעילות מחתרתית,פעילות זו כללה הפצת
חומר מחתרתי,כבלדרית בשרות המחתרת,הברחה והסתרת כלי נשק.את הפעילות הזו ניהלה תוך כדי
עבודה מסווה כרוכלת וכמוכרת סיגריות בכיכר שלושת הצלבים בוורשה ביחד עם שאר אנשי המחתרת
שפעילותם התפרסמה לאחר מכן בספר הידוע "מוכרי הסיגריות מככר שלושת הצלבים".יחד עמה היו
לוחמי מחתרת נודעים כ"בולסלס","יז'י" ו"אנטק " שהיה מפקד החבורה ואף זיכה אותה לאחר
המלחמה בתעודת הוקרה והערכה על כך.אנשי המחתרת שהיו פולנים ידעו על דבר היותה יהודיה.

אחותי זכתה לראות בסיום המלחמה ובנפילת הנאצים.היא זכתה לכבוד ולהערכה על התפקיד שמלאה ומונתה להיות מזכירתו של ראש ממשלת המעבר הפולנית.היא אף הומלצה ע"י חבריה ומפקדיה לתפקיד מפתח בארגון המודיעין הפולני שהוקם לאחר המלחמה.

אך הגורל תיתע בה. חדשים ספורים לאחר סיום המלחמה ולאחר שנפגשנו בלובלין,נסענו אחותי ואני לעיר מולדתנו אוסטרובצה כדי לבדוק מי ומה שרד.לאחר מספר ימים של שהות בעיירה חזרתי לוורשה,כדי לחפש את בתי.באותו לילה התנפלו תושבים פולנים על קבוצת היהודים שחזרו ורצחו אותם באכזריות.הם עשו זאת כי חששו שיאלצו להחזיר את הרכוש עליו השתלטו בזמן המלחמה,לשרידי המשפחות שנצלו.

בין הנרצחים היו בנוסף לאחותי, בני משפחת רוזנברג,הלה שפיגל,הרשל זילברברג ואחרים.

אחד הניצולים מהתקפה זו שהעמיד פני מת,ובכך מילט את נפשו,העיד מאוחר יותר במשפט הרוצחים שחלקם הוצא להורג.

גריפל גוטה

שבח והודיה.

"ונתתי להם יד ושם אשר לא יכרת..."

לנספים, לניצולים, למצילים...

הבת שניצלה.

נטיעת עץ על שם חסיד אומות עולם.

באוהל "יד-ושם".

בשליחות ובאין גמול

פייציה קרונגולד
שנרצחה בשנת 1945
אחרי המלחמה
באוסטרובצה.

RZECZPOSPOLITA POLSKA
MINISTERSTWO
INFORMACJI I PROPAGANDY

Zaświadczenie

פלייציה בשליחות ממשלת פולין –
"נא להושיט לה כל עזרה
אפשרית..."

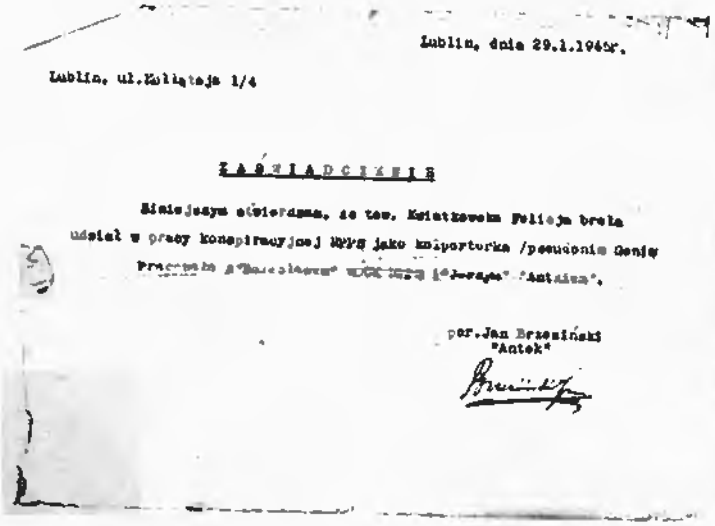

Lublin, dnia 29.1.1945r.

Lublin, ul.Kilińskiego 1/4

ZAŚWIADCZENIE

Niniejszym oświadczamy, że tow. Kwiatkowska Felicja brała udział w pracy konspiracyjnej WRN jako kolporterka /pseudonim Genia

per.Jan Brzeziński
"Antek"

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Biuro Prezydialne Rady Ministrów
Nr. 1024

פלייציה נסעת לעיר וורשה עפ"י
פקודת בא כוחה של הממשלה
הפולנית.

פליציה היתה פעילה במחתרת
האנטי-נאצית מטעם ממשלת פולין.

זאב ליכטנזון / אֲנַחְנוּ עַמָּם..

כְּבָר אֵין פֹּה דָּם.
הוּא הָיָה
גֵּאֶה וְאָדֹם,
אַךְ בַּאֲדָמָה נִבְלַע-
וְנָדַם.

"אֵין כְּבָר עָם".
"אָפַס דָּם יְהוּדִי,
תָּם"!

-כָּךְ אָמְרוּ,
זֹאת חָפְצוּ,
כֹּל כֹּחָם אִמְצוּ-
וְטָעוּ.

כִּי הִנֵּה כָּאן,
דּוֹמֶם נִצָּבִים
נִצָּרִים.

וְסוֹעֵר דָּמָם,
וְזוֹעֵק לָכֶם:
"הַסְּבֵכָת וּשְׁמַע, עוֹלָם!
אֲנַחְנוּ עַמָּם,
דָּמֵנוּ דָּמָם,
צַעֲדֵנוּ לָעַד לֹא
יִתָּם"!

אחרי...

פגישה ראשונה עם יקירים.

זוי סר דצבא/ ההולנות 1945

עוד מלקקים פצעים בלחש — מפגש ראשון ביום השנה הראשון שלאחר האסון.

בזכירה סוד הגאולה.

מצבת אחים
בסנדומיץ
(ליד אוסטרובצה).

וביום הזכרון, ב' מרחשון
ליד המצבה שהקימו
לזכרון עולם.

נחום ולרשטיין מספר: " מתי החלטתי לעזוב הגולה ולעלות לישראל "

היה זה באחד מימי החורף בשנת 1929. הייתי אז בן 15, למדתי כבר בישיבת "תורה ותלמוד", אחרי שסיימתי בית-ספר דתי של המזרחי.

באותה תקופה הייתי פעיל בתנועת נוער דתית ציונית בשם "השומר הדתי " (כמו בארץ "בני-עקיבא "), שהייתי בין מיסדיה.

החינוך וההדרכה בתנועה זו, היו כמובן ברוח הציונות הדתית, לקראת עליה לארץ. חיי היהודים בפולין-וכמובן גם באוסטרובצה-היו קשים מאוד. האוכלוסיה הפולנית הנוצרית היתה ברובה אנטישמית ושונאי ישראל מובהקים. השלטון הפולני היה גם כן אנטי יהודי, ועשו הכל, להקשות על היהודים ולמרר את חייהם.

באוסטרובצה התרכזו היהודים בדרך כלל באזורים מאוכלסים ע"י יהודים, גם המסחר שהיה ברובו בידי יהודים היה מרוכז במרכז-העיר, ושם גם היה השוק העירוני. הגויים האנטישמיים התחילו אז להחרים את המסחר היהודי, בדרך כלל בעידוד השלטון, הפיצו כרוזים בין האוכלוסיה הנוצרית- "אל תקנו אצל יהודים "- ועל כל זאת הוסיפו השלטונות, בהכבדת עול המיסים, כך שחיי היהודים נעשו קשים ומרים יותר ויותר. באיזורים מסויימים, בעיר, פחדו היהודים לעבור אפילו בשעות היום, לעתים התנפלו על יהודים והיכום.

כך הרגשנו את הגלות, והיה זה מובן שהנוער היהודי, ובמיוחד הנוער הציוני, התחיל לפעול ולהתארגן לעזוב את הגולה ואת הגלות.

היתה הרגשה אצל רוב בני הנוער היהודי, במיוחד הציוני, כי החיים בפולין נעשים בלתי נסבלים לנו לצערנו גם בעית העליה לארץ ישראל לא היתה פשוטה וקלה. האנגלים שלטו אז בארץ והם הגבילו וצימצמו עלית יהודים. בכדי לעלות היו צריכים לקבל רשיון מיוחד סרטיפיקט-מהשלטון הבריטי ומכסת הסרטיפיקטים שנתקבלה היתה מועטה, ועל כל סרטיפיקט היו מועמדים רבים. המפלגות השונות, שהסרטיפיקטים חולקו ביניהן בהתאמה לגודלן ולמספר החברים בהן, התלבטו, איך ואת מי לזכות בזכות העליה.

אצלי אישית היתה בעיה מיוחדת שהכבידה על החלטתי לעליה. הייתי יתום מאבי ז"ל שנפטר בהיותי בן ארבע שנים ובן יחיד לאמי הי"ד. אמי כמובן לא קיבלה ברצון את שאיפתי והחלטתי לעזבה ולעלות, גם אצלי היתה מלחמה פנימית עם עצמי, איך עוזבים אמא לבד, אשה בודדה, וכמעט ויתרתי על הרעיון, אולם אז קרה משהו שהביאני להחלטה נחרצת-כמעט לשבועה לעזוב את העיר ואת פולין ולעלות לישראל ויהי מה.

היה זה ביום חורפי אחד, בחזרי מהלימוד בישיבה, התנפל עלי גוי שיכור. הגוי היכני מכות קשות, צעקתי ובכיתי, ומרבית היהודים פחדו לגשת לעזור לי. בקושי ברחתי פצוע וזב דם. אז נשבעתי-אני במדינת פולין הארורה לא אשאר, ובאין ברירה גם אמי הי"ד נתנה לי ברכתה לעלות, ואחרי מאמצים מרובים, פעילות תנועתית ועבודת הכשרה בקיבוץ הכשרה, זכיתי כעבור ארבע שנים לקבל רשיון עליה, ובשנת 1934 זכיתי להגיע לישראל.

ונחום הוסיף וסיפר לנו בעל-פה:

סיפרתי שאמי הי"ד נתנה ברכתה לעליה בלית ברירה.בתחילה התנגדה מאוד ואף פנתה לרבי וביקשה שיזמין אותי ל"דין תורה " על שהבן היחיד נוטש את אמו כדי לעלות לארץ רחוקה ומיוחלת.הרבי זימן אותי אליו,ולמרות שחרדתי מפניו והערצתיו ללא גבול נכנסתי ואמרתי: "רבי,באתי להפרד ממך". והרבי השיב: סע לשלום! ונתן ברכתו לנסיעה.

הי"ד-השם יקום דמה.

<u>בלודז' בחנות שעונים</u>/דודו ברק

קֶסֶם שְׁעוֹן הַפֶּסֶף בְּחַלּוֹן הָרַאֲוָה
הַשָּׁעוֹן אֲשֶׁר בַּפִּטְדָה וּבַבָּרֶקֶת
הָרָקוּעַ לַיִשׁ וְצִפּוֹר זָהָב בּוֹהֶקֶת
הַקָּלוּעַ פֶּרַח וְכַפְתּוֹר וְאַהֲבָה.

קֶסֶם שְׁעוֹן הַפֶּסֶף בְּחַלּוֹן הָרַאֲוָה
הַשָּׁעוֹן אֲשֶׁר נִצָּב קָשׁוּר בְּחוּט תִּפְאֶרֶת
עַל סוּפָה הִזְהִיר בְּתוֹר הָרוּחַ הַגּוֹבֶרֶת
עַל חַשְׁרַת עָבִים בִּשֵּׂר בַּשֶּׁמֶשׁ הַכֵּבָה.

וּבְהַבִּיטִי אֶל סַף הָאֹפֶק
וּבַהֲחִישִׁי אֶת דֹּם הַדֹּפֶק
הַשָּׁעוֹן לָחַשׁ: " הִנֵּה פָעֵת ".

וּבִשְׁמֹעַ קוֹל עֲנוֹת מִדֶּרֶךְ
וּבִבְקֹעַ וְלָלָה קוֹדֶרֶת
הַשָּׁעוֹן קָרָא לִי: "הַמָּלֵט ".

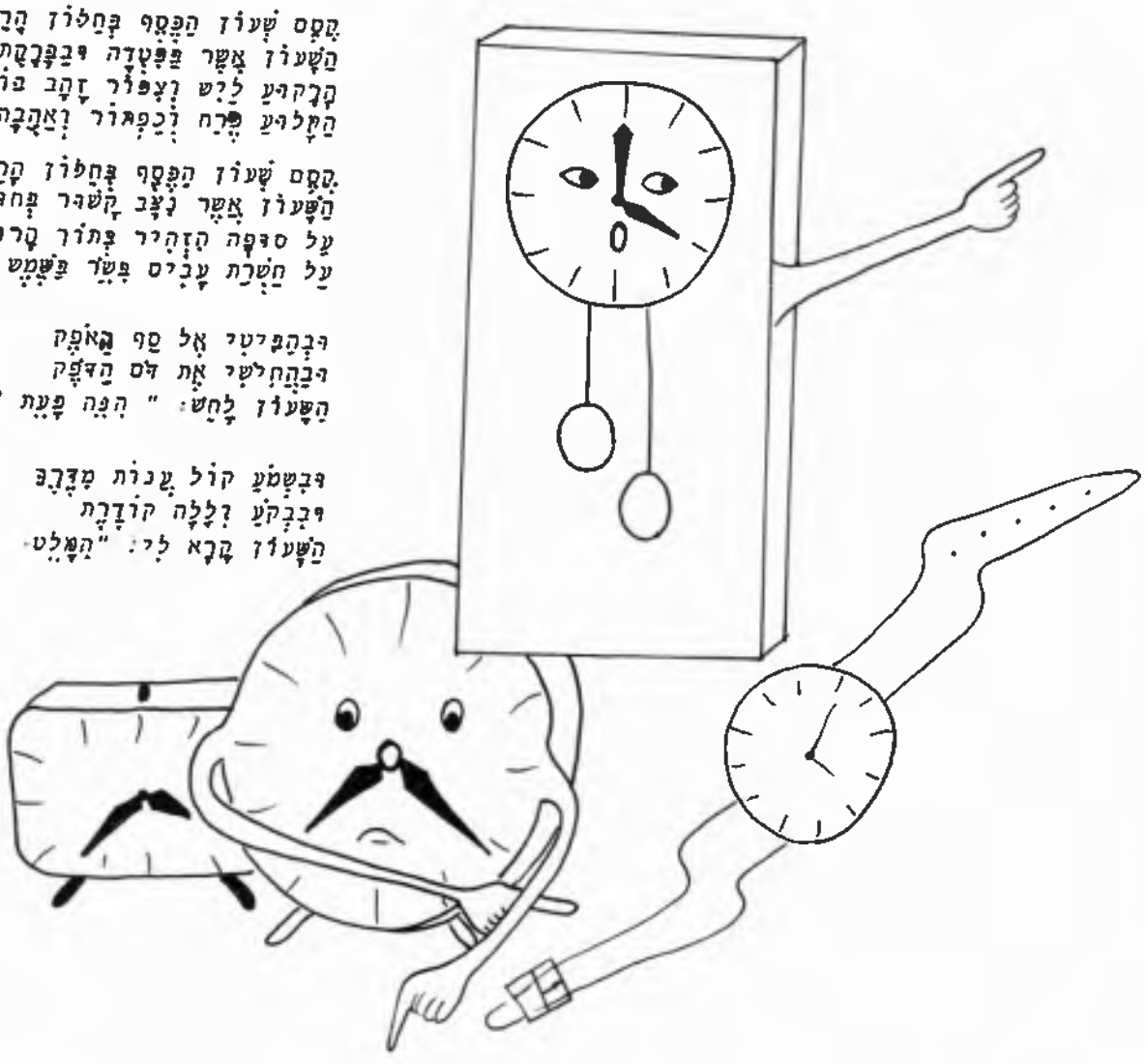

הכשרה

הלבבות נכונים
יש ללמוד את המלאכה
הכשרה לקבלת העולים.

" הנוער הציוני מעורר את היהודים לעליה "

זכרונות שמעלה משה בלייברג,אחד ממייסדי ומנהיגי-קבוצת אושה,בספר אוסטרובצה,תחת הכותרת "הנוער הציוני מעורר את היהודים לעליה ",ואלה דבריו:

שנת 1927 ואנו קבוצת צעירים בני 13-15,בוגרי בית-ספר מזרחי,המלאים הכרה ציונית שהחדירו בנו מוריכו.הגעגועים לארץ ישראל מוצאים את ביטויהם בשפה העברית שבה דיברנו ביניכו לבין עצמנו ובקריאה בכל חומר שהופיעה באותה התקופה בעברית-בשירה ובסיפור.בארץ שרר המשבר הגדול והירידה גברה מיום ליום. עלית "גרבסקי" נכשלה וגם בנית עירנו היו בין הירודים. סוחרים של ה"היוכע דאל" של השוק המפורסם-הוציאו את "דיבת הארץ". גם צעירים שעלו ארצה-רובם חזרו לעיר מיואשים וסגורים בתוכם ומצפונם נקפם על שלא ידעו לעמוד במבחן המשבר בארץ. כשהזדמנו לפעמים באולם הקן של "השומר הלאומי ". למדנו מהם את "שירי המשבר" (הו הר נעלים,תשרי סבא,בלוזים אנו). באוירה זאת קם "השומר הלאומי" שהיה כעבור זמן ל"הנוער הציוני ",ונעשה למקום שוקק חיים וערגה לעליה לארץ.

מוריכו ומחנכינו הרעיוניים

מוצא אני לנכון להזכיר את מוריכו ובני העיר השונים שהטביעו את חותמם עליכו והביאו בעקיפין להתארגנותכו ולהקמת קן תוסס שהקיף מאתיים בני-נוער ואשר השפיע לא מעט על שיכוני האוירה ששררה בנוער באותו זמן.

נזכר אני במוריכו אלתר יהודה ארליך ז"ל,שהיה אוסף חוג מצומצם של תלמידים ויוצא איתם עם שחר ליער של קונוב(קינעוועך וואלד) ושם היה מקריא באזככו את שירי ביאליק וטשרניחובסקי. עם עלותו ארצה,ואנו אז בני עשר-אחת עשרה,כאילו השאיר חלל וגדלה בנו הכמיהה אליו ולארץ. עקבנו אחרי דבריו שהיו מופיעים בחוברות לספרות ובגאווה סיפרנו ברבים שמוריכו מושך בעט סופרים.

אזכיר את המורה מ.י. פקר שבלהט דבריו ובשיריו המלהיבים הניח את היסוד למסגרת הארגונית בתוך כתלי בית-הספר בצורת קבוצת "החבר " וחילק לנו אפילו פנקסי חבר מודפסים ביד. קבוצה זו שימשה יסוד ל"השומר הלאומי " לעתיד.

גם המורה הדגולה גניה לוי ז"ל שעם כל הבדלי הדעות ששררו ביניכו-הטביעה בנו את השאיפה לחיי צדק ועבודה.

גם יהודי יקר כר' יהושע קופרמן ז"ל,איש המזרחי שידעכוהו כעובר לפני התיבה וברטט שמענו את ה"כל נדרי " שלו בליל הכיפורים.הוא השפיע לא מעט על דרכנו בעתיד.

בלענו שיחת יהודים ביך מנחה למעריב באולם המזרחי,כשהוא היה אומר בעיניו הכהות והיוקדות "אל יאוש,גם באמריקה היו ירודים",לפני עשרות שנים אבל אלה שנשארו שם -הם הרוקפלרים של היום.כיבא וידע מה שכיבא: המעטים מבני העיר שידעו להיאחז ולהשאר פה-השתרשו בארצנו וחיים חיי עם בריא בארצו.

ונחרתה בזכרוני תמונה מרהיבת עין בזמן "ההקפות " בשמחת-תורה בבית-התפילה "כלינת הצדק ". בראש ההקפה "עוזר דלים " צועד בגאווה אברהמיל' מלאך ז"ל,כשבידו האחת ספר תורה ובשניה דגל שמחת תורה שהוציאה לשכת הקרן הקיימת לישראל. אנו מצאנו בו סעד לכל פעולה ציונית בעיר.

<u>ראשוני העולים מארסטרובצה</u>

על סיפון האוניה החלטתי לכרוך את פעמי הראשונים בארץ לאותם הבודדים מבני עירנו שלא עזבו את הארץ: רציתי לראותם ולספר להם שיש דור המשך בעיר החושב כמותם.
הלכתי לבני עיר שלא הכרתים,כי בעלותם ארצה הייתי בן שמונה בלבד. נפגשתי עם יחיאל לוי ז"ל,איש גניגר ומסרתי לו פרישת שלום מבן-אחותו .עומד לפני איכר יהודי,רפתן במקצועו,ויחד עם זאת איש חינוך מובהק. והוא שמח על פגישתנו זו, והביע לי זאת ככל אשר הלכנו לאורכה ורוחבה של קבוצת גניגר,השוכנת בשבילי יער בלפור. הזכרתי לו מכתב שנשלח על-ידו לאביו האדוק,הרחוק מכל בעיות הארץ ושהגיע גם אלינו לקן באמצעות בן-אחותו,בו הוא סיפר על שנת בצורת ומכת עכברים שאכלו כל חלקה טובה בשדה -מילים פשוטות כתובות בעפרון על נייר פשוט אפור כאפר(כמו בשיר ידוע) ובשבילנו שימשו תורה שלמה על ידיעת הארץ.

ביקרתי בירושלים בביתו של שרגא פייבל מינצברג ז"ל. איזו שימחה ואילו חיבוקים של בני-עיר אחת שאינם מכירים זה את זה! זכרתי אותו בהיותי ילד,עת היה בא ל"לינת הצדק " לתפילת שבת. עתה פגשתי פייבל מינצברג אחר,העובד במפעלי ים-המלח בסדום,וחוזר לירושלים רק מערב שבת לערב שבת ונעשה דובר ציבור הפועלים בים-המלח, בסוף ימיו-פעיל בין ציבור הפועלים בתל-אביב.

ואחרון אחרון חביב-אליעזר הלוי ז"ל.איש קבוצת גבע,הקשיש שבחברותא.היה מנהיג הציונים בעירנו ומנהל חשבונות ידוע-שנטש הכל ועלה ארצה.באותו יום כשבאתי לבקרו-גמר תורנותו באפיית לחם.יצא איתי בעגלה משוכה על ידי זוג סוסים לקצור תירס ירוק לרפת.התעניין בכל הנעשה בעיר מולדתו.איש בעל דעות מתקדמות-הוזה וחוזה. הוא השאיר עלי רושם בל ימחה בצעדי הראשונים בארץ.
קיבוץ "המפלס" בכפר-סבא היה קיבוצם של עולי עירנו מ"הנוער הציוני ". היו ימים שישבנו יחד כתריסר בני-עיר שראו בקיבוץ המשך טבעי של חיינו. עם הזמן נתפרדה החבילה וכל אחד מצא את דרכו בחיים,אבל כל אחד שמר על היעד שלמענו הגיע ארצה. מוצא אני לנכון,במעמד זה,להזכיר שניים שאינם בחיים.
שמואל וגנר ז"ל,מפעילי הקן ובהנהלתה אחרי עלית הראשונים. אחרי בואו לארץ באנית מעפילים "אסימו " היה שנים חבר קבוצת אושה. במלחמת העולם השניה שירת כחייל ב"בריגדה היהודית " ונפגש עם שארית הפליטה באירופה.הוא היה אחד מפעילי הועד של בני עירנו ופעיל שנים בקליטת עולים.

השני,שלמה רובינשטיין ז"ל שנפל על הגנת "ניצנים " כמפקד המקום. בדרך לדרום-בכביש החוף לכרוך נגבה עמד מחנה צבאי נטוש שבו חנה במלחמת העולם השניה צבא אנדרס הפולני,שממנו ערקו יהודים פולנים רבים-ביניהם צבי (הניק)לנדוי ז"ל

שישב זמן ידוע בקבוצת אושה. על-יד מחנה זה עמד ציון צנוע ועליו הכתובת " פה נפל הח' שלמה רובינשטיין-מפקד קבוצת ניצנים בקרב עם ערבים, בהגנתו על חברי המשק בצאתם לעבודה ".

שלמה רובינשטיין היה חבר השכבה הצעירה בקן. היה בן עמלים שעלה ארצה באנית מעפילים "אסימו ". הצטרף לקבוצת ניצנים,כממשיך מסורת ראשוני הקן היה מפעילי הקבוצה ומרכז ענף הפרדס בה. הוא נפל יחד עם חבריו על הגנת ניצנים שנכבשה לתקופה קצרה בידי הפולש המצרי.חבריה (ביניהם אחי ירחמיאל) הלכו בשבי אחרי קרב עז של עשרות צעירי ישראל מול מאות מצרים חמושים ומזוינים בטנקים ובתותחים. אחרי שבילו חצי שנה בשבי חזרו והקימו מחדש את ניצנים-שהיה למשק פורח,ובו גם בית-הנצחה לזכר אלה שנפלו,ובתוכם מפקד המקום,בן עירנו שלמה רובינשטיין ז"ל. בית זה מתנוסס על אחת מגבעות המשק לזכרון-עד לאלה שנפלו על הגנת המקום.

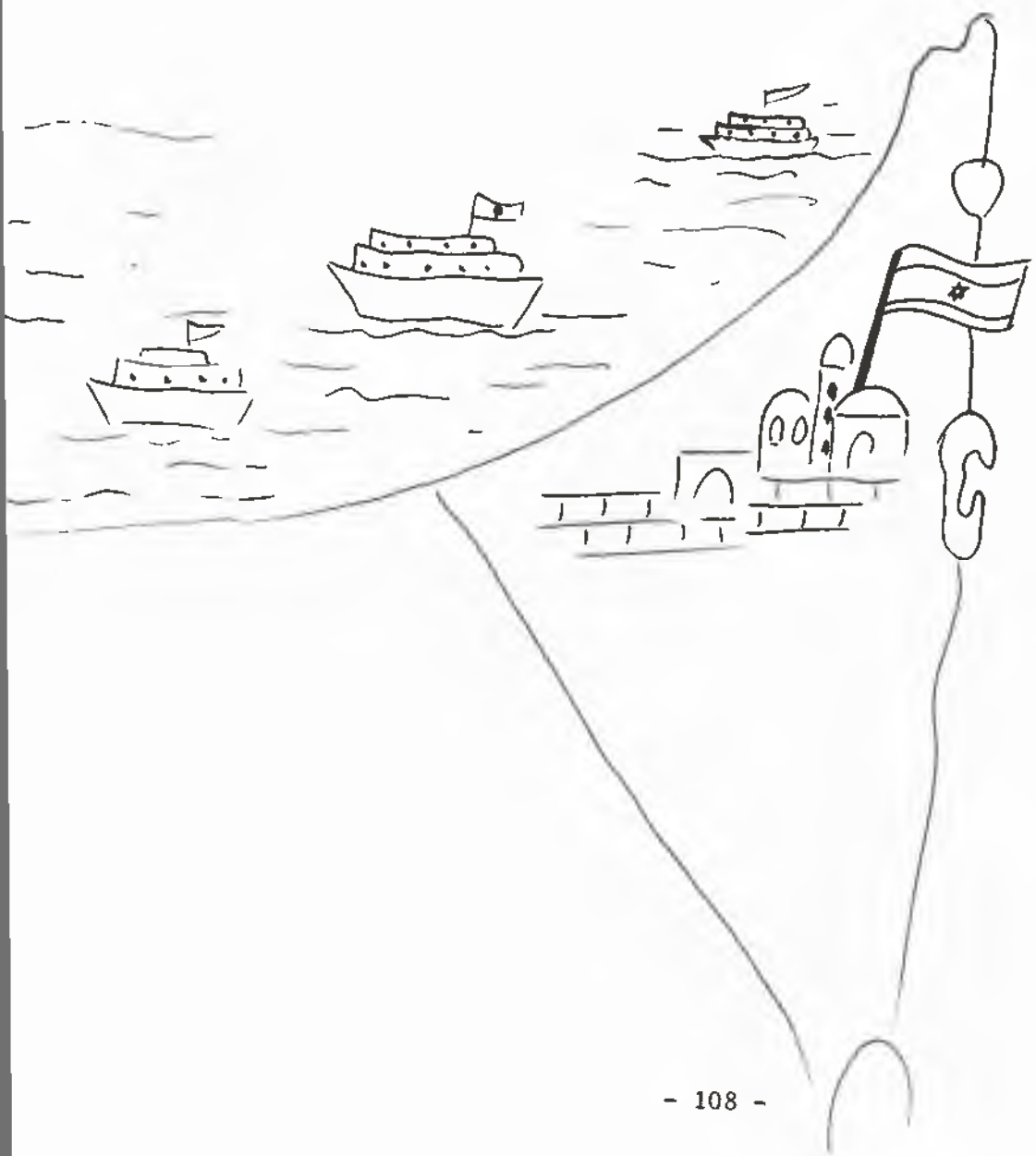

ילד יהודי פולני/שלמה אבנרי

בעקבות ביקור בפולין, לראשונה מאז 1930

לבוא לעיר זרה
ולדעת למצוא את דרכך
אל ביתך-שאינך עוד.
לבוא לעיר אשר את שפתה אינך זוכר.
והיא השפה הראשונה בה דברת מעודך.
לבוא לעיר בה לראשונה
ראית יער ועצים, נחל והרים-
ואנשיה אינם עוד.
לבוא לעיר שכה לראשונה
עמדת על גשר, החלקת על שלגים-
ואין בה איש שעוד יזכור.
לבוא לעיר הולדתך
ולחוש כאדם הראשון שעל המאדים.
לבוא לעיר שבה לראשונה
ראית אות עברית בערב יום-כיפור-
והמקום ההוא עתה מרוצף בטרן,
וילדים בו משחקים
ואף אבות-אבותיהם אינם יודעים
ששם אי-פעם ניצב היכל
ומגדלים לו שנים,
ופעמון לו אין,
ופניו לנוכח ציון וירושלים.

לבוא לעיר ולגלות
כי אם האדם הוא תכנית נוף מולדתו,
הרי מן התכנית הזאת
נותר בית העלמין,
ואחד מגיר,
ושנים ממשפחה,
ושם רחוב שאינו מז שהיה
ויופי של חורשות ואלם של אנוש.
לבוא לבית עלמין,
ולא למצוא קברות משפחתך
ולגלות מעבר לשיחים ולדרדר,
קברו של הרופא
אשר ילד אותך,
לבוא לעיר, אם בישראל,
ולגלות-
את יתמותה של הגולה.
לבוא לעיר, אשר את שמה רשמת,
עשרות מונים, בכל מני טפסים,
המבקשים לדעת מניין אתה בא,
ולאן אתה הולך,
ואשר תמיד תמהת אם אכן קיימת היא שם.
מקום שם אמורה היא להיות
לפי מפות ודיאגרמות-
ולגלות שאין היא שם,
כי אם בדמיונך, שהוא אותה בדה,
מארג זכרונות, מאוסף של תמונות,
ממסמכים ומכתבים וניירות,
והיא עצמה-
איננה, גם אם היה היתה.

...שמחתי שהבובה שלי
השתתפה בהחיאת העיירה,
ובדמויות שהיא ייצגה.

היא גרמה לי לחוש,
שאני נמצאת וחיה בעיירה.
ורק בגלל הבובה,בא לי
לפעמים לחיות ולהיות
חלק מהעיירה.

אורית זכאי

...בעזרת הבובה למדתי על העיירה אוסטרובץ
ואני מרגישה שאני יודעת על אורח החיים בעיירה
ועל החגים בה.
מדוע בובה ?
כי הבובות החיו את העיירה, אותה עיירה שהנאצים התנהגו
ליהודים שבה כמו אל בובה של חרטים.

רוזטל

...העבודה עם הבובות
קשרה אותי עם העיירה,
ושינתה את היחס שלי
כלפי העיירה כלפי האנשים בה
ואל נושא השואה.

אסף

רכבת העמק-רכבת ההר/דודו ברק

הלאה,הלאה רכבת העמק,
רכבת ההר,
מן הערים קרועות העיניים,
מן העיים וגדרות התיל,
מן הכלים ומצלת האין,
מערמות השער והשן.
מחרבות האדם והכית,
מזעקות דמי אחי עד שמים,
מן השלד ומן השלדה,
הלאה,הלאה,אל שם לא נודע.

הלאה,הלאה,מאש וממים,
הלאה,הלאה מחרב פיות,
מן החותך,השורף למעים,
מן המרעיל את הקש להיות,
מן הדוקר,המעקר,המטביע,
מן החובט אל הקיר וקוטל,
מן הבועט,המרסס,המרתיח,
מן המוחק את צלם האל.

הלאה,הלאה רכבת העמק,
הלאה,הלאה אל שם לא נודע,
אל העיר שעודנה נושמת,
אל הארץ ההיא,היחידה,
אל החי,השפוי,הבוטח,
אל הטוב,הלוטף,הבהיר,
אל הרך,הקיים,הרוגע,
למאור,למואר,למאיר,
לנושם,לחולם,לנרגע,
לאהוב,לחובק,למכר,

הלאה,הלאה רכבת העמק,
הלאה,הלאה רכבת ההר.

לא נתקה עוד השלשלת
עוד נמשכת השלשלת
מני אבות אלי בנים,
עוד נמשכת השלשלת...

לא נתקה עוד השלשלת,
עוד נמשכת השלשלת,
מני לילות שמחת תורה
אלי לילות שמחת מסדה
עוד נמשכת השלשלת...

אבותינו כך רקדו:
יד אחת על שכם רע,
ספר תורה שניה אוחזת
סבל-עם באהבה נשא-
אבותינו כך רקדו...

כך נרקדה גם אנחנו,
יד אחת תאמץ מעגל,
נטל-דור שניה חובקת
ספר-יקרון,כבד הוא-
כך נרקדה גם אנחנו...

אבותינו עת רקדו
עצמו היטב,עצמו עינים,
ומעינות חדוה נפתחו,
קלו רגליהם,מה קלו
בעינים עצמות-
אבותינו עת רקדו...

ידעו,ידעו אז אבותינו כי על תהומות ירקדו
ועינים אם יפקחו-
יסכרו מעינות חדוה,
תצפרר לתהום שלשלת.
ידעו,ידעו אז אבותינו...

כך נרקדה גם אנחנו
ועצומות הן כך עינינו,
כה נמשיכה השלשלת
בעינים עצומות-
פן תנתק ותתפורר.
כך נרקדה גם אנחנו...

כך נמשיכה השלשלת,
לא נתקה עוד השלשלת.
אן תובילנו ? לאן עולה היא ?
הלאה,הלאה,הלאה,הלאה,
אל נחקרה,אל נשאלה,
כך נמשיכה השלשלת!--